Anul XXV
nr.7-8
(275-276)
iulie - august
2018

Contrafort

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Editor: Fundaţia Culturală Contrafort
Cu sprijinul Institutului Cultural Român

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md
E-mail: contrafort@moldnet.md

Octavian Ţîcu: „Homo Moldovanus Sovietic” – construcţii identitare –

Secvenţe de la lansarea cărţii

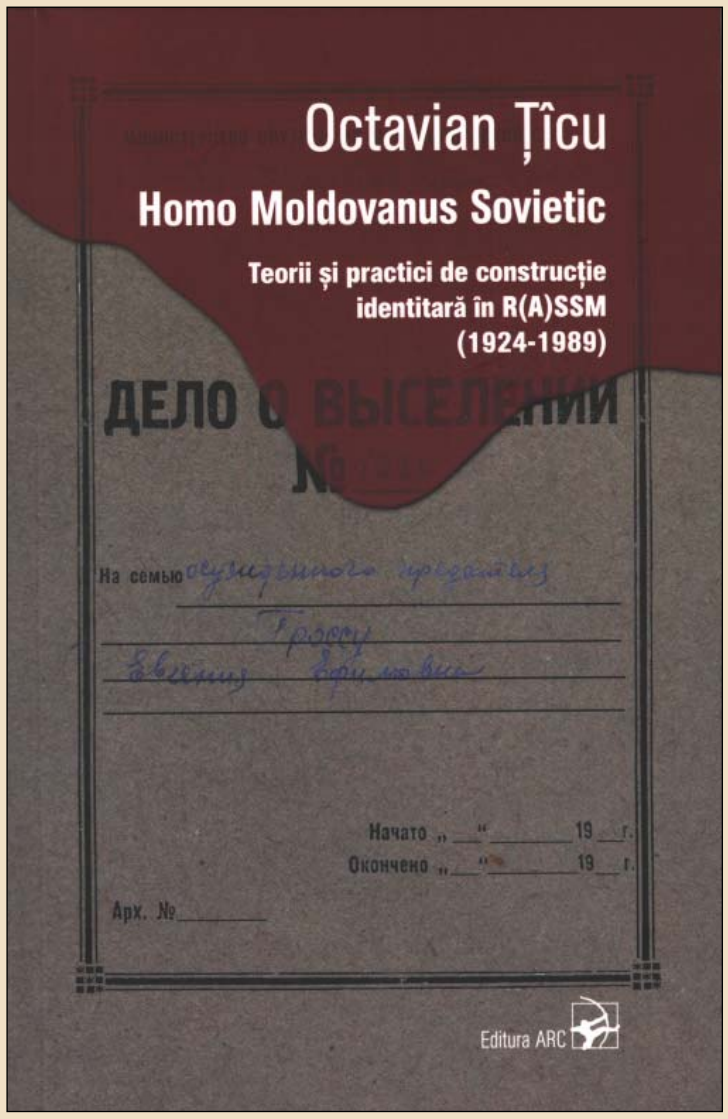

- Independenţa din ţarc
- Mircea V. Ciobanu despre Antologia poetică „Rost” de Andrei Ţurcanu
- Versuri de Călina Trifan
- Viorel Pâslaru: Un altfel de monument pentru limba română
- Vasile Gribincea: „Odessa în flăcări”: Basarabia în zorii cinematografiei
- Vasile Gârneţ – Fragmente de jurnal
- Aliona Grati: Noile istorii ale literatu(rii)rilor române în epoca globalizării
- Dialog Ana Rapcea – Doina Postolachi
- Marcel Gherman despre Thomas Pynchon
- Dorin Duşciac: Diaspora românească – o demistificare necesară

Marian Voicu: „Matrioşka mincinoşilor. Fake news, manipulare, populism” – cronică de Vitalie Ciobanu

9 771857 160117 > 18078 >

Vornicelul cu misiuni speciale

Nunta. Rusia pare să fi spart cercul blocajului politic şi economic impus în 2014 de UE şi SUA. Deşi întâlnirile recente cu preşedintele american şi cancelarul german nu

de

Maria Şleahtiţchi

le-au acoperit aşteptările, lucrurile pare să se fi mişcat din loc într-un mod cu totul neaşteptat. Participarea lui Vladimir Putin, în 18 august c., la nunta ministrului Afacerilor Externe al Austriei, dna Karin Kneissl, nu poate fi tratată ca un simplu eveniment monden. Prezenţa ruşilor în Austria, ca proprietari de case şi de afaceri, m-a uimit în 2011, în scurta mea vizită la Viena. Austriecii nu că şi-ar fi arătat îngrijorarea, dar se declarau de-a dreptul mulţumiţi. Tot aşa cum mulţumită şi emoţionată de prezenţa încărcată de semnificaţii grele a preşedintelui rus se arăta Karin Kneissl. Altfel, *vornicelul de onoare*, după ce-a jucat mireasa Austriei, ar putea să le joace tot atât de legănat şi pe celelalte *dive* ale bătrânei Europe.

Vin ruşii! În contextul celor scrise mai sus, titlul volumului *Vin ruşii! 5 perspective asupra unei vecinătăţi primejdioase* (Bucureşti: Humanitas, 2018) şi-a pierdut definitiv substratul metaforic. Cei cinci autori (Vitalie Ciobanu, Sabina Fati, Valentin Naumescu, Ioan Stanomir, Marian Voicu), nume de referinţă în actualitatea românească, analizează atât din perspectivă istorică, cât şi din cea a prezentului semnificaţiile geopolitice ale vecinătăţii „primejdioase” cu ruşii.

Volumul se deschide cu eseul *Reperele unei istorii. Umbra Rusiei* semnat de Ioan Stanomir, profesor la Universitatea din Bucureşti. Eseul, unul dintre cele mai lămuritoare texte de istorie geopolitică citite de mine vreodată, prezintă sinteza relaţiilor dintre ruşi şi români pe întinderea a mai bine de trei secole. Deşi toate datele sunt în general cunoscute, coerenţa în care apar şi comentariile autorului impresionează şi conving cititorul. Prima teză poate fi considerată laitmotivul întregului volum: „Rusia imperială este, în termeni politici, un amestec de agresivitate imperială şi de ambiţie mesianică”. Relaţiile politice cu Rusia imperială încep în memorabilul an 1711, „întâia dată când Rusia este aleasă ca protector împotriva otomanilor. Alianţa dintre Dimitrie Cantemir şi Petru cel Mare indică existenţa unei noi dinamici regionale, prin apariţia militară şi simbolică a Rusiei”. Un alt moment-cheie pentru înţelegerea situaţiei de atunci şi de azi din regiune ţine de *Tratatul de la Kuciuk-Kainargi* (anul 1774). Istoricul urmăreşte prezenţa neîntreruptă a ruşilor în spaţiul românesc începând cu anul 1711 până în 2007, când România intră sub umbrela securităţii acordată de NATO şi UE. Dar intrarea României sub acea umbrelă lăsa totuşi o bună parte din românitate în afară. Republica Moldova, bunăoară, este ameninţată continuu de politica revanşardă a Rusiei putiniste.

În eseul *Visul lui Cotovschi*, Marian Voicu, cunoscut eseist şi om de televiziune, prezintă cu o acuitate analitică remarcabilă proiectul geopolitic al *moldovenismului,* care a luat naştere în 1924, la Balta, prin RASSM, reîncarnat ulterior în 1992, prin Transnistria. Ideea „unei ţări a moldovenilor”, afirmă autorul, „i-a încolţit în minte lui Grigore Ivanovici Cotovschi” (nume pe care eu l-aş fi scris mai în spiritul timpului lui, Grigorii Ivanovici Kotovskii). *Visul lui Cotovschi* reprezintă de asemenea o sinteză densă, dar expusă foarte limpede asupra istoriei făcăturilor Kremlinului: *limbă moldovenească*, *naţiune moldovenească*, *RASSM*. URSS-ul avea un plan mai amplu pentru întreaga regiune, iar inventarea RASSM era necesară pentru absorbţia şi sovietizarea ulterioară a României. Discursul lui Grigore Borisov, gazetar la *Plugarul roşu*, rostit în 1925 cu prilejul adoptării Constituţiei RASSM, este mai mult decât elocvent: „Trăiască Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, leagănul României Sovietice!”.

Putin, după ce-a jucat mireasa Austriei, ar putea să le joace tot atât de legănat şi pe celelalte „dive” ale bătrânei Europe. În acest context titlul volumului Vin ruşii!... *şi-a pierdut definitiv substratul metaforic*

Cel de-al treilea eseu, *5 drumuri deschise pe care (mai) pot intra ruşii*, semnat de Sabina Fati, jurnalist şi istoric deopotrivă, prezintă contextul geopolitic la zi al celor două state româneşti, mai cu seamă în anul Centenarului Marii Uniri. Spirit analitic şi bine informat, ageră şi vigilentă, S. Fati se mişcă cu o dezinvoltură impresionantă în terenul ideatic al „războiului hibrid” desfăşurat de ruşi. Ea spune lucrurilor pe nume, chiar dacă riscă să deranjeze partidele unioniste de pe cele două maluri ale Prutului. Primul dintre drumurile „care pot fi sau au fost deja deschise Moscovei” este „reparaţia istorică prin care România ar cere sau ar accepta schimbarea graniţelor şi unirea cu Republica Moldova fără susţinerea explicită a marilor puteri din Vest”. Prin urmare, unirea s-ar putea produce doar cu „susţinerea explicită a marilor puteri din Vest”. În caz contrar, „unirea României cu Republica Moldova nu e încurajată”. Mi se pare una dintre cele mai tari afirmaţii ale volumului.

Un alt autor, Valentin Naumescu, profesor la Universitatea din Cluj, scrie despre *Valul „democraţiei iliberale” şi ofensiva Rusiei împotriva Occidentului. Riscuri pentru România*. Analiza doctă vizează mutarea pe partea vestică a jocurilor geopolitice ale Rusiei putiniste. Ceea ce rămâne constant pentru România sunt „riscurile” şi „primejdia”. O situaţie aparte au ţările care constituie azi „noua Europă de Est”, din care face parte şi Republica Moldova. Lor, afirmă V. Naumescu, „li s-au atârnat de picioare ghiulelele unor conflicte interetnice îngheţate”, Rusia neadmiţând sub nicio formă extinderea NATO şi a UE spre Est, după anul 2008.

Volumul se încheie cu eseul lui Vitalie Ciobanu, *Când m-am născut, ruşii veniseră deja*, care prezintă o perspectivă din interior. „Când m-am trezit, ruşii veniseră deja. Erau de trei decenii în Basarabia şi păreau instalaţi pentru vecie. Am aflat mai târziu, la şcoală, cum au venit şi de ce. Acasă, părinţii mi-au spus de ce n-au plecat. Ruşii ne eliberaseră nu să plece, ci să rămână, altfel n-ar fi fost o eliberare garantată”, afirmă autorul în fragmentul liminar al eseului său, care se încheie cu o remarcabilă analiză a marilor valori artistice ale ruşilor.

De(pe) unde mai pot veni ruşii? Revenind la nunta cu misiuni speciale şi mai cu seamă la dansul miresei, se pare că ruşii, între timp, au deschis alte căi. Pe lângă posibilul acces din Sud, graţie prieteniei cu Erdogan, iată că ar putea veni şi din Vest...

19 august 2018

■

„Această revistă a fost tipărită cu sprijinul Ministerului pentru Românii de Pretutindeni”. Site: www.mprp.gov.ro

„Conţinutul acestei reviste nu reprezintă poziţia oficială a Ministerului pentru Românii de Pretutindeni”.

MINISTERUL PENTRU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Acest număr apare în cadrul proiectului „Susţinerea şi promovarea literaturii originale din Republica Moldova în revista *Contrafort* pe parcursul anului 2018, 1 ianuarie - 31 decembrie 2018, Chişinău”. Proiect realizat cu contribuţia Ministerului Educaţiei, Culturii şi Cercetării.

Contrafort

ISSN 1857-1603

Editori:
*** Fundaţia Culturală Contrafort**
*** Cu sprijinul Institutului Cultural Român**

Director: **Vasile Gârneţ**
Redactor-şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociaţi:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreţia Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu
Procesare computerizată, paginare: Sergiu Vlas

Secretar de redacţie: Ana Druţă
Corector: Aleutina Saragia

Adresa pentru corespondenţă:
2012, Chişinău,
Bd Ştefan cel Mare, 134,
Oficiul poştal 12,
Căsuţa poştală nr. 155

Sediul redacţiei Contrafort:
str. 31 august nr. 98,
Chişinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicaţie înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor şi ilustraţiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacţiei. Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Materialele nu trebuie să depăşească 7 000 de semne (cu spaţii) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează şi nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conţinutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia şi România să expedieze pe **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei exemplare din cărţile nou-apărute, pentru a fi prezentate şi recenzate. Invitaţia este valabilă şi pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 800 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la Î.S. „Combinatul Poligrafic din Chişinău”, str. Mitropolit Petru Movilă nr. 35, mun. Chişinău.
MD-2004
Tel. 022 23 32 05.
Com. 80902

Vitalie Ciobanu

Independența din țarc

Zilele de 26 și 27 august 2018 ne-au revelat faptul că Republica Moldova a intrat într-un nou stadiu al evoluției. Un medic cu care am discutat la mitingul din 26 august de la Chișinău l-a numit „fază patologică a existenței”.

Și mi-a explicat: este precum în cazul unui accident cerebral vascular, când o parte a corpului, paralizată, nu mai ascultă de comenzile creierului vătămat, e decuplată, ceea ce, în lipsa unui tratament rapid, poate avea consecințe dramatice, ireversibile. În termeni politici, acest diagnostic vrea să spună că puterea și poporul au pierdut legătura, s-au înstrăinat complet unul de celălalt. Iar autoritățile, manevrate eficient de un ins fără funcții publice, se comportă asemeni celui asediat, hăituit, timorat. Autoritățile sunt „desenul minții” coordonatorului din umbră.

Mitingul de protest de duminică, 26 august, al Mișcării Naționale de Rezistență ACUM, anunțat cu două luni în urmă, a fost bruiat, obstrucționat de putere prin uneltele sale șantajabile, oricând disponibile pentru o diversiune. La ora când ar fi trebuit să se desfășoare manifestația Opoziției, Piața Marii Adunări Naționale era deja ocupată, fără autorizație, de adepții condamnatului Shor, aduși cu autobuzele. Li s-a dat pâine, hrișcă și conserve de porc. Era o imagine suprarealistă: un grup de femei țopăind în mijlocul pieței, în ritmurile unei muzici de chermeză veselă împroșcate din difuzoare, și mii de protestatari indignați, separați de grupul petrecăreților de un zid gros de mascați și carabinieri.

Am avut straniul sentiment, privindu-i, că asist la un happening sau că aș fi pe un platou de filmare, în care mase de oameni – fanii lui Shor, dansatorii frenetici și cei care se înghesuiau după o pâine și o porție de hrișcă, pe de o parte, și protestatarii revoltați, masați de cealaltă parte a Pieței – ar fi urmat niște indicații regizorale. Ai fi crezut că sunt figuranți, cu toții, într-un film ce se numea „Festin pe timp de ciumă”.

A fost o diversiune clară din partea puterii, o invitație la confruntare între grupurile ostile, prezente în Piață, pentru a justifica probabil niște represalii ulterioare la adresa protestatarilor anti-regim. Din fericire, oamenii nu s-au lăsat provocați, altercațiile au fost evitate, chiar dacă spărgătorii de grevă – Shor, Klimenko și Tauber – se străduiau din răsputeri să incite spiritele, blamând Opoziția, adresându-se în special publicului rusofon.

Mai târziu, diferența prea mare dintre numărul protestatarilor anti-regim și al „consumatorilor de hrișcă” i-a făcut pe Shor și pe Tauber să se retragă sub protecția unor gărzi de corp care nu s-au sfiit să-i îmbrâncească pe jurnaliștii din

Cunoscută ca „stat falit”, „eșuat”, „mafiot”, evenimentele din zilele de 26 și 27 august 2018 au adăugat Republicii Moldova și alte calificative: „stat polițienesc” și „stat autist”

Secvență de la protestul din 26 august 2018, Chișinău

preajmă. Au avut de suferit și colegii noștri de la Radio Europa Liberă, Tatiana Etco și Nicu Gușan, agresați sub privirile impasibile ale poliției. Ilan Shor și Marina Tauber au fost escortați în mare grabă, ca niște VIP-uri prețioase, până când acești „patroni ai săracilor” au părăsit locul faptei în automobilele lor de lux.

Tot o mentalitate de buncăr asediat au demonstrat guvernanții luni, 27 august, de Ziua Independenței, când poliția, prevalându-se de un ordin al autoproclamatului primar-interimar Ruslan Codreanu, a evacuat cu forța protestatarii rămași peste noapte lângă statuia lui Ștefan cel Mare. Două imagini: prima – patru torționari, între care unul în civil, luându-l pe sus pe un bărbat care se zbătea să scape de ei, și a doua: Maia Sandu pe care Andrei Năstase și alți colegi încercau să o apere de brutalitatea poliției, au invadat fluxurile agențiilor de presă și rețelele online.

Să facem un stop-cadru pentru a reține mai bine semnificația episodului: o mână de cetățeni pașnici – curajoși, demni, hotărâți să reziste, între ei și liderii Opoziției democratice din Moldova (având sute de mii de voturi în spatele lor, voturi pe care regimul le-a anulat abuziv), hotărâți, deci, să reziste acolo, la statuia lui Ștefan cel Mare, pentru niște valori umane și naționale – au fost tratați de guvernarea „pro-europeană” de la Chișinău ca niște infractori periculoși. Sper că partenerii noștri de dezvoltare – România, Uniunea Europeană și Statele Unite – au fixat momentul.

De ce această barbară demonstrație de forță? Locul trebuia, vezi Doamne, „curățat” pentru ca Filip, Candu și Dodon să depună coroane de flori la statuia voievodului. Ce gânduri pioase le vor fi trecut prin cap după intervenția poliției împotriva unui grup de concetățeni ai lor – oameni culți, studenți, intelectuali – de altă opinie? Ce vor fi simțit cei trei, Filip, Candu și Dodon, ascultând huiduielile mulțimii din spatele cordoanelor de polițiști: „Hoții!”, „Trădătorii!”, „Mafioții!”? N-a aruncat, măcar unul dintre ei, așa, pe furiș, o privire temătoare celui de deasupra lor, domnitorului cu cruce și spadă?...

În aceeași dimineață poliția a evacuat și mica tabără de lângă cafeneaua Guguță a tinerilor care protestează cu multă imaginație și creativitate, amintindu-ne „cum sună democrația”. Le-a fost distrus cortul, împrăștiate obiectele. Zona a fost încercuită de parcă ar fi fost un loc al crimei.

A urmat penibilul unei așa-zise parade a portului popular, organizate de guvern, cu artiști amatori în costume populare, aduși de prin raioane, prinzându-se într-o horă în mijlocul unei piețe goale, sub privirile miilor de concetățeni ai lor indignați, împinși în spatele îngrăditurilor de fier și al cordoanelor de polițiști înarmați.

Sărbătoarea independenței la Chișinău a emanat un aer sinistru, o regie ce aducea izbitor cu plimbările lui Putin pe străzile pustii ale Moscovei către o nouă, nu se mai știe a câta, inaugurare. Plahotniuc n-a fost văzut la evenimentele publice organizate pe 27 august, nu s-a arătat în piață, nu s-a ivit în fața protestatarilor (cum ne-am fi așteptat din partea cuiva care decide totul în acest stat), dar și-a făcut simțită prezența prin „clonele sale” (apud Igor Munteanu) cu guleraşe albe sau înțolite în straie de polițiști.

Cunoscută ca „stat falit”, „eșuat”, „mafiot”, ultimele zile au adăugat Republicii Moldova și alte calificative: „stat polițienesc” și „stat autist” (că tot vorbeam despre „faza patologică” a istoriei noastre recente). Premierul Filip a dat bir cu fugiții din fața reporterilor care voiau să-l întrebe despre violența nejustificată a poliției. Mai târziu a declarat, senin, cu referire la proteste: „O zi de manifestații electorale costă circa trei milioane de lei, bani care pot fi folosiți pentru hrana copiilor din grădinițe.” (sic!)

Este pentru a doua oară când premierul Filip se ascunde în spatele copiilor de la grădiniță, după ce Uniunea Europeană a suspendat asistența macrofinanciară destinată Republicii Moldova din cauza derapajelor antidemocratice ale regimului. Așadar, nu jaful avutului public, nu crimele economice, de vină sunt protestele „electorale” ale moldovenilor, ele devalizează bugetul de stat!

La fel de intim conectat la realitate este și spicherul Candu. „Instituțiile în Moldova încep să aibă o față umană”, spunea el într-un comunicat emis de Ziua Independenței. Într-adevăr. E „fața umană” a mascatului de la Interne, îmbrâncind protestatari pașnici; privirea sa golită de orice sentiment și freamăt al conștiinței. „Umane” sunt gardurile de fier care înconjoară Parlamentul și care au îngrădit de popor, de Ziua Independenței, Piața Marii Adunări Naționale, acolo unde, în anii 1989-1991, ne-am proclamat dorul de libertate. „Fața umană” a instituțiilor moldovene s-a vădit, convingător, și la vama Leușeni, unde regimul Plahotniuc – „prietenul” României – a înțeles să marcheze Centenarul Marii Uniri, blocând accesul unui grup de tineri care voiau să-și manifeste adeziunea la idealul național.

O independență umilită, încercuită, băgată în țarc, contemplată prin viziera unei căști de polițist. ■

Bookfest Chișinău

– ediția a III-a –

Între 29 august și 2 septembrie 2018, la Chișinău, s-a desfășurat o nouă ediție a Salonului Internațional de Carte Bookfest, organizat de Asociația Editorilor din România în parteneriat cu Institutul Cultural Român, Uniunea Editorilor din Moldova, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, cu ministerele de resort de la București și de la Chișinău și cu alte instituții.

Cele circa 50 de edituri prezente la târg au venit cu o ofertă de peste 50.000 de volume din cele mai diverse domenii. Au avut loc lansări de carte, expoziții, dezbateri pe teme literare și istorice, sesiuni de autografe, lecturi în aer liber, campania „Salvează lumea donând o carte...”, un salon muzical ș.a.

Câteva titluri care au dat strălucire târgului. Editura Știința: „Poeți ai interbelicului românesc basarabean” și „Alexandru Robot. Scrieri” (Poezie. Proză. Publicistică. Eseu), o ediție de Nina Corcinschi. Editura Junimea din Iași a venit cu mai multe cărți ale autorilor basarabeni. La standurile Editurii ARC, câteva lansări de mare interes: „Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924-1989)”, autor Octavian Țîcu, precum și „G. Călinescu și „complexele” literaturii române” al criticului Mircea Martin de la București, ediție nouă.

Editura Humanitas a avut două lansări importante. Volumul colectiv „Vin rușii! 5 perspective asupra unei vecinătăți primejdioase”, autori: Sabina Fati, Valentin Naumescu, Ioan Stanomir, Marian Voicu și Vitalie Ciobanu. Al doilea: „Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism”, semnat de istoricul și jurnalistul Marian Voicu, lansat în prezența autorului. Un public numeros a atras lansarea celui mai recent roman al lui Val Butnaru, „Ultimul profet adevărat”, apărut la Editura Prut.

Miracolul cărții. Bucuriile intelectuale sunt puținele care ne-au mai rămas în Republica Moldova.

Sergiu VLAS ■

Carte românească la zi

Librăriile CARTIER

Librăria din Centru,
bd. Ștefan cel Mare, nr.126, Chișinău.
Tel.: **022 21 42 03**.
E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. București, nr. 68, Chișinău.
Tel.: **022 24 10 00**.
E-mail: librariadinhol@cartier.md

www.cartier.md

Minunata lume digitală și coșmarurile ei

de
Vitalie Ciobanu

Trăim într-o distopie. S-a instalat în viaţa noastră fără să ne dăm seama. Nu ştim exact dacă ceea ce vedem la televizor, citim în presa online, pe reţelele de socializare este adevărul sau doar o imagine deformată a lui, un produs care serveşte anumite scopuri (ale manipulatorilor din spatele cortinei). Sau e poate doar expresia dorinţelor noastre, iar asta n-ar trebui să ne bucure prea tare, din contră: întreaga noastră experienţă ne spune că realitatea nu e neapărat aşa cum ne apare în „bula” noastră privilegiată, populată cu „prieteni” sau „frienzi” (cum se numeşte „poporul” FaceBook-ului), care ne împărtăşesc opiniile, gusturile şi preferinţele, ci e nedreaptă, şocantă, traumatizantă, şi că trebuie să învăţăm s-o înfruntăm.

„Bine-aţi venit în lumea post-adevăr!”, scrie pe frontispiciul parcului de distracţii în care am intrat de câţiva ani. Dar poate avea adevărul... o „viaţă de apoi”? Da, poate şi are. E lumea oglinzilor strâmbe construită nu de roboţi (nu suntem încă în *Matrix*, dar ne mişcăm impetuos într-acolo), ci de semenii noştri cu ajutorul tehnologiilor avansate. În lumea post-adevăr contează emoţiile, nu faptele, frământările epidermice, reacţiile viscerale, nu informaţia acurată, verificabilă. Este noul tribalism, tribalismul digital, în care noi, consumatorii de media, suntem o masă la dispoziţia „fabricanţilor de realitate”.

Marian Voicu, istoricul, omul de televiziune, profesorul de jurnalism, bine cunoscut şi apreciat şi în stânga Prutului, autor al unui studiu remarcabil, *Tezaurul României de la Moscova. Inventarul unei istorii de o sută de ani* (Humanitas, 2016), publică o nouă carte, fundamentală pentru înţelegerea şi deconstruirea războiului informaţional, a ofensivei hibride purtate de Rusia lui Putin împotriva Occidentului şi a fostelor republici sovietice. **Matrioşka mincinoşilor. Fake news, manipulare, populism** (Editura Humanitas, 2018) este prima sinteză în limba română, amplu documentată, a fenomenului cu care ne confruntăm, aici, în Est, începând cu februarie 2014, odată cu anexarea Crimeii, şi care a devenit universal după Brexit şi după alegerile americane din 2016.

„Chiar dacă dezinformarea instituţionalizată este veche de cel puţin o sută de ani, spune Marian Voicu, noutatea este adusă de reţelele sociale, care propagă exponenţial *fake*-ul, permiţând celulelor de propagandă să se multiplice malign în corpul sănătos al societăţii virtuale.” (p. 19). Războaiele s-au schimbat. În lumea de azi, mult mai sofisticată, bătălia se dă pentru minţile oamenilor, miza este deturnarea votului, destabilizarea instituţiilor, manipularea opiniei publice, răspândirea urii, suspiciunii, neîncrederii în democraţie, în valorile liberale, cele care au fundat ordinea postbelică şi au înfrânt comunismul în Războiul Rece. Sunt atacate instituţiile care produc consens asupra adevărului şi care ne modelează gândirea, ne formează convingerile, adică presa, universităţile şi justiţia. „Vrei să cucereşti o cetate, începe prin a-i defăima zeii!” – de acest străvechi dicton pare a se conduce Putin atunci când îşi asmute „ordia” electronică împotriva Occidentului.

Cine sunt „soldaţii” războiului informaţional? Marian Voicu ne prezintă o minuţioasă descriere a acestui dispozitiv de luptă într-un glosar de termeni, adaptaţi din engleză, unde subversiunea hibridă din epoca post-adevăr şi-a găsit deja teoreticienii şi analiştii potriviţi (dovadă bogata bibliografie a cărţii). Există noţiuni pe care trebuie să le disociem, dacă vrem să ne construim o solidă apărare în faţa răului. Astfel, *ştirile false* şi *fake news* nu sunt acelaşi lucru. Ştirile false conţin erori ce pot fi corectate sau retractate, printr-o revizitare a faptelor, în timp ce *fake news* sunt activităţi de sabotaj deliberate, cu buget şi o strategie elaborate, urmărind inducerea în eroare a adversarului, plantarea unor seminţe ale haosului şi dezorientării, care să conducă la slăbirea rezistenţei morale a inamicului şi la subminarea armăturii sale instituţionale. *Maskirovka* (din rusă) înseamnă distorsionarea percepţiei adversarului privind propriile capacităţi şi obiective. *Trolii* sunt persoane plătite pentru a genera şi disemina *fake news*. Acelaşi rol îl au şi *boţii*, doar că nu sunt oameni, ci agenţi software, care interacţionează cu utilizatorul uman în limbaj natural, având capacitatea de a mima comportamentul din mediile sociale. Ş.a.m.d.

Televiziunile controlate de Kremlin revarsă torente de propagandă de uz intern, iar pentru exterior emit Sputnik şi Russia Today. Ofensiva hibridă utilizează metalimbaje şi metanaraţiuni specifice: Junta de la Kiev, fasciştii, banderoviştii, copilul rus din Slaviansk crucificat de asasinii ucraineni. Poporul ucrainean nu există, e doar o populaţie de sorginte sovietică. Uniunea Europeană – un proiect „satanist”. Europa şi-a trădat valorile tradiţionale, va legaliza pedofilia, refugiaţii vor islamiza Occidentul. Putin este apărătorul valorilor tradiţionale, ortodoxe, Rusia – alternativa salvatoare la modelul occidental. O altă marotă a propagandei ruseşti o constituie rescrierea istoriei. Din cel de-al Doilea Război Mondial este epurată alianţa sovieto-nazistă din anii 1939-1940, consacrată prin pactul Ribbentrop-Molotov. Stalin, un manager eficient, a învins Germania nazistă, sancţiunile occidentale sunt nedrepte, lezează mândria poporului rus, îi subminează bunăstarea, demonstrează ingratitudinea Europei salvate de nazism prin jertfa ostaşului sovietic.

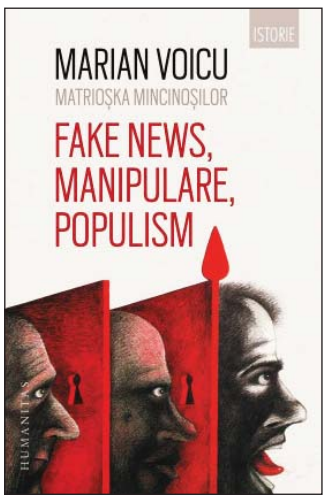

Un exemplu clasic de *maskirovka*, pe care-l citează Marian Voicu, este propunerea lui Valeri Kuzmin, ambasadorul Rusiei la Bucureşti (fost şi la Chişinău), ca România să aplice modelul referendumului din Crimeea, pentru a obţine unirea cu Republica Moldova. Ba mai mult, la fel ar putea să-şi revendice nordul Bucovinei şi sudul Basarabiei. Acum 14 ani, acelaşi „măr otrăvit” ni-l propunea politologul rus Belkovski – Basarabia contra Transnistria. „Uniunea Europeană şi americanii se opun, în schimb noi, ruşii, vă oferim Unirea pe tavă! Mai ezitaţi?” N-am crezut niciodată că idealul nostru naţional va fi instrumentat perfid de cei care ni l-au zdrobit de-a lungul istoriei. Sau că va fi transformat într-un mijloc de dezbinare a mişcării proeuropene, anti-oligarhice, în „feuda” lui Plahotniuc.

Lumea haosului şi arbitrarului epocii post-adevăr, dominată de fake news *şi manipulare, nu e mai puţin orwelliană decât statul totalitar din care am ieşit destul de recent*

În România, Soros a fost transformat într-un adevărat bau-bau: e vinovat de incendiul de la Colectiv şi finanţează protestele antiguvernamentale. În Republica Moldova vinovată e Maia Sandu, care va aduce 30 000 de sirieni, în caz că va deveni preşedinte. Aşa i-a promis Angelei Merkel. Minciuna, repetată obsesiv, a prins.

Dar ce să spunem de Moldova, dacă se întâmplă pe la case mai mari! Brexitul şi alegerile americane au constituit lovituri de mare efect ale Rusiei în războiul hibrid. Compania Cambridge Analytica a obţinut profilurile psihometrice a peste un milion de utilizatori de pe FaceBook, cărora li s-au trimis apoi mesaje *fake* personalizate pentru a li se induce opţiuni electorale (în Statele Unite Cambridge Analytica a furat şi a manipulat 87 de milioane de profiluri FB!). Au fost mobilizate divizii de *boţi*. Sponsorul taberei *Leave* din Marea Britanie, Arron Banks, cu soţie rusoaică agent GRU, declară că Brexitul a câştigat datorită implicării inteligenţei artificiale, altfel spus a mercenarilor digitali. În Statele Unite, investigaţia aflată în derulare va trebui să determine dacă atacurile cibernetice ruseşti au reuşit să influenţeze sensibil rezultatul alegerilor şi ce greutate au avut contactele apropiaţilor preşedintelui Trump cu agenţii de influenţă ruşi în timpul campaniei electorale... Rezultate mai modeste a obţinut Rusia în Franţa (Marie Le Pen, favorita lui Putin, a pierdut alegerile) şi în Germania, unde în ciuda avansului neaşteptat al *AFD* (Alianţa pentru Germania), de extremă-dreaptă, vechiul establishment a rezistat.

E impresionant dosarul alcătuit de Marian Voicu, efortul său analitic merită întreaga apreciere. Cartea se citeşte ca un roman poliţist – cum bine remarca Val Butnaru la lansarea de la Bookfest Chişinău –, are un stil şi o structură de thriller. Şi nu se rezumă doar la ultimii ani, perioada de după anexarea Crimeii, ci examinează retrospectiv, prin grila diversiunilor *fake*, şi alte evenimente: revoluţia română din decembrie 1989 („un război hibrid împotriva propriului popor”), violenţele de la Târgu-Mureş, din martie 1990, dar şi manipulări mai recente, precum reportajul Sky News, o televiziune din Marea Britanie, despre un grup de români care ar vinde arme teroriştilor ISIS – o făcătură de la un capăt la celălalt.

Nu, nu este vorba doar de agresiunea rusească, aşa cum şi criza economică din 2008, care a zguduit Occidentul şi restul lumii, n-a fost neapărat rezultatul unei conspiraţii a Kremlinului. Expansiva dezvoltare tehnologică, suprimarea distanţei dintre vorbitori, ritmul accelerat al activităţii jurnalistice, instantaneitatea mesajelor de pe reţele, tentaţia de a înlocui efortul profesionist şi onest – cel de a livra ştiri corecte – cu zvonuri şi produse media prefabricate, exacerbarea opiniei (chiar dacă opinia constituie fundamentul democraţiei, spunea Hannah Arendt, acordând credit opiniei bazate pe fapte), toate acestea ne creează o problemă etică dar, mai ales, una de cogniţie, ne tulbură relaţia cu adevărul. În avalanşa de informaţii cu care suntem bombardaţi, vidul şi distorsiunea de sens devin inevitabile. Cuvintele degradează. De pildă, dacă înainte *alternativ* însemna rebel, curajos, pluralist, azi, în Occidentul valorilor liberale atacate, termenul vizează mediile care difuzează *fake news* şi mişcările politice extremiste, populiste.

„Astăzi nu mai există arbitru în viaţa publică. Oricine poate pretinde că faptele sunt cele pe care le descrie, chiar dacă sfidează prezentul imediat sau trecutul istoric. Cei care fac asta acţionează tocmai în numele libertăţilor garantate de democraţia pe care o subminează.” (pag. 447), observă Marian Voicu într-o carte de referinţă pentru capacitatea noastră de a înţelege cine suntem şi ce ni se întâmplă. Cum să salvăm democraţia fără a-i distruge temeliile, fără a anula dreptul omului de a greşi, de a se îndoi, de a-şi exprima nestingherit emoţiile, cele care-l îndeamnă la creaţie, la acţiune?... Va trebui să rezolvăm această dilemă, dacă vrem să supravieţuim.

Marian Voicu, ***Matrioşka mincinoşilor. Fake news, manipulare, populism***. Editura Humanitas, 2018

▣

„Tentaţia de a gândi” ...poezia

Cu debutul său în poezie, Gelu Ciocan, absolvent al LT „Mihai Eminescu” din Bălţi, e la începutul biografiei literare. În primul poem al volumului apărut recent – **Atlas poţi să-mi laşi cerul mie?** – autorul, conştient de startul său prematur, aduce în

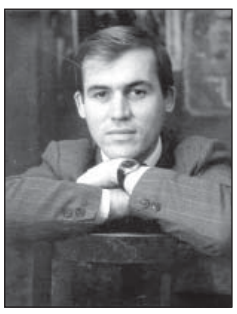

de **Grigore Chiper**

prim-plan acest detaliu biografic într-un text intitulat oarecum sugestiv, *Barbă*. De fapt, fostul elev doreşte, prin semnele decorative ale unui bărbat maturizat – barba şi mustăţile –, să se pună într-o descendenţă, care e, aici, una de natură filozofică: „monstruoasele bărbi socratice, aristotelice, platonice”. Poezia e scrisă într-un stil jucăuş-adolescentin, cu toate atributele aferente acestei zburdălnicii. Dar mai există un element pe care îl va exploata frecvent – mesajul ascuns în spatele contrastului: „Barba şi mustaţa sunt semne ale înţelepciunii creţoase./ Eu am şaptesprezece ani,/ nici barbă,/ nici mustaţă,/ nici înţelepciune”.

În al doilea poem, *Drumeţ*, interpretabil şi el ca parte a programului, este exprimată încrederea în calea aleasă, precum şi propensiunea sa pentru filozofie ca domeniu de activitate umană, dar şi ca bază pentru poezia sa: „O să pornesc la drum/pe cărări de picioare,/ de mâini şi/ de ochi./ Cărări ce duc la drumul mare./ O să pornesc singur,/ căci aşa se cuvine:/ *Să te pierzi şi să te găseşti mai întâi/ pe tine însuţi....*”

În cel de al treilea poem este introdusă o dimensiune nouă a poeticii sale: componenta culturală va fi îmbogăţită/susţinută de mitologia greacă. Zeus, Olimpul, Narcis, Hermes ş.a. îşi for face apariţia de acum încolo. Figurile mitologice, cu posibilităţile lor nemăsurat de uriaşe, vor fi manipulate în scopuri poetice: când vor fi coborâte pe pământ şi readuse printre oameni, când oamenii vor tinde să acceadă la înălţimea lor cerească. Poemul se numeşte *Omul zeilor* şi imaginează pe autor într-o postură de demiurg care a obosit să închidă „pegaşii în grajdurile Olimpului” ori să aibă „grijă ca tunetele lui Zeus să înţepenească în nori”.

În continuare, urmează texte în centrul cărora este situată o poveste, o parabolă sau o alegorie: fie că e vorba de o cioplire a unei etajere pe care a pus tot ce avea mai banal, mai preţios, mai omenesc, ca în final etajera să nu reziste: „Toate au căzut înapoi în mine”, fie că se narează despre o lume a gâzelor şi insectelor, care îşi marchează teritoriul „cu cerneala mea”, poemul încheindu-se de o manieră tineresc-maximalistă: „Veniţi cu toţii şi încoronaţi-mă./ EU sunt regele insectelor”. Apoi urmează o naraţiune poetică cu eul creator în rolul de magician, care, deconspirând trucul, îl anulează. Poemul îmi aminteşte de aerul din *Elefantul promis* al lui Ştefan Baştovoi.

Interesul susţinut pentru filozofie şi mitologie îi dictează şi forma poeziei la etapa de faţă. Poemul ia de multe ori conturul speculaţiei filozofice sau o include ca pe o bornă a sa: „Dar presupun că poţi să citeşti cât trăieşti/ şi să trăieşti pe măsură ce citeşti./ A doua variantă pare mai dificilă” (*Dublu sens*).

Mai trebuie adăugat că autorul nostru are veleităţi de pictor, apărând şi în funcţia de ilustrator al cărţii sale. În literatura autohtonă există precedente: Iulian Filip (care girează, altminteri, pe coperta a patra, firea de poet a autorului acestei plachete), Nicolae Popa ş.a. Poemul *Paleta de culori* traduce în limbaj poetic experienţele sale coloristice: „Pun galben, se naşte un soare./ Pensula se mişcă în jos, verdele se dezlănţuie./ Mâna, imaginaţia, fiinţa se opresc la figura omului.// Culorile tac, nici galbenul, nici roşul, nici albastrul – întreg curcubeul – nu vor să se lipească de această fantasmă.// Nu pot să o las incoloră./ Nasc eu culori./ Mă distrez pe marginile gri,/ care joacă ritmul bătăilor de inimă”.

Aşa cum se întâmplă la debuturile unor autori autentici, aceştia adoptă perspectiva ocheanului întors, încercând să răstoarne ordinea firească şi vai! monotonă a lucrurilor: pământul urcă la cer, ceasul alege să meargă invers

Aşa cum se întâmplă în debuturile unor autori autentici, aceştia adoptă perspectiva ocheanului întors, încercând să răstoarne ordinea firească şi vai! monotonă a lucrurilor: pământul urcă la cer, ceasul alege să meargă invers etc. Instrumentarul poetic de care dispun e încă unul firav, dar şi în universul lor limitat, care caută abia să se extindă, se întrevede nota originală (căutată). Bunăoară, poezia *Pagini de calendar* revizuieşte, în mod radical, relaţia dintre zile, calendar şi eul poetic.

Poetul este cel care pune stăpânire pe obiecte şi face ordine în ele. Inventarul poetic diferă de la un autor la altul, dar şi de la o vârstă la alta. Gelu Ciocan se află în tranziţie de la o lume şcolară, încă fără duritâţi, încă împlântată în basmul copilăriei, încă strâns legată de ceea ce i-a fost familiar în această perioadă. De aceea volumul e unul de etapă biologică şi scriitoricească, de desprindere de un mediu, unul de formare, de tatonare şi de îndreptare spre altceva: „Astfel mă îndepărtez de toate,/ cu un pas...” (*Aleph*), „Cu toate că în fiecare zi scriu/ cu o literă mai mult,/ încă sunt la prototipul penei”.

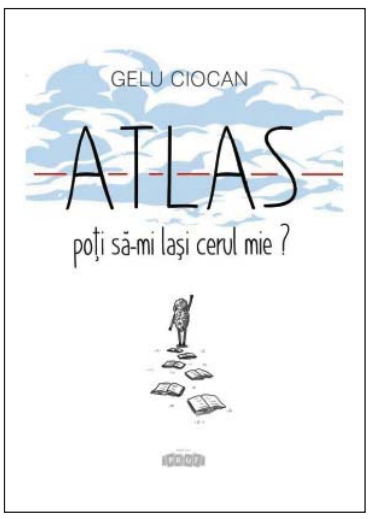

Numeroase dintre poeme sunt rodul lecturilor din cărţile şi autorii săi preferaţi. Poemele, dublate de imaginaţie şi exerciţiu intelectual, se înfăţişează drept nişte prelungiri ale acestor lecturi. „O să caut Olimpul în bibliotecă”, afirmă autorul (p.113). Trăind într-o epocă postmodernă, autorul imprimă deseori textelor sale o alură ludică: *Visul lui Iulius Caesar, Cu faraonul în luntre* ş.a.

Autorul lui **Atlas...** escamotează, pe urmele unui Sorescu, în permanenţă dramaticul, învăluindu-l în alegoric şi ludic. Înrudirea cu clasicul literaturii române (în *Despre toate* este chiar amintit în compania lui Platon şi Shakespeare) trece uneori dincolo de manieră şi ajunge la nivelul unor sintagme recognoscibile: „Am văzut bezna” (Ciocan) vs. „Am văzut lumina” (Sorescu) sau în felul tranşant, uşor paradoxal, de a vorbi despre lucrurile apropiate, familiare: „Cuvintele, ca şi ochii, nu-mi aparţin” (*Sub cupolă*). Poemele lui nu mizează pe rotocoale metaforice sau şocuri comparatiste, ci pe idee. Majoritatea poemelor pot fi reduse la o chintesenţă rezumabilă. „Dacă ai nevoie să-ţi dregi gândurile,/ ia mai multe gânduri, ia toate gândurile,/ pentru că tu eşti Dumnezeu” (*Imaginează-ţi că eşti Dumnezeu*). Unele poeme conţin o poantă finală, după regula genului: „eu nu scriu ultima pagină,/ o las să mă cheme” (*Eu nu scriu ultima pagină*).

Volumul are câteva cicluri, fiecare urmând o linie stilistico-formală mai mult sau mai puţin distinctă. Ultima parte, *Buzunare de fiinţă,* reprezintă amestecul de filozofie şi poezie, observaţie şi reflecţie, concentrate aidoma unor aforisme. Unele se pretează aforismului pur, cultivat şi de alţi scriitori pe parcursul istoriei. „Ca să deschizi o poartă cu lacăt,/ nu e neapărat să ai cheia./ E destul doar să-ţi imaginezi/ ce e dincolo de poartă” (p.116).

Cu acest volum de versuri, Gelu Ciocan a trecut prima probă. Aş vrea să cred că poetul, originar din Bălţi, reînnoadă frumoasa tradiţie literară pe care oraşul a avut-o în interbelic şi care a fost nimicită în mod rebarbativ în socialism. Volumul dovedeşte maturitate şi înfăţişează un univers poetic cu trăsături proprii, chiar dacă e încă multă poză şi joc juvenil în el. Gravitatea nu lipseşte, numai că ea pare mai degrabă o ilustraţie. „Apoi vine şi întrebarea lui Dedal: «Şi acum încotro?»” (p.118). E chiar ultima frază din carte, iar drumul de mai departe e acelaşi pentru toţi: mai multă individualitate şi trăire, fără a se renunţa la lecturi.

Gelu Ciocan, ***Atlas poţi să-mi laşi cerul mie?***, Editura Prut, Chişinău, 2018

■

Raft „Contrafort”

Mircea Cărtărescu, ***Un om care scrie***. *Jurnal/2011-2017*. Editura Humanitas, 2018

Una dintre importantele apariţii editoriale ale acestui an este volumul 4 din *Jurnalul* lui Mircea Cărtărescu, intitulat *Un om care scrie*, lansat la Bookfest, pe 2 iunie curent. Reproducem două fragmente de text, în care ne regăsim deopotrivă ca indivizi, cu angoasele şi singurătăţile ce ne apropie, dar şi uniţi într-o colectivitate învrăjbită şi debusolată.

* * *

„24 august (2013). De ieri am simţit schimbarea luminii şi prima suflare de vânt cu ceva tomnatic în ea. Am fost foarte trist zilele astea, am revăzut filme făcute de noi cu zece, cu şapte ani în urmă, cu Gabriel mic de tot, cu noi evident mai tineri şi mai adânc incrustaţi în montura vieţii. Când vezi filme şi fotografii înţelegi cu adevărat ce e viaţa, că viaţa trece, că e ireversibilă. Că e o tragedie lentă, întortocheată

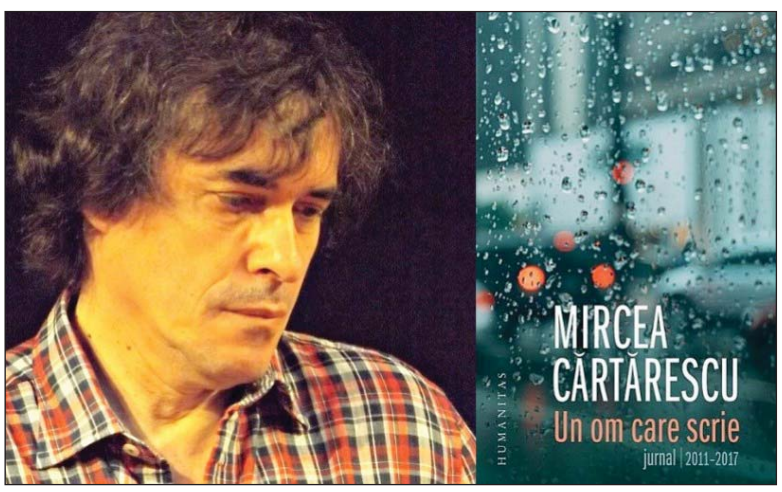

şi chinuitoare, cu atât mai mult cu cât e stropită din loc în loc cu momente de fericire şi iluminare. Am făcut zilele astea lucruri de care mi-e ruşine şi pe care nu le mai pot şterge. Am înţeles că nu am prieteni şi nici amici, şi nici cunoscuţi, că, de fapt, au dispărut oamenii de pe pământ sau eu din mijlocul lor. Sau – continuăm să trăim, să ne vedem, să ne scriem, dar nimic nu mai înseamnă nimic şi totul e ca un vis.”

„9 mai (2014). Lumea e iarăşi ideologizată, împărţită-n grupuri care se urăsc, dincolo de inimaginabila ei corupţie. O lume pe dos, în care hoţul strigă cel mai tare „prindeţi hoţii”, în care cel mai mare ticălos dă lecţii publice de moralitate. Totul susţinut de jos în sus de oameni despuiaţi de discernământ, duşi de nas, păcăliţi şi instigaţi: oamenii pe care i-au fabricat ca să-i voteze pe ei, şi pe care-i schimonosesc încă. Oameni hidoşi distruşi de televiziune.”

Sergiu VLAS

■

Pasionanta istorie a corpurilor bronzate

Cura heliomarină estivală şi însăşi noţiunea de concediu sînt de nedespărţit de tenul bronzat. Ştiu – şi o recunosc –, constatarea este mai mult decît banală. De cîte ori, întorşi din vacanţă, nu ni s-a spus (admirativ): „Vai, ce bronzat eşti!”? Sau (potenţialii privitori departe fiind) nu ne-am auzit întrebaţi:

de

Alexandru-Florin Platon

„Te-ai înnegrit?”. Ca şi cum bronzul nu ar fi un simplu accesoriu epidermic, ci dovada peremptorie a unei vacanţe reuşite la mare; semnul ei metonimic; indiciul (temporar) indelebil al „corpului de vară” (despre care am scris tot aici, exact în urmă cu un an). De fapt, aşa şi este: spre deosebire de curele montane, mergem pe litoral nu (numai) din motive de sănătate, ci, în primul rînd, pentru a ne bronza. Şi, desigur, pentru a arăta (şi mai) bine. Iar dacă, din cine ştie ce motiv, acest lucru nu se întîmplă, vacanţa pare simbolic ratată (de unde şi exclamaţia decepţiona(n) tă care ni se aruncă în faţă: „Dar nu te-ai bronzat deloc!”). Nicio vîrstă nu este străină de acest *habitus* mental. Ne bronzăm în copilărie (pentru că părinţii ne spun că soarele este bun), la tinereţe şi maturitate (deoarece aşa „trebuie” să arate vara un corp „normal”), o facem şi la senectute (pentru a părea mai tineri...). Arămiul pielii „dă bine” oricînd.

Nu a fost mereu aşa. Aidoma vestimentaţiei estivale, bronzul, ca fapt social, are, şi el, o istorie, iar eseul lui Pascal Ory ne-o rezumă cu savoare.

Secole de-a rîndul, culoarea închisă a pielii a fost exclusă din toate canoanele sociale (de frumuseţe, bun-gust, modă etc.). Mai mult, ea a fost chiar demonizată: în iconografia creştină, de exemplu, reprezentările angelicului sînt albe şi luminoase, în timp ce Infernul apare mereu zugrăvit în culori sumbre (negru sau roşu-sîngeriu). Atît la antici, cît şi la moderni, frumuseţea a împrumutat, invariabil, un aspect imaculat (poate doar egiptenii să fi făcut excepţie, cum ne-o sugerează pictura cu caracter funerar), urîţeniei fiindu-i rezervate numai tonurile întunecate. Aceeaşi polaritate cromatică era specifică şi ierarhiilor sociale: din Evul Mediu pînă în secolul al XIX-lea, în literaturile europene pielea albă şi pletele aurii sau negre s-au asociat nobleţei, tenul ars de soare fiind, dimpotrivă, o emblemă a „plebei” şi marginalilor. Exemplele sînt prea numeroase pentru a fi evocate aici: cine nu a auzit de Isolda cea cu „pletele de aur”? Sau, citind romanele hugoliene şi pe cele ale lui Dumas, nu a admirat feminitatea în culoarea purităţii?

Prefacerea acestei simbolistici, adică pozitivitatea bronzului, s-a produs mai întîi în Franţa (se putea în altă parte?), tonul fiind dat, ca şi în privinţa „corpurilor de vară”– cum altfel? – de moda feminină. Potrivit lui Pascal Ory, există chiar o dată precisă a acestei schimbări: iulie 1928. Numărul din acea lună al revistei „Vogue” (care apare şi astăzi) îşi invita cititoarele să răspundă unei întrebări hamletiene: „A fi sau a nu fi bronzat?”, tipărită chiar pe coperta principală. Subtitlul interogaţiei nu era, nici el, lipsit de semnificaţie: „Pro şi contra soarelui sau neajunsurile provocate de soare”, semn că voga tenului „ars” sau „prăjit” (termenii folosiţi de publicaţie ca referenţi ai noii mode estivale) începuse să prindă avînt, dar nu devenise încă un obicei general de vacanţă. Acest lucru pare a se fi întîmplat peste zece ani, cum o indică tot o publicaţie mondenă („Marie-Claire”): în septembrie 1937, revista (fondată cu numai şase luni mai devreme) îşi sfătuia cititoarele (toate citadine) revenite din

Arămiul pielii „dă bine” oricînd. Nu a fost mereu aşa. Aidoma vestimentaţiei estivale, bronzul, ca fapt social, are, şi el, o istorie, iar eseul lui Pascal Ory ne-o rezumă cu savoare

vacanţă să-şi revizuiască ţinuta cu ocazia reluării ocupaţiilor de peste an, inclusiv arămiul pielii (ultima recomandare fiind, totuşi, opţională). Pentru Pascal Ory, acesta a fost intervalul decisiv cînd tenul bronzat s-a impus – scrie el – ca un atribut „al frumuseţii elitelor” şi „superiorităţii sociale” (p. 52), dar – aş adăuga eu – unul al feminităţii din marile oraşe, pentru că în „Franţa profundă”, pînă după al Doilea Război Mondial, bronzul a continuat să fie cînd repudiat, cînd privit cu reticenţă. Nu mai este nevoie să spun că moda pielii bronzate a constituit motorul dezvoltării unei game din ce în ce mai largi de produse cosmetice, Franţa surclasînd din acest punct de vedere Germania, inventatoarea (în 1903) a şamponului „Schwarzkopf” şi a cremei „Nivea” (produsă de firma Beiersdorf din 1911). O dovedeşte, între multe alte exemple, extraordinarul succes al „Oréal”-ului, fondat în 1909 de Eugène Schuller ca o modestă marcă pentru vopsele de păr, dar ajuns, în anii ’30, vedeta incontestabilă a unei mulţimi de produse dermice (cremele solare, uleiurile corporale etc.) legate, toate, de bronz.

Nu a fost deloc o întîmplare că moda tenului ars de soare (care s-a răspîndit după 1945 în întreaga Europă) a coincis cu noua civilizaţie a aparenţei numită de Christophe Granger a „corpurilor de vară”. Amîndouă fenomenele au fost expresiile unui complex de factori şi schimbări de mentalitate, al căror început trebuie căutat, în Franţa, în anii de după Primul Război Mondial. La apariţia lor simultană a contribuit, mai întîi, timpul liber al vacanţelor şcolare şi concediilor plătite, ceea ce a făcut ca vechiul *habitus* cultural al „loisir”-ului, propriu, în veacul al XIX-lea, numai elitelor aristocratice şi burgheze, să se generalizeze şi la nivelul maselor. Locul ocupat în această cultură a timpului liber de activităţile sportive, drumeţiile montane şi, în general, de „naturismul” programatic al turismului de masă postbelic a avut, şi el, un rol în propagarea noii mode dermice, ca şi medicina timpului, ale cărei prescripţii curative recomandau, pentru unele maladii (tuberculoza), viaţa în aer liber şi, spre deosebire de trecut, helioterapia. Nu trebuie uitată din această panoplie cauzală nici marea mişcare de emancipare a femeilor de la începutul interstiţiului interbelic – subiect al unei bogate literaturi şi filmografii –, care pare a fi dat un impuls decisiv impunerii acestei mode. Părul scurt şi abandonarea corsetului şi a rochiilor lungi au eliberat femeile de constrîngerile tradiţionale la care fuseseră supuse în cultura antebelică, eminamente masculină. La fel şi bronzul pielii, preschimbat acum într-un semn al sănătăţii şi bunei dispoziţii – pe scurt, al „wellness”-ului.

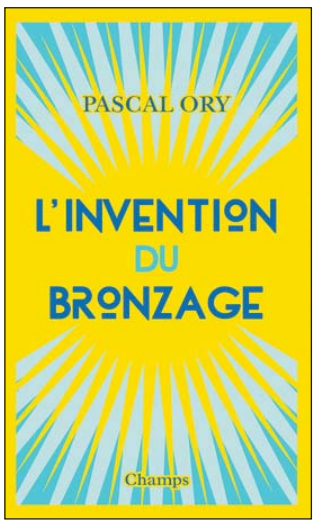

Înţelegem mai bine de ce „invenţia” tenului bronzat este, în pofida aparentei sale banalităţi, un „fapt social total”, cum afirmă Ory, citînd o faimoasă expresie a lui Marcel Mauss, legată de o altă practică socială, la fel de anodină: darul (p. 127). Limitată, iniţial, la o mică elită urbană (preponderent feminină), extinzîndu-se, apoi, în rîndurile claselor mijlocii, noua modă a sfîrşit prin a cuceri întreaga societate, fiind „vîrful de aisberg” al unor ample mutaţii sociale şi mentale (culturale) care se pot reconstitui, pas cu pas, tocmai pe această bază.

Ar mai fi destule lucruri de spus despre subiectul eseului semnat de Pascal Ory, dar şi de meditat la modelul său de cercetare, uşor de aplicat şi realităţilor noastre sociale din prima jumătate a secolului trecut. O micro-istorie a „bronzatului” în România nu ar fi deloc lipsită de sens, dimpotrivă...

Înainte de a încheia, mai sînt dator cu o precizare. De unde vine această – iarăşi! – aparent banală comparaţie dintre tenul ars de soare şi metalul omonim (bronzul; de fapt, cu una din componentele sale, arama)? De ce tocmai bronzul a ajuns să fie folosit ca o metaforă epidermică? Autorul explică sinonimia prin plasticitatea acestui metal, uşor de modelat în efigii cu chip uman. „Bronzul – scrie el – intră ... în universul mental al celor care visează o fiinţă umană insensibilă la emoţii şi străină de orice letargie şi slăbiciune fizică şi (prin urmare) morală” (p. 89). De acord cu această explicaţie, dar cu o nuanţă: bronzul cutanat mi se pare valorizat, mai curînd, ca o amprentă a corpului *viril* (în cazul bărbaţilor) şi (în varianta feminină) a celui *elegant* şi *sănătos*. Mai exact, a corpului *viu* şi *în mişcare*. Din punct de vedere simbolic, bronzul este mai „moale” decît fierul sau oţelul, în care s-au „întrupat”, nu întîmplător, două dintre figurile celebre ale totalitarismului contemporan: Lenin şi Stalin. El nu are nici căldura şi plasticitatea marmurei, care, aidoma sculpturilor greceşti sau busturilor mussoliniene, „fixează” pentru eternitate trăsăturile fizice. Avantajul său este însă de a fi maleabil şi repetitiv în conotaţii. Indiferent de corpurile pe care îşi pune amprenta (adolescentine, tinere sau bătrîne), simbolul bronzului estival rămîne acelaşi: cel al unei bune condiţii fizice şi psihice.

Pascal Ory, ***L'invention du bronzage. Essai d'une histoire culturelle***. Paris, Flammarion, 2018, coll. „Champs histoire”

■

Raft „Contrafort”

Gerhard Velburg. ***În spatele frontului. Marele Război aşa cum l-am văzut eu, decembrie 1916–iunie 1918.*** *Însemnările unui soldat german în România ocupată*. Traducere, introducere şi note de Ştefan Colceriu. Editura Humanitas, 2018

Jurnalul lui Gerhard Velburg reprezintă un important document istoric şi uman, combinaţie unică între talentul de observator al soldatului şi reflecţia intelectualului confruntat cu o altă cultură, cu alte obiceiuri de viaţă. O apariţie editorială semnificativă în Anul Centenarului.

* * *

„Gerhard Velburg, soldat de ocazie, pleacă din garnizoanele din Germania, ajunge, pentru scurtă vreme, alături de alţi intelectuali de formaţie, în capitala surprinzător de ofertantă a unei ţări balcanice, ca să-şi descopere umanitatea ultimă într-un sat uitat de pe malul braţului Borcea, în câmpia altfel fără sfârşit şi fără relief a Bărăganului. Velburg îşi petrece la Feteşti cea mai mare parte a şederii lui în România. Izolat de freamătul istoriei, soldatul nu are decât două îndeletniciri: se ocupă cu paza bacului şi e membru al unui birou de evidenţă a populaţiei. În mod cu totul

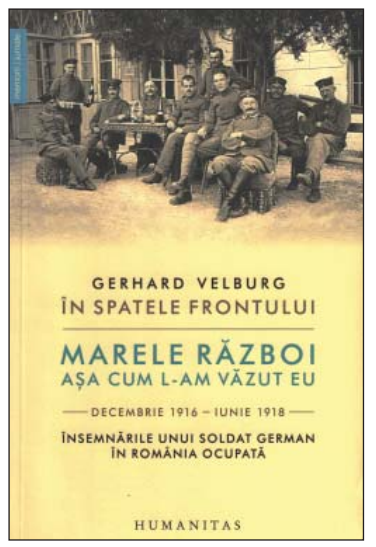

excepţional e convocat la deszăpezirea căii ferate spre Bucureşti, merge în două rânduri în capitală, unde face cu oroare cunoştinţă cu centrul de tranzit al armatei de ocupaţie instalat la Malmaison, şi se lasă vizitat de istoria mare, în persoana Kaiserului însuşi, aflat în trecere prin Feteşti la 14 octombrie 1917. La plecarea definitivă din România, ajunge să-şi declare iubirea pentru români, dincolo de ideologii şi de strategii geopolitice.” *(Ştefan Colceriu)*

Ana DRUŢĂ

■

Călina Trifan

Pâine în vin înmuiată

Zi de vară
cu ochi albaştri
şi parfum de sânziene
închide ferestrele internetului
şi fă casă bună cu mine
cu mâna stângă
şi cu mâna dreaptă
pe două căi deodată
îndreaptă-mă
spre sora viaţă
ce mi s-a arătat în vis
iată că se adevereşte
de când asupra mea te-ai repezit
ca din cer scăpată
gândul ca cerul se limpezeşte
zi din toate adevărată
nu pot să mă satur de tine
ca de pâine caldă
în vin înmuiată.

Dragostea

Fără să scoată o vorbă
mi-a vorbit
fără să ia o notă
mi-a cântat îngereşte
fără să mă ducă în braţe
mă odihneşte
fără să-mi dea o mie de lucruri
m-a îmbogăţit
fără sfoară şi noduri
mă ţine strâns
fără să mă ridice în slăvi
din lumea de ţărână
m-a înălţat

schimbând pământul cu cerul
fără să mute orizontul.

Urzeală

Formaţiunile politice la sol
precum formaţiunile noroase pe cer
au pretenţii de stil înalt
şi atunci
de ce
pe mică de ceas
cu dezinvoltură
îşi dau fustele peste cap?
Simplu –
după urzeală şi bătătură.

Logica locului

Uneori şi dintr-un fleac iese ceva
dar pentru binele tău
lasă-l dracului!
Uşor îţi înfrângi elanul
te ia de gât plictiseala uşor
zile lungi cât anul
mort de fericire
laşi totul la voia-ntâmplării
şi împotriva vrerii lui Dumnezeu
mergi triumfal înainte.
Asta e logica locului,
lipsa oricărei logici.

Anii

Ca o naivă
de la fiecare
minuni am aşteptat
acum ştiu că numai tu, imaginaţie,
eşti aur curat
mă calcă pe nervi
dar de când o iau drept alta
viaţa n-are încotro
şi îmi arată faţa
ei adevărată,
în fiecare zi din an
ca prima şi ultima dată.

Fluturi de noapte

Forţa hipnotică
a propriei frumuseţi
le-a semnat sentinţa...

Metamorfoză II

Pietre din coroană
pietre de hotar
pietre rostogolite din stâncă
pietre-mamut
grele de neclintit
în comparaţie cu piatra de pe inimă
sunteţi fire de nisip
toate vă sfărâmaţi
timpul
cu oase cu tot vă înghite
numai piatra de pe inimă
îşi vede cuminte de treabă.

Viitor

Gândul meu ca o mină
fragmentează clipa –
şi orizontul se-adânceşte mereu.

Aferim

La minus trei miopie
la care s-a adăugat un pic de fantezie
într-un mod de neconceput
poţi trăi aferim! în dărnicie
tu care ai pus sărăciei punct
şi mă ţii pe palme
de nu mă mai bate soarele ziua
şi luna noaptea –
arată-te!
nu, nu te arăta!
prisoseşti în mine din plin
iar orice gest doar de ochii lumii
ca moartea îţi este străin.

Fotografia şi moartea

În fotografiile acestea
alb-negru
executate de un fotograf amator
morţii stau lângă morţi
şi viii lângă vii
împreună şi totuşi despărţiţi.
Cine ştie
moartea sau fotograful i-a ales
şi după care temei?
Răspundeţi-mi
prompt!
dar moartea se face
că n-a auzit
iar fotograful?
Fotograful e mort.

Declaraţie de dragoste

Cer fără fund
răsuni a gol
dar toate-mi răspund.

Minune

Potopul tău de lumină
ce s-a instaurat peste noapte
tăindu-şi cale
a spulberat
urâtul din inimile obosite
sufletele curente
parcă clătite-n mai multe ape
strălucesc ca noi

nu credeam
că se mai poate!

Soldaţii de zinc

În toiul unor necruţătoare lupte
sătui de atâta sânge
frânţi de oboseală
s-au lăsat ademeniţi în arenele de zinc
chipurile
să tragă un pui de somn
şi de atunci
nu i-a mai auzit nimeni
n-au mai scos nasul afară
dar în cel mai ascuns colţ al inimii
n-acceptă să-nţeleagă
nici în ruptul capului
cum de la ceva
s-a ajuns la altceva
şi cu apă în gură
ar lua-o acum la fugă
din arenele de zinc
dar au fost juruiţi
ca praful de pe pământ –
de prezenţa-n aer nevăzută
cerul vibrează uneori
şi ca un om sughiţă
de plâns...

Orizontul

K.M.

Seară de seară
odată cu ochii
îmi ia şi capul de pe umeri
iar când mi-l repotriveşte
la loc îndelung calculat
am aerul unei suverane
care şi-a recăpătat tronul:
Ţară, te-am îmbrăţişat!

Voi, cuvintelor

Dacă aţi fi fost înaripate
ca păsările
din pom în pom
zburaţi de mult
de la om la om
tari sau potrivite
reci sau fierbinţi
câtă frunză şi iarbă
sau strecurate printre dinţi
de ce vă pierdeţi fără ecou?
Nu e o vorbă goală
ca s-o treci cu vederea:
noi lucrăm cu materialul clientului
precum cere meseria.

Selfie

Fotogenia ucide omeni(re)a
like-urile –
flori pe morminte.

Prefacere

Pentru lemnul necioplit
orice loc e potrivit
pe când cel geluit
are locul rânduit
prin urmare
preţuirea
e după împrejurări.

■

Raft „Contrafort”

Maria Pilchin, ***Realităţi poetice în zigzag.*** Editura Junimea, Iaşi, 2017

Maria Pilchin este o autoare polivalentă, cu o scriitură dezinvoltă, suculentă, profesând cu egală disponibilitate mai multe genuri literare: poezie, critică literară, eseu, studii comparatiste.

* * *

„De unde vine poezia? Din sferele înalte ale inspiraţiei romantice sau din mizeria poeziei cotidianului? Poetul e un medium, un profet sau poate e un sanitar al realităţii care transformă realitatea obişnuită în altceva?” (*Maria Pilchin*)

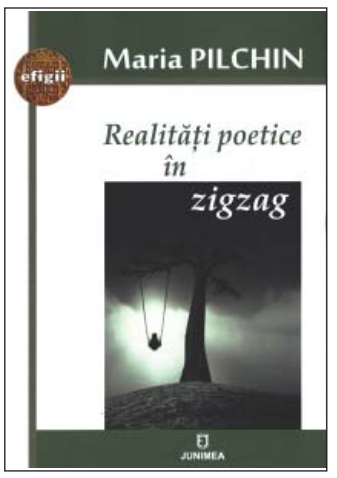

„Discursul critic şi exigent al Mariei Pilchin atrage atenţia prin profunzimea formaţiei culturale, printr-un sporit grad al livrescului, atenuat de o destul de lejeră formulă analitico-descriptivă, prin ispitele ludicului (uşoare persiflări, dar şi asumate şi inerente autoironii), prin creativitate. Tocmai creativitatea discursului critic face ca textele Mariei Pilchin să uimească până şi pe autorii despre care scrie.” (*Maria Şleahtiţchi*)

Ana DRUŢĂ

■

Note despre și la ierarhie sau despre numărul 33

Precum se știe, parcă discret, dar, până la urmă, deschisă, se întâmplă o concurență (unii îi zic cam dur: luptă) pentru poziția unor autori în ierarhia literaturii naționale, a altora – în ierarhia mondială.

La noi, la români, contează mai totdeauna numai și numai locul de frunte, întâi. Ei bine, pentru unii merge și doi,

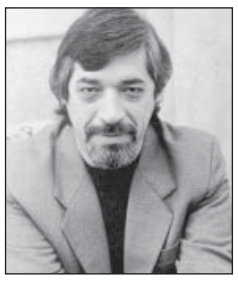

de
Leo Butnaru

poate chiar trei. Dar, Doamne, ferește! nu mai departe (jos...) de atât! Însă la cei vechi, de acum peste două mii de ani, era de vază și de toată lauda până și poziția a 10-a în ierarhie. Astfel, în dipticul „Zece (poeți) lirici" (din păcate, nu i se cunoaște autorul), se spune că „Printre cântăreți a noua nu a fost Safo, însă a zecea/ Ea se află printre zeițele Parnasului". Ce procedeu abil de a fenta... orgoliul!

În întregul ei, literatura română, de azi și de pretutindeni, nu are o valorizare obiectivă, iar mai mulți autori beneficiază de bonusuri amicale de o valoare falsă.

Pe ambele maluri ale Prutului, în vârful Carpaților și pe meterezele cetății Soroca etcetera, există zeci, sute de ierarhii personale referitoare la poeții și poezia română. Însă o ierarhizare cât de cât de ansamblu, oarecât credibilă, (încă?) nu o avem. Sunt chiar și ierarhii regionale, sau văzute din provincii. Ierarhii ale grupurilor și prieteniilor de scriitori, critici și poeți de-a valma. Există ierarhii înjghebate la unele reviste de cultură și literatură. Probabil, există... – dar există totuși și șubrede ierarhii universitare și de-a dreptul catastrofale – ierarhiile academice, unele – de jurii. Literatura română e derutată prin ierarhizări confuze, adică nici pe departe credibile.

La Chișinău, a existat o falsă sau doar pe nedrept prea mare popularitate „aranjată" a câtorva poeți, mai ales, subvenționată de regimul ideologic pe care-l lingușeau cândva sau de astea, regimuri de mai dincoace, cu care se lingușeau și se gratulau reciproc. Măreția se plămădea chiar și pe la academie, prin școli, prin biblioteci, unde, din păcate, ignoranța în materie de literatură, de artă în general, e cam la ea acasă. Plus unii scriitori-lăturași, care se înfruptau și ei din ceva glorie ce picura printre pixurile tribunarzilor. De aceea este a mirării că unii susținători-declamatori, de ieri, ai unui sau altui coleg de-al lor, pe care îl făceau în fel și chip mare, cât mai mare, cel mai mare, scriitor național (până la Prut), genial, minunea lumii etc., nu înțelegeau că sunt ridicoli din elementarul motiv că cel declarat în fel și chip uriaș, supra-genial, de fapt nu determina, cum ar fi fost cazul, conform celor spuse despre el, atmosfera intelectuală, socio-filosofică, literară din Estul României în ultimele decenii. Că ar fi fost popular nu era mare lucru. Însă nu avea combustia, încărcătura talentului și a intelectului care să-l facă acar de direcție. Dovadă că dânșii, șaizeciști sau șaptezeciști adulați de piețele pline de cetățeni, nu au avut și nu au discipoli în literatura propriu-zisă, că tinerii care veneau în literatura română nu i-au căutat, nu i-au studiat, nu i-au urmat, orientându-se în cu totul alte direcții canonice, spre cu totul alte personalități de direcție. Astea fiind spuse în necesara încercare de detașare axiologică de reprezentarea mentală contemporană, pentru a aprecia evenimentele, valorile trecutului (uneori, deloc îndepărtat) cu reprezentarea mentală a timpurilor în care ele au avut loc. În caz contrar, se intră în criză de incompatibilitate.

De la sine înțeles că plasamentele evaluativ-axiologice presupun sine qua non un cadraj și un angrenaj de opere care, implicit, concurează între ele, ba chiar se... „anihilează" reciproc, pe tabla valorică rămânând doar cele mai viguroase. Și în literatură acționează legea selecției naturale, însă trecută în sferele cât mai înalte ale esteticii, ideației, stilului, filosofiei. În două cuvinte spus: sferele artei. Este o concomitentă creare de norme și principii, reieșind din vechile norme și principii, „istorice", îmbogățindu-le sau ajustându-le pe acestea, aducându-le la zi (și... zisă/rostire, la zi). Adică, există, trebuie să existe o continuitate, în spiritul celor remarcate și de Mario Vargas Llosa („L'Express", 28 mai 2015): „Să fie clar: există lucruri de ieri care trebuie păstrate în lumea de mâine: diferențele, ierarhiile, elitele. Și lucruri față de care trebuie să avem o reacție: nivelarea culturală. Atunci, da, sunt conservator și reacționar. Îmi asum. Mă aflu în bună companie cu liberalii francezi din secolul XIX, apoi cu Raymond Aron, Karl Popper sau Jean-François Revel".

* * *

Obsesia ierarhizării obligatorii se simți acut și (aici, în final, să trecem la note ceva mai descrețitoare de frunte) în iunie 1993, când la Uniunea Scriitorilor din Moldova apăruse o problemă... foarte gravă! Curând, avea să se întâmple repartizarea/înmânarea noilor carnete de membri ai organizației și, domnilor, cum s-ar cădea mai indicat, chiar... corect să fie ele numerotate, pentru ca să nu supere pe nimeni? (Auzi, să nu supere pe nimeni! La noi, la scriitorii români! Despre care regretatul prieten clujean Petru Poantă spunea: „Marcat de sindromul ierarhiilor legitimatoare, scriitorul român e într-o continuă febră a parvenirii la o poziție privilegiată, inventând, în timp, diverse tehnici de uzurpare a *celuilalt*. De aceea și sunt atât de pătimaș controversate la noi istoriile literare, dicționarele, antologiile".)

Așadar, prinseră a veni una după alta propunerile celor din conducerea USM și împrejurimile ei. Prima: numerotate în ordine alfabetică. Bine, dar în acest caz nr. 1 e la Arseneva, care nu are nimic cu literatura noastră. Altă propunere: primele 5 numere să nu se acorde! Apoi: cronologic, conform vârstei. Ba – conform timpului/timpurilor când au fost primiți X, Y, Z în US din URSS.

Intervine Mihai Cimpoi (martor, obiectiv, e chiar fila de jurnal personal din acele timpuri):

– Iar eu mă gândeam ca, în mod simbolic, primul număr să i-l acordăm lui Eminescu.

– De ce nu lui Dosoftei? întreb eu, în deplin acord cu apucăturile brejneviste. (Bineînțeles, se putea merge până la Neacșu de la Câmpulung, însă ar fi fost dacă nu prea de tot, prea departe – cam da...)

Apoi o propunere năstrușnică: bilețelele cu numere să fie puse într-o căciulă și să-și tragă fiecare norocul. Ba chiar locul! (în literatură...). Bineînțeles că se ajunge la haz. Gras. Apare Vasile Levițchi, care zice: „Dar eu mi-am ales deja numărul 12". Eu îi propun să-și ia pseudonimul de: Vasile Duzină.

La rândul meu, fără pretenții, trec chiar sub propria-mi cotă alfabetică, cerând să mi se pună în carnet nr. 33. Nu, nu e vorba de aluzie la vârsta lui Hristos, cum poate să creadă doar ușurelul de minte Ionică Butaș, ci mă ispitește un sentiment pe care l-am trăit, citind despre insistența cu care Nikos Kazantzakis a ținut să scrie un poem din 33333 de versuri. Însă, odată ce noi nu avem în USM atâția membri, ba chiar nici 333, – zic 33. Rotunjimea cifrei trei mi-a acaparat preferința, chiar dacă nu sunt un superstițios. Într-o vreme chiar consideram că-mi merge la cifra 13: la un examen la universitate, într-o zi de 13, în auditoriul 13, trăgând biletul 13, am luat o notă bună și – „Cu-cu-ri-gu!", caută-ți norocul. Dar asta am crezut-o doar până la 13 martie 1991, când ne-a fost spart și devastat apartamentul. În cazul curent, îmi zic că, oricum, nicio lună nu are 33 de zile, așa că măcar de cadrul temporal-cotidian nu se va mai lega vreo superstiție. Prin urmare, chiar acesta e numărul carnetului meu de scriitor: 33. (În alte carnete, ale Uniunilor Scriitorilor din URSS, România, Moldova, am avut tot alte și alte numere... Iată, acum 33...)

■

Premiul Literar al statelor Grupului de la Visegrad pentru țările Parteneriatului Estic

Visegrad Fund

Premiul literar VEaPLA (Visegrad Eastern Partnership Literary Award) este inițiat de către statele din Grupul de la Visegrad (Polonia, Ungaria, Cehia și Slovacia) și are ca scop punerea în valoare a unor creații literare de excepție semnate de autori originari din țările membre ale Parteneriatului Estic. Organizatorii proiectului VEaPLA își propun să stimuleze cooperarea între intelectualii din spațiul post-sovietic și din cel al țărilor V4, să sprijine personalități literare importante și să susțină idealurile libertății de creație. Unul dintre criteriile de selecție este rezonanța și impactul social al cărților respective.

În 2018 trofeul VEaPLA a fost acordat scriitorului ucrainean Vladimir Rafeenko pentru volumul *Durata zilelor (Dolgota dnei/Dovgi casi)*, apărut la Editura Fabula. Autorul este un prozator și poet de

limbă rusă născut în 1969 în regiunea Donețk. A absolvit Facultatea de Filologie Rusă a Universității din Donețk. A activat ca redactor la editurile BAO și Cassiopeia și ca redactor-șef adjunct al revistei *Mnogotocie*. Este laureat al Premiului Rus (2010, 2012), acordat scriitorilor ruși din diasporă, precum și al Premiului Novaia Slovesnost' (2014). După agresiunea militară lansată de Rusia împotriva Ucrainei în 2014, Vladimir Rafeenko s-a refugiat în Ucraina de Vest.

Volumul *Durata zilelor* este alcătuit dintr-un roman și o colecție de nuvele. Romanul reprezintă un basm despre război. În schimb nuvelele sunt scrise într-o manieră realistă, iar printre protagoniștii acestora se numără și autorul însuși. Acțiunea are loc în baia publică *A Cincea Romă*, situată la periferia orașului Z. Personajele centrale îi momesc pe vizitatorii localului pentru a-i ucide, intonând

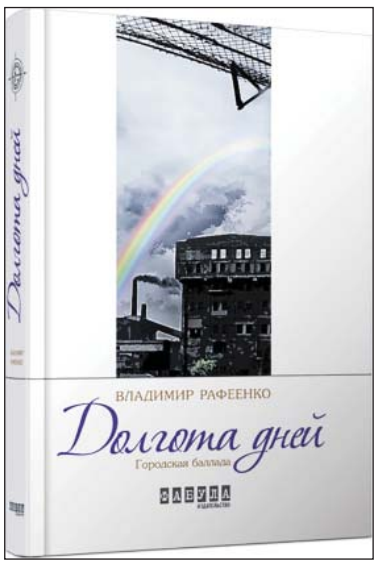

în fiecare dimineață imnul Ucrainei. Aceste acțiuni subversive provoacă prejudicii ireparabile mașinăriei infernului rus...

Marcel GHERMAN

■

Voci și oglinzi

„Fără scris te pierzi, te rătăcești, sunt ani de când nu fac decât asta, să scriu, și sunt conștient că asta mă ține-n viață. Nu glumesc.”

La cei optzeci și patru de ani, Ion Vianu ne provoacă încă o dată, livresc și uman, ne încearcă mintea, ne pune pe gânduri și cum altfel dacă nu cu o nouă carte. **În definitiv...**

de

Alexandru Tabac

conține un sclipitor dialog intelectual, purtat împreună cu Ioana Scoruș, inițiatoarea demersului, după cum bine se va vedea din paginile cărții. Vorbită pe parcursul unui an (mai 2017 – mai 2018), cartea-dialog, mediată de o prietenie reciprocă și de o preocupare profesională comună, răscolește paginile unei biografii tumultuoase și vibrante, ale unei marcante experiențe individuale, dar și colective, căci nimeni nu se poate sustrage în totalitate malaxorului societal și contextului istoric. Și asistăm vrăjiți la o punere în abis, la o relectură validată prin schimbarea de perspectivă, la un joc acaparant al oglinzilor, la un zbor înalt ce ne oferă o priveliște altfel decât suntem obișnuiți în vârtejul pedestru al cotidianului, în definitiv... un alt peisaj.

Și dintr-o dată o sută de ani nu mai pare o eternitate, căci rădăcina arborelui genealogic coboară mult în straturile istoriei. M-au impresionat, deopotrivă, luciditatea și vitalitatea personajului, claritatea imaginii, efervescența intelectuală și candoarea umanistă, diagnosticul precis și posibilitatea vindecării (*a te înțelege pe sine înseamnă a te vindeca*), cuvântul ca întruchipare fidelă a gândului, sentimentului și senzației, înțelegerea și acceptarea lumii în care trăim, introspecția și privirea diacronică prin pânza anilor.

Din această carte, ca dintr-un vas prea plin, se revarsă cu generozitate multiple experiențe de viață, trecute atât printr-un filtru istoric, social, profesional, literar, cât și uman. Fapte și evenimente în spatele cărora putem regăsi un tâlc inedit, un sens alegoric, o învățătură blajină, fără a ne simți asaltați sau copleșiți de un didacticism inhibant. Textul dezvăluie o continuă construcție umană și un destin care unește epoci firesc, natural, grațios printr-o moștenire culturală de o larghețe și profunzime clasice. Unghiuri diferite, poziționări inedite, explicații și raționamente indispensabile, reflecții grave, soluții la crize, umor dezinvolt, posibilitatea unor noi interpretări și, poate neașteptat, un optimism irepresibil.

Evadat din bolgia comunismului și stabilit ulterior în Elveția, la Morges, Ion Vianu pare că a trăit alternativ mai multe vieți și, privindu-le la microscopul conștiinței, printr-o grilă comparativă, identifică particularități insolite – (*[...] mi-am dat seama că minciuna te sancționează imediat, în timp ce în România a spune adevărul te sancționa automat.* – pag. 181). Consemnează existența unei drame umane care transcende structura oricărui regim, indiferent de natura lui, există chiar o depresie a libertății generată de imposibilitatea de a alege din noianul de opțiuni. Aflăm stupefiați că – (*„Nicăieri nu există atâția bolnavi psihici și atâția psihiatri ca la Geneva”* – pag. 30), pe undeva afirmația aceasta vine să confirme teza că iadul nu e posibil nicăieri și că există insule de libertate și de fericire chiar și în cele mai autoritare regimuri. Dialogul reia într-o bună măsură și informații, întâmplări cu care eram familiarizați din *Amor Intellectualis*, însă înmuiate în colocvialitatea convorbirii și a unei discuții purtate deschis și amical. Transpar în paginile cărții destinul individual al psihiatrului și scriitorului Ion Vianu, relația paternă și cea maternă, descendența și filiația, nocivitatea comunismului românesc, exilul elvețian, acomodarea și nenumăratele fațete ale unei noi realități – (*Într-o primă fază, Occidentul m-a înfeudat, în loc să mă elibereze.* – pag. 121), relația cu disidenții și delațiunea unora dintre ei, opțiunea pentru psihanaliză, prietenia cu Matei Călinescu (*Amintiri în dialog*), redescoperirea României după căderea comunismului. Așadar, o istorie din multiple torsúri ale altor istorii.

Realitatea și comportamentele, gesturile și cutumele sunt psihanalizate, unele concepte își extind semnificația, altele sunt mai bine și mai exact definite – „căsnicia” (*presupune o anumită suferință, o anumită frustrare și, dacă nu accepți această frustrare și încerci s-o înlocuiești cu altceva, familia se destramă*), „libertatea” (*este un moment de alegere*), nevoia de a te elibera de o autoritate, „complexul lui Oedip”, „moartea” (*o valoare*), autofalsificarea celor care pretind că au rupt-o complet cu țara, „nevroza” (*este ceea ce e mai bun în om*), „prietenia” (*spațiul care o limitează este lipsa unui interes imediat*), „psihanaliza sălbatică” în anii de interdicții, scrisul ca gimnastică intelectuală și ca formă de supraviețuire, jurnalul intim și imposibilitatea intimității jurnalului, vanitatea ca inflație a eului. Teme de reflecție, teme grave ce au traversat timpurile, de la primele manifestări ale conștiinței, până în zilele noastre. Fraze din care poți cita la nesfârșit și pe care relectura le găsește proaspete de fiecare dată.

Treptat, dialogul se îndreaptă către suprafața realității, spre teme generale, de actualitate – rostul UE, pericolul regimurilor nedemocratice, fanatismul și războaiele religioase, ezitarea occidentală, lipsa reperelor, protestele din țară. Ion Vianu nu își creează un piedestal orbitor sau o glorie statuară din inapetența pentru politică – (*„[...] ceea ce m-a ferit de politică a fost lenea”* – pag.185 –, o seducătoare justificare, de altfel), din îndrăzneala de a semna adeziunea la manifestul lui Goma sau din gestul exilului. Își recunoaște cu bărbăție slăbiciunile, le proiectează într-un alt context, e în stare să și le anticipeze – (*Fantezia mea este că m-aș fi lăsat cu totul prins în capcanele inerției și ale dictaturii. Aș fi devenit un om interesat, meschin.* – pag. 33). Dar nici nu credem că sinceritatea acestei mărturii ar fi o cauționare indirectă a celor rămași în țară și care, în cele din urmă, au colaborat sub o formă sau alta cu regimul comunist.

Un alt personaj al acestui dialog e chiar Ioana Scoruș, cea care adresează întrebările, deschide alte subiecte, nu lasă lucrurile nespuse, caută analogii, face piruete neașteptate, provoacă uneori și aduce completări unde e cazul, și-n consecință textul îi construiește la rându-i un profil admirabil, al unui distins intelectual, atent la sensibilitățile (și subtilitățile) interlocutorului și la continuitatea narațiunii.

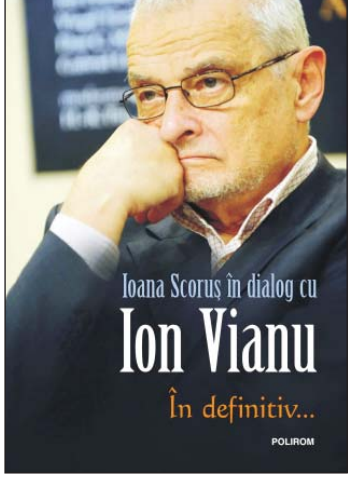

Au trecut mai bine de o sută de ani de când Oswald Spengler scria *Declinul Occidentului*, și chiar dacă lumea nu va mai arăta exact la fel, putem spune totuși că declinul e în același timp o permanență și o imposibilitate imediată. Suficient cât să ne păstrăm optimismul! Același îndemn – *([...] un om inteligent nu are voie să se plictisească. Niciodată.* – pag. 60*).*

Din această carte, ca dintr-un vas prea plin, se revarsă cu generozitate multiple experiențe de viață, trecute atât printr-un filtru istoric, social, profesional, literar, cât și uman

Ioana Scoruș în dialog cu Ion Vianu, ***În definitiv***..., Ed. Polirom, Colecție Ego-Grafii, 2018, 256 pag.

■

Jurnalul unei Țestoase

de

Mariana Codruț

marți

lui Constantin Acosmei

azi a fost cutremur.
crăpătura oblică de pe perete
s-a lungit cu încă un centimetru.
el se duce și apasă cu degetul
capătul de sus – să nu se deșire
peretele ca un ciorap (totuși, bun loc
de plantat căpșuni!, își zice și rîde).

pe cap cu o carte în echilibru
merge și apasă. pe urmă se duce tiptil
și-și șterge urmele. iar merge și apasă
iar șterge urmele:
nu cumva să și le vadă (știe clar
că se-nvîrte în cerc dar vrea să amîne).
și nu cumva să-l vadă vecinii
învîrtindu-se-n cerc (ei se cațără mereu
pe balcoane să știe tot. bine,
de-o fac, n-o să le dea căpșuni!)

■

Două cărți de Leo Butnaru

Leo Butnaru. A fi sau a nu fi? – acesta e răspunsul (Alte interviuri din secolele XX-XXI) : [interviuri, chestionare de presă cu Leo Butnaru] – Iași: „Junimea”, 2018.

* * *

***Angela Baciu**: – Fiind implicați în interviu, e firesc să vă întreb: cine vă sunt interlocutorii din antologia „Interviuri din secolele XX-XXI”?*

***Leo Butnaru**:* – Interlocutorii?... Doar câteva zeci de ziariști sau colegi care, pe durata a exact trei decenii, m-au întrebat ei pe mine. Eu sunt cel care am răspuns, care răspund. Pentru că am considerat de datoria mea să nu o fac pe mofturosul, când mi se pun niște întrebări, și să răspund la ele. Odată ce eu, pe parcursul foarte multor ani, am tot ispitit lumea, am întrebat zeci de personalități, din această comunicare alegându-mă cu cinci cărți de dialoguri/ interviuri, era firesc să-mi întorc, onest, datoria.

* * *

Leo Butnaru. РАДІУС dії (Raza de acțiune; poeme, în limba ucraineană). – Kiev, Ed. „LitGost”, 2018.

Leo Butnaru este un intergeneraționist literar, care are afinități stilistice

și ideatice cu creația lui Eugen Ionesco, Marin Sorescu și Nichita Stănescu. Însă fără a semăna structural cu ei, el continuă în propria sa formulă tradiția poetică românească. (*Vladimir Korkunov*, Moscova)

■

Andrei Ţurcanu, poetul

Andrei Ţurcanu scrie o poezie cerebrală. Nu-i place acest cuvânt (într-o discuţie, acceptase, concesiv, sinonimul „intelectuală”). Oricum, face o poezie elaborată, mizând pe provocarea unor emoţii, nu exprimând emoţii. Adresate unui cititor cult, elevat, versat, poemele sunt şi dens impregnate de livresc.

de

Mircea V. Ciobanu

Îmi place acest joc de replici la cunoscutele teme, motive şi personaje (care sunt şi chei pentru decodificarea mesajului, dar şi platoşe pentru protejarea vulnerabilităţii vocii lirice). *Alter-ego*-uri, decupate din (citesc în prefaţa Ninei Corcinschi) „memoria mitologică şi literară”: Cavalerul de la Mancha sau Centaurul; sarcasticul, mitologicul Momos sau îndrăgostitul Abélard (da, scolasticul, poetul, muzicantul, tainicul amant al celebrei Héloïse). Discursul, astfel, e dublu ascuns: sub masca „eului liric” şi sub pelerina „personajelor”. O lirică... epică, cu personaje interpuse între poet şi cititor.

Volumul antologic **Rost** începe programatic, cu un poem labişian (din volumul de debut, *Cămaşa lui Nessos*), intitulat *Majorat*: „Imaculat părea începutul zilei acelea totul în alb./ Şi eu,/ într-o zburdă de copil luminat/ fericit alergând printre stoluri de porumbei,/ ca niciodată – nemuritor şi fragil,/ departe de sunetul gângav/ al verbului strâns înfăşat în mătăsuri./ ...până sub streaşina casei văzui/ spânzurat/ leşul cela de miel/ încă aburind.” Poemul are subtitlul: „Din elegiile lui Simplicimus”. Cred că e o sinteză, prin contaminare, a lui *Simplicius Simplicissimus*, celebrul personaj al romanului picaresc german (contrar numelui – cu trimitere la originea şi firea modestă a personajului – e insul supus dedublărilor: slugă, păstor, sihastru, hoţ, bucătar, actor, vânător, ostaş, vraci, tâlhar, pelerin). Centaurul, simbol frecvent în poezia lui A.Ţ., explică şi el o fire dilematică (critic *vs*. poet).

Al doilea poem din antologie este şi el „exponenţial”: *Interior în roşu aprins* (subtitlul: *Improvizaţia lui Momos în faţa cetăţenilor din Oniros*, aici, mi se pare inutil, aducător de ambiguităţi suplimentare). Discursul ermetic se îmbină cu imaginile tradiţional-arhetipale, cu cele dulcegi-pastorale, cu codificarea unui mesaj subversiv (ermetismul nu urmărea acest scop) şi cu un foarte bine dosit „discurs civic”: „Măiculeană de năgară:/ pleată-n vânt, ochii în seară./ Plânsă-i turma, nuna moare/ gândul arde, iarba doare./ Gura strâmbă adevărul/ îl rosteşte. Putred, mărul/ oţeteşte vraja, lunca./ Strâns-în-chingi-ne-leagă-strunga.// Ploaia susură-n garafă./ *„Vai, nădejdea e o gafă! ”*–/ trâmbiţează în allegro/ vierme roş cu capul negru”. O alegorie? Or, alegoriile (fie cele din fabule, fie cele din romane) nu au fost texte „ermetice”. Dimpotrivă, au mizat pe o „decriptare” imediată.

Un univers etanş, suficient sieşi (construit şi el pe imagini arhetipale), domină poemul *Hora*, cu sonorităţi memorabile, deşi legăturile logice îmi scapă: „Un dans cu vidul împăcat/ frământă goale peşteri/ se-agită-n zgură trup curat/ de pe zidiri cad meşteri.// Plesnesc în piatră sânii plini/ pe râpă curge mana/ feciori cenuşă sorb. Divini/ deschid luminii rana”. În schimb, *Ritm primordial* (cu trimitere indirectă la *Hora*) este bine articulat. Când jocurile, aparent gratuite (şi, da, ermetice), se conjugă cu sensurile (fie şi obscure, absconse), toate se adună în imagini cu semnificaţii poetice. Poate mai mult senzaţii decât sensuri (cum să nu ne amintim – de vreme ce vorbim de arhetipuri – de nietzscheana *Naşterea tragediei din spiritul muzicii*?), dar tot încolo... Iată: „Ninge domol, ninge măşcat/ Doamne, ce zi! Şi tu ce frumoasă!/ Într-un altoi – duh şi păcat:/ parcă e mugure, parcă e coasă.// Alb fâlfâit. Trap în diez./ Tril. Nechezat. Alămuri. Topaze./ Şuier prelung. Şes, numai şes/ i m a c u l a t./ Flăcări./ Amiază.// Poduri şi punţi. Noi în delir./ Trenul rapid accelerează./ Flori, numai flori de calomfir:/ Buna Vestire-i? Ori Boboteaza?”. Foarte senzualul (şi nepretenţiosul) poem îl reprezintă, după mine, cel mai bine pe p o e t u l Andrei Ţurcanu.

Acaparator, poetul Andrei Ţurcanu e tentat de absolut, de o poezie totală, nevoind să-i scape nici rigoarea & limpezimea clasică, nici demolările romantice, moderniste sau jocurile de-a poezia, manieriste sau intertextual-ludice

Foarte senzual – şi ludic! – e şi poemul care a dat titlul antologiei (impunând volumului un camerton al sensurilor pline): „Am emigrat din istorie, scriu cu sfială, concis./ Două-trei cuvinte, până/ mă cocoloşesc între coapsele moi ale unei silabe virgine./ Parcă-aş fi un diamant translucid:/ rece, concentrat, gata să se spargă în ţăndări/ la prima stridenţă.// Zăbovesc în pura tensiune a misterului/ ascult firea.// Aici/ în luminişul care se deschide/ încerc presentimentul că se-mplineşte sorocul/ şi se-adevereşte menirea”.

Trăirile eului („liric” aici e superfluu) lui Andrei Ţurcanu sunt paroxistice, exagerate, inflamate. Trăiri de Zeu, de Zarathustra, pentru care lumea (nu doar cea a cuvintelor, precum în poemul ce urmează) este prea mică: „Strâmt/ strâmt îi este sufletului meu/ în acest trup de cuvinte.// Pentru fulguirea sa necuprinsă/ şi pura lui infinire/ prea multă agitaţie inutilă/ prea goală sporovăiala lumii în bobote.// Numai/ adâncurile muntelui alb/ de tăcere din zare/ ar putea să-i fie/ refugiu/ locaş pe potrivă/ liman însingurării” (*Strânsoare*). O versiune autohtonă a Supraomului nietzschean.

Poezia pentru el e mijloc de transmitere a unui mesaj, nu scop în sine. Însumarea semnificaţiilor poemelor pare a fi o premoniţie (neînţeleasă, desigur, de lumea profană), în genul profeţiilor lui Nostradamus: „Monotonie de guri flămânde.// Incantaţiile unui cântec/ de greier într-o bazilică goală/ în rezonanţă cu jetul subţire de slavă/ cât un fir de păianjen/ de care se ţine corola strălimpede a unui vis.// Tortură continuă, despletire de tumulturi/ până la extenuare.// Şi un Ianus apatic care priveşte absent/ rânduiala încâlcită a lumii” (*Agon*).

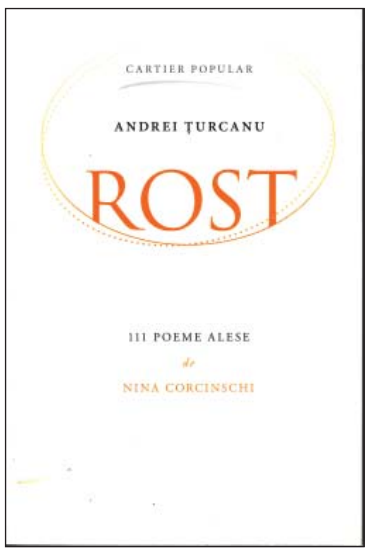

Melancolie postmodernă e o poezie structural paseistă, dar de „format” modern (şi scrisă în epoca numită „postmodernă”). Mai întâi, un truism... proletar (cu ecouri de pe la revoluţia franceză!): „Felia de cozonac nu crede boţul de măligă rece”. Lumea, apatică, e condamnabilă, pentru autosuficienţă: „Plictisită, indiferenţa cască în purpură, moale, alene...” Urmează – deh, suntem în „postmodernitate” – referinţe, citate, parafraze (într-o ironie, tristă, a neîmplinirii, a de-mitizării – după Lyotard, deci): „În satul global, acolo unde banal, în frica de celulită (pe asta nu am înţeles-o – nota mea, *mvc*),/ a murit veşnicia/ ...într-o babilonie de jazz/ Doar drobul de sare evocă-n extazul său rece melancolia/ semeţului,/ purtat pe talazuri spre centrul Cuvântului, b e a t u l b a r c a z”. Blaga era de neevitat, dar „babilonie de jazz” e ofensator pentru o muzică bine arpegiată, cum e jazzul, iar „beatul barcaz”, ce trimite la *Corabia* lui Rimbaud, plasează realitatea poemului în trivialitatea abstractă a unei „babilonii” a modernităţii. O critică socialistă a lumii moderne.

Dispreţul faţă de lumea din preajmă, decăzută, meschină, prea obişnuită, e surprins în al doilea poem din ciclul *Agonice*: „«R.M.» şi-o gloată-n agonie,/ Un veac de cretă, zi de luni./ La revedere, puşcărie,/ Adio, casă de nebuni.// Adio, humă fără grai, / Adio, chipuri fără har!/ La naiba, stirpe de cobai –/ Altoi gângav de boschetar!” Într-un fel de contrapunct, primul poem din acest ciclu e poate cel mai limpede, cel mai clasic. Poate şi pentru că e mai puţin pretenţios în intenţii: „Iarna asta, Doamne, parcă-i cea din urmă,/ parcă e hotarul ultimei zăpezi,/ parcă urlă-n lanţuri, parcă mă sugrumă/ lupul din povestea caprei cu trei iezi.// [...] Tot mai mari nămeţii, alb până departe,/ albi colindătorii... Steaua mea-i doar verde:/ caldă, tremurândă, printre ceruri sparte,/ verdele în care în curând m-oi pierde”.

Ultimul grupaj, *Excelsior*, reproduce (ca şi penultimul) poeme din volumul *Verde regal*, cunoscut şi într-o ciudată aventură editorială, semnată cu pseudonim (de parcă autorul s-ar fi ruşinat de ele). Iată o scară lungă de sublimare, de criptare a identităţii: mesajul (criptic şi el) e al unui „eu” liric, portavoce e un personaj mitic, iar pseudonimul e un al treilea grad de mistificare. Ciclul pare un soi de variaţiuni (la limita parodiei) pe teme din *Odă (în metru antic)*: „Nu credeam să te mai întâlnesc vreodată/ verde regal.// Eram sigur/ în cercul de cretă, unde dimineţile se confundă iremediabil cu-amurgul/ nu eşti şi niciodată nu vei pătrunde”. Sau: „Amestecat cu pământul, mă prind de floarea de zarzăr/ şi-ntr-un cântec de slavă / anunţ coborârea în lume / a unui verde regal”. Ori: „întunericul se dă la o parte/ şi eu, răsfirat între litere, nu mai sunt / nici aici, nici acolo, în nicio altă parte.// Nicăieri şi, poate, în sfârşit fericit”. În fine: „Toată noaptea am ars cu o flacără roşie./ Fumegam abundent.// Niciun înger n-a îndrăznit să se apropie de mine”.

Acelaşi chip narcisiac îl regăsim în superbul autoportret cu care începe ciclul (pretenţios şi el, ca titlu) *Excelsior*: „Între clarul de lună şi eclipsa de lună/ sunt iarăşi cutia de rezonanţă a Universului.// Ca-n adolescenţă, citindu-l pe Dumas-fiul,/ r-e-v-e-r-b-e-r-e-z.// Sunt ceea ce sunt –/ o boare de vlagă lipită strâns de nălucirea unui plop de o sută de ani/ care, în primăvară, te miri de-a mai da-n muguri...”

Finalul ciclului (şi al cărţii) mută accentul pe erotism şi senzualitate, subminând discursul egocentrist de până acum: „– Adorato, şoptesc, sălbăticiune dulce!...// Vino-n vâltorile amurgului meu/ şi înlănţuie-mă cu tinereţea ta gâlgâitoare...// Întinde mâinile, larg, ca pe nişte aripi desfăcute/ strânge-mă cu toată disperarea trupului tău, uită totul/ şi fă-mă şi pe mine să uit totul.// Doar flacăra ce ne cuprinde frenetic egal pe-amândoi să răspundă/ liedului acela de Brahms ce se zbuciumă-n castelul/ prăbuşindu-se-n urmă”. *Verde regal* divulgă un alt Andrei Ţurcanu, mai spontan, mai cursiv, mai puţin pretenţios, mai cuceritor prin mesaje poetice decât prin învăţături versificate. Şi eliminând „instanţele” intermediare. Am putea spune că Emanuel Alexandru e mai curajos ca poet decât Andrei Ţurcanu.

Poezia lui A.Ţ. este posesivă. Ea nu încearcă să placă, să-şi folosească frumuseţile sau alte arme ale seducţiei, ci, punându-şi în aplicare capcanele şi resorturile oţelite, vrea să domine. Acaparator, posesiv, poetul e tentat de absolut, de o poezie totală, nevoind să-i scape nici rigoarea & limpezimea clasică, nici demolările romantice, moderniste sau jocurile de-a poezia, manieriste sau intertextual-ludice, punând în raport epoci, sensibilităţi, trăindu-le intens ori detaşându-se demonstrativ, ingurgitând omnivor şi lacom cultura poetică anterioară. Previzibil pentru un critic şi istoric al literaturii, mai puţin pentru un poet.

Andrei Ţurcanu, ***Rost.*** 111 poeme alese de Nina Corcinschi. Cartier, 2018, 144 p.

▣

Diaspora românească – o demistificare necesară

de
Dorin Dușciac

Termenul „diaspora” poate fi definit în mai multe moduri, în funcție de semnificația – istorică, științifică sau culturală – care îi este atribuită. Pentru a susține afirmațiile din acest articol, am ales să folosesc o definiție formulată în anul 2006 de către doi cercetători francezi ai fenomenului migrației și al diasporei, Chantal Bordes-Benayoun și Dominique Schnapper (*Diasporas et Nations*, ed. Odile Jacob, 2006): „Diaspora descrie starea de dispersiune a unui popor, a unei comunități”. Referindu-se la modul în care fenomenul migratoriu este înțeles de protagoniștii înșiși, iar percepția transformată în conștiință de sine, cei doi autori ajung la concluzia că „... diaspora devine un concept util doar în cazul în care starea de dispersiune a unei populații este trăită ca o stare caracteristică a aceluiași popor...”. Cu alte cuvinte, diaspora este caracterizată prin „menținerea unei solidarități culturale, sentimentale sau politice”.

Istoria, mai veche sau mai nouă, ne furnizează numeroase exemple de (re)formare a comunităților dispersate, aflate (cu sau fără voia lor) la un moment dat la mare distanță de regiunea geografică locuită de poporul-sursă. Printre exemplele cele mai cunoscute în acest sens amintim diaspora evreilor, diaspora armenilor, cea a chinezilor ș.a. Plecate de la locul lor de baștină din felurite motive și în diferite perioade ale istoriei, aceste comunități păstrează, uneori de-a lungul sutelor și miilor de ani, anumite caracteristici care le asigură o identitate distinctă față de cea a majorității autohtone din regiunile respective. Deși în cel mult câteva decenii comunitățile de migranți se integrează perfect în societățile-gazdă, conservarea unor elemente distincte, definitorii, ale identității originare – limbă, religie, tradiții și obiceiuri – contribuie la perpetuarea fenomenului de „diasporă” și la înscrierea sa într-o traiectorie istorică aparte. În timp, membrii diasporelor respective ajung să adopte o dublă identitate, în care memoria locului originar conviețuiește cu asumarea unei apartenențe plenare la comunitatea națională a statelor-gazdă.

Emigrarea masivă, cauzată în special de degradarea continuă a condițiilor materiale în ultimele aproape trei decenii, a atins și spațiul românesc, la fel cu întreaga regiune a Europei Centrale și de Est. Căderea Cortinei de fier a însemnat și o redobândire a libertății de circulație, factor esențial în stimularea fenomenului migrației. După ce locuitorii din statele fostului lagăr socialist au fost loviți din plin de vicisitudinile economice provocate de dificultatea de a transforma economiile planificate de tip sovietic în sisteme moderne, eficiente, liberale de tip economie de piață, tendința de a pleca în străinătate în căutarea unei condiții materiale decente a devenit de nestăvilit. În doar câțiva ani fenomenul a pus stăpânire pe întreaga regiune, iar Occidentul – destinația „naturală” a acestor oameni oprimați de decenii de întuneric comunist – a devenit o nouă patrie pentru sute de mii și milioane de români (proveniți inclusiv din teritoriile istorice din jurul României), polonezi, bulgari, slavi din Balcanii de Sud și de Vest, ucraineni, ruși etc.

Din toate comunitățile de migranți originari din regiunea Europei Centrale și de Est, cazul românilor prezintă un interes deosebit pentru cercetătorii fenomenului, din mai multe motive. În primul rând, este vorba de amploarea fenomenului. Conform estimărilor (oficiale și oficioase), aproximativ 15% din populația României și 30% din populația celui de-al doilea stat românesc, Republica Moldova, a luat calea exodului în ultimele două decenii și jumătate. Spre deosebire de valurile (mult mai puțin numeroase) de emigranți români (inclusiv basarabeni) din a doua jumătate a secolului trecut, cei care au plecat până cu anii 1990 au făcut-o preponderent din motive economice. Deși nu trebuie să uităm și de multe cazuri de emigrare pe motive politice, cazuri întâlnite mai ales în stânga Prutului în perioada guvernării comuniste (2001 – 2009), totuși numărul „emigranților economici” este cu mult mai important. Migranți de primă generație și aflați în cea mai mare parte la o vârstă tânără, reprezentanții „diasporei economice” (termenul nu este tocmai corect, dar îi definește într-o primă aproximație pe cei plecați la muncă în afară) au contribuit în mod esențial la menținerea pe

linia de plutire a economiilor statelor de origine. Și în România, și în Republica Moldova diaspora s-a învrednicit de titlul de „cel mai mare investitor”, grație miliardelor trimise în fiecare an de lucrătorii migranți, care alimentează, stimulează consumul intern. Putem afirma, așadar, că pentru spațiul românesc emigrarea masivă din trecutul recent (și cea din prezent) nu este un accesoriu „de comoditate”, o caracteristică oarecare a tranziției, ci mai degrabă un veritabil colac de salvare economic și material.

O altă particularitate esențială a emigrării masive din spațiul românesc se referă la aspectul cultural, identitar al fenomenului. Acolo, în străinătate, comunitățile diasporei românești s-au (re)constituit nu după principiul auster al apartenenței la un anumit stat, ci în conformitate cu auto-definirea culturală și identitară a emigranților. România este un stat înconjurat de etnici români, care sunt autohtoni majoritari în Republica Moldova și în unele regiuni ale Ucrainei, Serbiei, Bulgariei, Ungariei. Anume în acest context este remarcabil faptul că în comunitățile diasporei românești s-au regăsit persoane originare din toate aceste state, pe care le unește apartenența la aceeași cultură – românească. Români de pe ambele maluri ale Prutului și din regiunile istorice românești (care astăzi nu fac parte geografic din România) formează acolo, în diasporă, aceleași comunități: sunt membri în aceleași asociații, merg la aceleași biserici, organizează împreună concerte și alte evenimente culturale, își manifestă împreună solidaritatea cu cei rămași acasă și marchează împreună cele mai importante date din istoria neamului românesc. În acest sens, experiența migratorie este o adevărată foaie de turnesol a unei realități pe care o conștientizăm și o acceptăm cu vădită bucurie: identitatea culturală și apartenența la același neam sunt mai puternice decât hotarele nedrept croite. Basarabeni, transnistreni, români din nordul Bucovinei, din Maramureșul istoric sau din Valea Timocului – parcurg sute și mii de kilometri, se stabilesc și statornicesc în țări occidentale, și acolo conștientizează că sunt una cu frații lor ardeleni, munteni, olteni sau dobrogeni. În acest sens, experiența migratorie joacă rolul unui catalizator al recuperării identitare, de unde România și poporul român au doar de câștigat.

Privit din cele două perspective evocate mai sus – salvarea materială a statelor de origine și regăsirea culturală a tuturor românilor în diasporă –, exodul masiv al populației din spațiul românesc ar trebui demistificat și de-dramatizat. Nu vom putea stăvili în viitorul apropiat acest exod, și oamenii nu se vor întoarce în număr mare la vetrele lor, așa cum nu s-au întors de-a lungul istoriei nici alte comunități emigrate. Dar de acolo, de departe, diaspora românească va contribui la o renaștere economică și culturală a întregului spațiu românesc. Iată un lucru nu doar demn de atenția cercetătorilor în domeniul migrației și al diasporei, ci și o constatare care se cuvine să ne dea speranță și optimism.

Paris, *august 2018*

■

Revista revistelor

Sud-Est cultural, nr. 2/2018

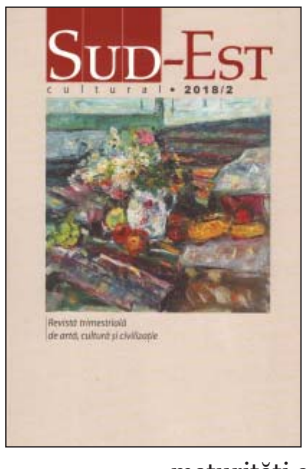

Valentina Tăzlăuanu, redactorul-șef al publicației, evocă în editorialul său spiritul de creativitate intensă al trupei Teatrului „Luceafărul” din anii ’60. Renumita promoție reformatoare a școlii de teatru „Șciukin” de la Moscova, în frunte cu triada Ion Ungureanu, Sandri Ion Șcurea și Ilie Todorov – trei regizori care au dat un alt chip artei scenice din Moldova. Cohorta luceferistă a lăsat în urma ei o legendă: cea a revirimentului cultural românesc într-o Basarabie abia ieșită din stalinism. Valentina Tăzlăuanu, care, studentă pe atunci, le-a văzut toate spectacolele, reconstituie atmosfera de descătușare și emulație artistică pe care a adus-o tânăra trupă luceferistă.

„La distanță de ani, energia acelui nucleu de creativitate, pulsând în plin centrul capitalei, are și acum fascinația unui fenomen despre care au vorbit și au scris mulți scriitori. *Luceafărul* făcea parte din noua scenografie a locului. Înaintea altor instituții culturale, el a reprezentat și pentru generația noastră filologică un loc privilegiat, la care se venea cu fervoarea neofiților convertiți la o nouă religie. Nu existau în oraș multe asemenea atracții pentru publicul tânăr al acelor timpuri. Noi descopeream teatrul și el ne descoperea la rându-i ca parte din ființa lui.”

I-am recomanda colegei noastre, Valentina Tăzlăuanu, un critic teatral redutabil, să dezvolte acest eseu într-o carte. Talentul său de povestitor și memorialist, ochiul critic, spiritul atent la nuanțe și subtile disocieri ar produce o adevărată revelație editorială.

Mircea V. Ciobanu adună un florilegiu de profiluri literare culturale din Basarabia interbelică, nume de scriitori mai puțin cunoscuți, dar care dau dovada unei vieți culturale efervescente între fruntariile României Mari. Lucia Țurcanu scrutează poezia *Anului literar 2017*, bogat în apariții demne de remarcat.

Un interviu cu Andrei Țurcanu, semnat de Nina Corcinschi. Interlocutorul ei, care a împlinit de curând o vârstă a maximei maturități creatoare, vorbește despre ființa sa scindată între critică literară și poezie – confidențe îmbrăcate într-un concentrat limbaj hermeneutic. Tot Nina Corcinschi publică un eseu cu valențe insolite în exegeza noastră literară: „Imaginarul erotic în postmodernitate. Schimbările de paradigmă”.

Maria Șleahtițchi îi pune față în față pe Kafka și N. Steinhardt într-un text (comunicare prezentată la un Colocviu la Putna, în august 2018), în care analizează afinitățile de raportare a celor doi scriitori la figurile lor paterne tutelare.

Alți autori, alte titluri în acest număr de revistă: Leo Butnaru („Aforisme”); un dialog cu Mihai Poiată, autorul a două volume consacrate formației *Noroc* și compozitorului Mihai Dolgan – unul dintre pionierii muzicii rock în Moldova sovietică; Aliona Grati (pagini dintr-un jurnal la Roma); Irina Nechit (dramaturgie). Rubrica *Bref*, susținută de Marcel Gherman, ca de obicei, bogată și diversă în informații culturale.

Un număr de revistă pentru cititori rafinați.

Nina SCUTARU

■

„Mi-am acceptat singurătatea ca pe un privilegiu, ca pe o binecuvântare și ca pe o primă condiție pentru scris”

Dialog Ana Rapcea – Doina Postolachi

După mai multe cărți de poezie și proză, tânăra și prolifica autoare Doina Postolachi revine în forță cu un nou volum, un bildungsroman, *Ambroise*, personajul feminin central al căruia este o „selfmadewoman”, după cum menționează Ioan Groșan într-o notă de pe coperta a patra a cărții. Este povestea unei femei care se reconstruiește, și fizic și spiritual, după un teribil accident. Romanul a luat premiul pentru proză al Uniunii Scriitorilor din Moldova pentru 2017, iar noi am realizat un interviu cu autoarea, cu prilejul acestui fericit eveniment.

– Dragă Doina Postolachi, ai câștigat în acest an premiul pentru proză al Uniunii Scriitorilor din Moldova pentru romanul *Ambroise* și te rog, cu această ocazie, să primești felicitările noastre. Dintr-o postare a ta pe FB, am înțeles că ți l-ai dorit foarte mult, așteptându-l ca pe o confirmare, dar și ca pe un miracol. S-a întâmplat: ce simți acum?

– Ana, mă bucur mult să ne reauzim și să schimbăm câteva cuvinte după atâția ani și cu această frumoasă ocazie! M-a bucurat tare mult acest premiu – nu mă așteptam. Eram pregătită să visez la el o viață întreagă... Avem mulți scriitori foarte buni, în fața cărora nu m-aș fi încumetat să cred că aș putea câștiga. Este o onoare că am participat alături de ei, că mi s-a acordat acest premiu de maturitate și de recunoaștere.

– Romanul tău, cel premiat, tot despre miracole vorbește, despre reconstituirea, redefinirea unui destin, mai ales. Știu că ești un om spiritual, religios, ceea ce presupune „semne și minuni”. Făcând comparație cu primul tău roman, *601 sau Valiza cu busole*, constat o schimbare radicală de dispoziție, de suflu. Cum ai parcurs această distanță? Ce s-a întâmplat și ce anume a determinat această evoluție?

– E o adevărată epopee, un traseu foarte... interesant. Necazurile te apropie de Dumnezeu, îți reevaluează prioritățile, te reeducă, îți călesc voința, te ajută să înțelegi și să practici iertarea, să iubești oamenii, viața. Te învață să-ți accepți singurătatea, ajungi să vezi în ea o binecuvântare. În momentul lui *601*... sufeream de singurătate, nu o puteam accepta, nu voiam să mă împac defel cu ea. De acolo și până la *Ambroise* au trecut douăzeci de ani. Romanul *601*... a apărut în 2011, prima ediție, și a doua în 2016. Dar *601*... s-a născut în 1998, de fapt. După douăzeci de ani mi-am acceptat, în sfârșit, singurătatea ca pe un privilegiu, ca pe o binecuvântare și ca pe o primă condiție pentru scris. Sunt singurătăți total diferite. Una era maladivă și distructivă, iar a doua e constructivă și vitală. Am zis să fac ceva frumos din toată această singurătate. Și, dacă eu nu pot fi în lume și printre oameni, măcar cărțile mele să fie.

– Deși te-ai născut și ai debutat literar la Chișinău, locuiești acum la București, cărțile ți le editezi tot în România, și aș vrea să te întreb unde te simți mai bine, unde ești mai acasă, în sensul muncii scriitoricești, bineînțeles. Cum te-ai adaptat în mediul literar bucureștean, cu cine te-ai împrietenit, cu cine comunici dintre scriitorii din România? Dar cu cei de aici ai păstrat vreo legătură?

– „Acasă” sunt acolo unde am cărți bune de citit și unde scriu. „Acasă” e în siguranța sentimentului că îl am pe Dumnezeu cu mine. „Acasă” sunt în inimile celor care mă iubesc și care au nevoie de mine. Dar în plan fizic, geografic, mă simt „acasă” prin binecuvântarea de a mă fi născut româncă, norocoasă de a o avea pe mama, Veronica Postolachi, profesoară de română, norocoasă că întâlnesc oameni frumoși. Cu o bucată de cer în ochi, mă simt acasă oriunde.

M-a descoperit domnul Ioan Groșan, în 2011, și pot spune că am devenit prieteni din momentul în care mi-a îndrăgit moliile (cartea de poezie *Poeme cu Molii*). Mulțumită dlui Groșan, am cunoscut foarte mulți sriitori, poeți, critici literari, cântăreți, compozitori, pictori, sculptori, profesori, foarte multă lume bună, nume importante în lumea culturală, literară și artistică. Dar a avea prieteni presupune să petreci timp cu ei, pe când condiția mea fizică nu-mi permite să fiu prezentă la colocvii literare, lansări de carte, simpozioane, evenimente literare, culturale și nici măcar la o cafea. Îi păstrez pe toți acești oameni minunați în inimă, recunoscătoare pentru minunea de a-i fi întâlnit măcar o dată.

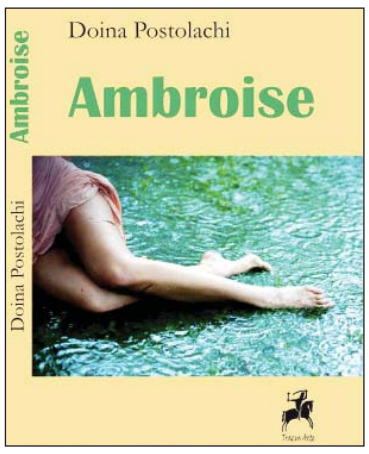

– Știu că, la București, în studenție, ai mers la cenaclul lui Mircea Cărtărescu, de la Facultatea de Litere. Ce amintiri ai, legate de acea perioadă? Te-a influențat în vreun fel?

– M-a uimit memoria ta, Ana – e colosală!!! Uitasem că ți-aș fi povestit cândva despre cenaclul de la Litere. Și, dacă am povestit, o fi fost tocmai pentru că, țin bine minte, voiam neapărat să știu tot ce mișcă încă din primul an al venirii mele în București, în 1998 – pentru că mereu m-am simțit pe dinafară, mereu aveam sentimentul că îmi scapă lucruri, că trec pe lângă oamenii cei mai interesanți, astfel încât am început să frecventez acel cenaclu, dar trebuie să recunosc că am fost ușor dezamăgită. Poate pentru că eu sunt altfel sau pentru că pe atunci nu îmi plăcea nimic și nimic nu mă putea smulge din adânca mea nefericire, care mă înghițea ca o mlaștină.

– Descriai în *601*... experiența, deloc fastă, a unei tinere basarabence plecată să studieze în România și care se ciocnește cu un tsunami de discriminare, probleme și decepții. Înțeleg că venea și din niște trăiri și sentimente reale, ale tale. Totuși ai ales să rămâi și să te realizezi la București. Acum ce crezi despre perioada aceea din viața ta, inclusiv aceea în care îți scriai *601*...?

– A fost, într-adevăr, un șoc venirea mea la București. Inadaptarea a contat mult, m-a obligat la introspecție. Numai așa am căutat și am găsit un refugiu în cărți și în scris. Totuși „Eul” din *601*... este unul colectiv; în numele tuturor basarabencelor care s-au confruntat și încă se confruntă sau poate se vor mai confrunta cu probleme similare am scris. Desigur, sunt și unele momente biografice în roman. Cartea are o structură hibridă, ceva între ficțiune și biografie, între jurnal și roman. Era nevoie și de personaje fictive, de locuri și de acțiuni fictive, pentru a le completa pe cele reale și biografice. Ele sunt firele care leagă acțiunile între ele, dându-le coerență și actualitate. Romanul *601*... a fost un semnal de alarmă.

Acum, e cu totul altceva decât atunci, cu douăzeci de ani în urmă. Acum sunt fericită aici, în România, mă simt bine. Îmi era frică de viitorul pe care încercam să-l ghicesc atunci – adică prezentul de acum. Acum însă sunt în viitorul de care îmi era teamă – adică în acest minunat prezent – și îmi dau seama cât de crude și necruțătoare mi-au fost fricile.

– Ești o scriitoare prolifică, ai editat deja nouă cărți, urmează a zecea. Ai debutat în 2003, dar până în 2011 nu ai mai publicat nimic. De atunci și până acum ai scos în medie câte o carte pe an. Care e rutina ta, de ce ai nevoie ca să poți scrie? Ai ore preferate ale zilei, tabieturi, ritualuri etc.?

– Nu am niciun secret. E pur și simplu neputința de a fi printre oameni. Nu pe cât mi-aș dori să fiu cu oamenii și să mă bucur de ale vieții împreună cu ei. Condiția fizică mi-a impus limitări – merg în baston, iar când ai baston nu îți faci ușor prieteni sau te evită și cei pe care îi aveai –, dar limitări prielnice. Am compensat pe altă parte însă. Astfel, mi-am creat alte societăți în cărțile mele, mi-am făcut prieteni noi, de hârtie: personajele din poezie și romane. Nu m-am putut plimba prin București, prin România, dar m-am plimbat, în romanele mele, prin Brazilia (cu *Scrisul, între vindecare și destin*), Italia (cu *Maeștri din cotidian*), Anglia (cu *Vicii. 18+*), Franța (*Ambroise*), Spania și America (*Un secret în Los Angeles*). Sper să mă ajute Dumnezeu să ajung și prin alte țări, cu alte cărți, viitoare. ☺ Din dor de Dumnezeu și de oameni, scriu. În rest, e multă muncă. Multă muncă. La orice oră din zi și din noapte. Zile și nopți în șir. Recordul pe care l-am bătut a fost de șaptezeci și două de ore de scris non-stop, fără somn. Nu pot scrie altfel decât așa. Între cărți mă mai odihnesc, în rest, nu dorm, nu mănânc, motiv pentru care mă mențin așa de „suplă” ☺.

– Te ajută cineva să-ți promovezi cărțile sau o faci de una singură? Cine sunt editorii cu care colaborezi în România? Există deosebiri între piețele editoriale de pe cele două maluri de Prut? Dacă da, care ar fi cele mai pregnante?

– Bună întrebare. Nu am niciun fel de promovare ieșită din comun. Mă promovează recenziile făcute cărților mele de poezie și proză, publicate în importante reviste de cultură: *România literară, Luceafărul, Vatra, Crai Nou, Bibliopolis, Agențiadecarte, Contrafort*, dar și cititorii mă ajută să îmi promovez cărțile. De fiecare dată când primeam impresii de lectură, le plasam pe site. Acum nu mai pot face asta, am probleme cu site-ul – pe viitor îmi voi face altul și voi continua să plasez impresiile primite. Articolele bloggerilor iarăși sunt de un imens ajutor!

Până acum am colaborat cu edituri foarte bune și din Moldova, și din România: ARC, Prometeu, Pontos, For You, Eikon, Tracus Arte. Cât despre deosebirile dintre piețele editoriale din Basarabia și România, nu mă pot pronunța pentru că nu le cunosc. Sau nu, deocamdată.

– Ceea ce m-a emoționat pe mine în mod deosebit în cartea ta a fost dedicația. L-am cunoscut pe fratele tău Călin, tânăr pictor, foarte promițător, înainte să plece la Cluj și să i se întâmple un stupid accident care i-a luat viața. Am asistat și la expoziția de pictură, de comemorare a sa, de la Biblioteca „Onisifor Ghibu”, când tu ai promis, fiind încă elevă la Liceul „Mircea Eliade” din Chișinău, că, dacă vei scrie cândva o carte, i-o vei dedica. Ai scris mai multe cărți, de ce anume cu *Ambroise* ți-ai onorat acea promisiune din adolescență?

– La întrebarea asta a ta, Ana, mi s-au umezit ochii. Într-adevăr, nicio carte nu i-a fost dedicată special lui Călin. *Ambroise* este singura. I-am dedicat-o, probabil, pentru că este despre pictură, despre pictori și destinul de pictor. Nu mi-am explicat minunea de a fi scris această carte și de a o fi editat exact în 2017, anul când Călin ar fi împlinit patruzeci de ani. A fost un cadou făcut lui... Încă mă întreb dacă i-am făcut-o cadou eu sau dacă mi-a făcut-o cadou Călin – întrucât am avut puternica senzație că el însuși mi-a descoperit-o pe Ambroise și mi-a dăruit cartea... De „dincolo”... Mi-aș fi dorit să o fi creat pe Ambroise cu douăzeci de ani în urmă, poate astfel soarta lui Călin, astăzi, ar fi fost alta...

– Îți mulțumesc, Doina, pentru această discuție – emoționantă și pentru mine –, dorindu-ți împlinirea celor mai colorate vise ale tale și noi pagini de carte, frumoase, bune, rezistente și puternice, așa cum ești și tu, draga mea!

August 2018

■

Un altfel de monument pentru limba română

În august 2013, Congresul Eminescologilor propunea ridicarea unui monument dedicat limbii române. Academia de Ştiinţe de la Chişinău a preluat ştafeta şi a instituit o comisie de concurs pentru identificarea celui mai bun proiect. În martie 2014 proiectul sculptorului Vlad Basarab a fost desemnat câştigător. Monumentul urma să fie instalat până pe 31 au-

de
Viorel Pâslaru

gust 2014, dar nu a fost inaugurat nici până azi, din păcate. În pofida acestei neîmpliniri, rămâne întrebarea: „Are nevoie limba română de un monument?" Sunt convins că da, însă unul din metal şi piatră ar fi insuficient. Oamenii de ştiinţă, în special filologii, sunt singurii în măsură să ridice un monument necesar elogierii limbii române, doar că nu unul din metal şi piatră. Mai mult, cred că şi ei, cercetătorii de la Academie şi de la alte instituţii, merită un omagiu pentru curajul civic şi moral de a fi spus puterii sovietice că minte şi oprimă. Înainte de a-mi detalia argumentul, să vedem ce scriu publicaţii importante de pe alte meridiane despre situaţii similare pe glob.

„Multe dintre limbile lumii sunt ameninţate de pericolul dispariţiei" – este prima propoziţie a unui articol ştiinţific din *Analele Academiei Regale din Marea Britanie*. „În prezent, rata dispariţiei limbilor pe mapamond depăşeşte pierderea catastrofală de biodiversitate", mai spune articolul. Revista ştiinţifică *Science* din SUA scrie: „Dezvoltarea economică şterge limbile de pe suprafaţa pământului." Dezvoltarea economică, dorinţa de a o accelera cu orice preţ face ca limbile materne să fie substituite de engleză sau chineză, văzute ca necesare mobilităţii sociale. În acest fel, de exemplu, limba *horom* este înlocuită cu engleza în Nigeria, la fel ca limba *cornish* din Cornwall, care a dispărut complet pe la 1777. O limbă dispare aproximativ la fiecare două săptămâni, observa publicaţia americană. Redacţia *BBC Future* se întreba într-un articol: „Poţi să-ţi pierzi limba maternă?" La rândul său, *The New York Times* relata despre bucuria celor 125 000 de nativi maori, care au mai rămas în Noua Zeelandă, de a viziona primul film în limba lor maternă: versiunea în maori a filmului *Moana*, produs de Disney şi bazat integral pe folclorul acestui popor. Într-un alt articol, *The New York Times* povestea despre ultimul vorbitor al limbii *taushiro*, vorbite altădată de mii de oameni.

Ministerul Culturii din Peru a creat o bază de date cu 1 500 de cuvinte, 27 de poveşti şi 3 cântece pe care le-a înregistrat de la acest ultim cunoscător de *taushiro*, un bătrân matusalemic. În Canada, foşti vorbitori nativi de *haida*, reeducaţi cu forţa în şcolile occidentale ca să-şi uite limba şi identitatea, încearcă să o reînveţe azi de la ultimii vreo 20 de vorbitori ai acestei limbi rămaşi în viaţă.

Societatea *National Geographic* din SUA a operat timp de şase ani un proiect de documentare a limbilor ameninţate cu dispariţia şi de susţinere a vorbitorilor acelor limbi. Ziarul britanic *The Guardian* titra recent: „Limba islandeză luptă cu pericolul dispariţiei digitale. Limba maternă a Islandei şi identitatea culturală se îneacă într-un ocean digital de engleză." Islandeza este substituită în multe domenii din cauza conţinuturilor abundente disponibile în engleză pe Internet şi accesibile pe telefoanele mobile şi la computer, filmelor şi emisiunilor tv, cântecelor şi jocurilor video – toate în engleză. Noile aparate inteligente pentru gospodărie vorbesc şi ele în engleză. Profesori de gimnaziu semnalează că adolescenţii islandezi întreţin conversaţii întregi doar în engleză, iar copiii mai mici au vocabularul mai bogat în engleză decât în islandeză. Unii experţi sunt îngrijoraţi că islandeza va muri în viitorul apropiat, pentru că ea devine desuetă în multe domenii ale vieţii.

Alte 21 de limbi europene sunt ameninţate de pericolul dispariţiei digitale, mai scrie ziarul.

Macheta monumentului dedicat limbii române.
Autor: Vlad Basarab

Ar fi imprudent să credem că româna este ferită de pericolele descrise mai sus. Gândindu-ne la viitorul limbii române, trebuie să distingem între problemele urgente şi cele importante. Problemele *urgente* sunt cele care ne ţin ocupaţi în fiecare zi, sunt cele imediate. Cele *importante* au data scadentă mai târzie, dar dacă nu se lucrează la rezolvarea lor în fiece zi, devin urgente şi de regulă nu mai pot fi rezolvate. Sarcinile cotidiene de la serviciu sunt probleme urgente. Asigurarea unui fond de pensie şi o sănătate adecvată la bătrâneţe sunt probleme importante. Dacă nu te asiguri de acestea două decât atunci când ajungi în prag de pensionare, fondul de pensie şi sănătatea devin probleme urgente, care nu mai pot fi rezolvate în acel moment.

Posibilitatea prezentă şi viitoare de a folosi deplin româna este o problemă urgentă pentru românii din afara graniţelor celor două state româneşti. Pentru ceilalţi este o problemă importantă. Viitorul limbii române este periclitat întâi de toate de criza demografică: numărul vorbitorilor de română este în descreştere. Unele analize demografice estimează că, dacă tendinţele actuale continuă, numărul românilor poate ajunge la zero în mai puţin de 250 de ani, ceea ce este un timp foarte scurt la scara istoriei oricărui popor. În Moldova de Est folosirea deplină a românei este în continuare împiedicată de structurile sociale şovine moştenite din ţarism şi perioada sovietică. Deşi s-au făcut progrese însemnate pentru funcţionarea normală a limbii române în administraţie, economie şi viaţa publică, ea este folosită în continuare destul de limitat în aceste domenii, iar oferta în română de emisiuni tv, radio şi presă scrisă este minoritară.

În aceste condiţii, „monumentul" pe care filologii şi alţi oameni de ştiinţă ar putea să-l ridice limbii române constă în inaugurarea unui program de cercetare multidisciplinar pentru identificarea modalităţilor de eliminare a obstacolelor din calea funcţionării depline şi temeinice a limbii române în toate sectoarele, în instituţii de stat, economie şi viaţa publică. Nu este vorba de înfiinţarea unei instituţii cum a fost Centrul Naţional de Terminologie, ci de coagularea eforturilor de cercetare în jurul unei teme: *funcţionarea deplină şi de durată a limbii române*. Aceste cercetări ar trebui să elaboreze recomandări de politici publice pentru decidenţii politici şi funcţionari. Programul trebuie să fie multidisciplinar. Fie că e vorba de promovarea limbii române în mediul de afaceri sau de creşterea ponderii emisiunilor TV, inclusiv prin dublarea/traducerea în română, nu în rusă, a celor importate din Occident, fie de a-i familiariza pe mecanicii auto cu terminologia corectă a meseriei lor, sau de a-i convinge pe cetăţenii alolingvi şi pe conaţionalii noştri să folosească româna în comunicare, este nevoie de expertiza profesioniştilor din multiple ştiinţe. Bunăoară, filologii vor fi responsabili de motivarea programului, de asigurarea terminologiei corecte şi identificarea greşelilor de română. Pedagogii vor dezvolta didactica implementării acestor măsuri, iar economiştii vor estima condiţiile lor de implementare, în aşa fel încât activitatea agenţilor economici să nu aibă de suferit, ci să generalizeze bunele practici. Psihologii vor identifica resorturile care previn sau favorizează folosirea românei în special de către cetăţenii alolingvi. Specialiştii în comunicare vor contribui la convingerea cetăţenilor să folosească mai mult româna, să accepte produsele media în română, să înlocuiască practicile defectuoase cu cele corecte. Sociologii vor oferi studii ale grupurilor sociale vizate, iar juriştii vor supraveghea respectarea cadrelor legale şi vor formula noi recomandări legislative pentru politicieni.

În sfârşit, dar nu în cele din urmă, este nevoie şi de contribuţia filosofilor pentru identificarea prejudecăţilor şovine care întemeiază varii comportamente discriminatorii faţă de limba română şi vorbitorii ei, dar şi a temerilor legate de încălcarea drepturilor minorităţilor. De exemplu, Serghei Afanasenco, fiind ministru al Tineretului, insista să vorbească rusește la şedinţele guvernului, deşi la intrarea în post a depus jurământul în română. Este gestul său de a vorbi în rusă la şedinţele guvernului un act de afirmare a drepturilor minorităţilor sau o manifestare de şovinism neexaminată critic?

Pe lângă faptul că implică un efort multidisciplinar, implementarea măsurilor de susţinere a limbii române este complicată şi de dificultăţile economice prin care trec cei mai mulţi cetăţeni, precum şi de riscul unor tensiuni interetnice. Programul trebuie materializat cu mare grijă, iar specialiştii enumeraţi mai sus sunt potriviţi acestei misiuni pentru că nu au agende politice care să servească preponderent o categorie de cetăţeni, stârnind animozităţi electorale.

Mi se va obiecta că drumurile şi spitalele, şcolile şi eradicarea sărăciei sunt mai importante decât buna funcţionare a limbii române şi că resursele financiare folosite pentru programul de cercetare pe care îl propun ar fi mai bine folosite la susţinerea amintitelor proiecte sociale. Vom răspunde acestei obiecţii că un program de cercetare bazat pe instituţiile existente presupune cheltuieli mai mici decât crearea unei instituţii noi. Un astfel de program ar folosi resursele deja alocate, pe care le-ar concentra pe anumite priorităţi. Susţinerea şi promovarea funcţionării depline a limbii române în societate va rezolva o nedreptate istorică, va permite alolingvilor să comunice şi să-i înţeleagă mai bine pe concetăţenii lor românofoni, va contribui la coeziunea societăţii şi la diminuarea barierelor interetnice.

Cercetarea ştiinţifică este sprijinită financiar, aşa cum se ştie, prin impozitele cetăţenilor. În schimbul dărilor plătite, aceştia se aşteaptă ca lucrările oamenilor de ştiinţă să le îmbunătăţească viaţa. Asta înseamnă că în anumite situaţii oamenii de ştiinţă sunt chemaţi să aleagă teme de cercetare care pot rezolva probleme practice şi să amâne teme de cercetare fundamentală sau cele ce ţin de agende individuale. În măsura în care limba română este o valoare ce trebuie susţinută, iar funcţionarea ei defectuoasă riscă să devină o problemă urgentă, contractul social dintre cetăţenii plătitori de impozite şi oamenii de ştiinţă cere ca aceştia din urmă să se consacre elaborării condiţiilor de funcţionare deplină şi pe termen lung a limbii române. În absenţa unui astfel de studiu care să conducă la recomandări de politici publice şi propuneri legislative, există pericolul ca monumentul din metal şi piatră închinat limbii române să nu mai fie un omagiu, ci un loc de priveghi. Lumea este înţesată de monumente ale culturilor apuse care fac deliciul turiştilor, dar care nu mai ţin în viaţă acele culturi. Oamenii de ştiinţă pot şi chiar au datoria să contribuie ca limba română în Basarabia să nu fie un neînsemnat mijloc de comunicare a unei populaţii majoritare numeric, dar minoritară ca putere culturală, şi să nu ajungă un capitol închis de istorie. Angajarea oamenilor de ştiinţă în acest proiect multidisciplinar ar reprezenta şi ducerea la bun sfârşit a misiunii pe care au început-o în 1988, odată cu publicarea eseului *Veşmântul fiinţei noastre*, al lui Valentin Mândâcanu, şi a *Scrisorii* celor 66 de cercetători.

* * *

După ce a câştigat concursul din 2014, artistul Vlad Basarab a continuat să lucreze la proiectul monumentului limbii române. El vrea ca lucrarea sa să aibă şi o componentă interactivă, să fie realizată şi cu sprijinul şi participarea comunităţilor de români din întreg spaţiul lingvistic românesc, şi va avea printre colaboratori lingvişti, scriitori şi oameni de ştiinţă. În pofida contextului politic complicat, sper că Academia de Ştiinţe se va ghida de spiritul lui *eppur si muove* a lui Galileo pentru înfăptuirea ambelor monumente ale limbii române – a celui din piatră şi metal şi a programului interdisciplinar ce o va susţine. În măsura în care orice operă de artă poartă şi un mesaj universal, lucrarea lui Vlad Basarab reprezintă un omagiu pentru fiecare limbă vorbită pe teritoriul Republicii Moldova. ▣

Viorel Pâslaru este doctor în filosofie, conferenţiar la University of Dayton. Opinia exprimată în articol este a autorului şi nu implică sub nicio formă University of Dayton.

„Homo Moldovanus Sovietic” – o carte pentru cunoașterea de sine

La Biblioteca „Onisifor Ghibu” din Chișinău, pe 5 iunie 2018, în prezența unui public numeros, a fost lansată cartea istoricului Octavian Țîcu, *Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924-1989)*, apărută la Editura ARC în acest an. Volumul a fost lansat mai devreme și la Bookfest, unde s-a bucurat de o excelentă primire și de vânzări spectaculoase. La evenimentul de la Chișinău, moderat de Maria Pilchin, au vorbit istorici, scriitori, foști profesori, descendenți ai unor familii de basarabeni persecutați de regimul sovietic. Redăm în cele ce urmează câteva fragmente mai relevante din luările de cuvânt.

* * *

Iurie Bârsa, directorul Editurii ARC, pentru Radio Europa Liberă: „Manuscrisul acestui volum a fost prezentat la editură în anul în care serbăm Centenarul Marii Uniri. E o situație ciudată, penibilă, aș spune, când un stat ca Republica Moldova, care nu mai face parte nici din imperiul rus, nici din imperiul sovietic, și România – membru NATO și al Uniunii Europene –, elogiază curajul înaintașilor noștri din Sfatul Țării, care au decis Unirea Basarabiei cu România într-o situație mult mai grea, iar noi, azi, nu le urmăm pilda, deși avem toate pârghiile și posibilitățile la îndemână. Asta pentru că în Republica Moldova, cum spune Octavian Țîcu, locuiesc cetățeni de aceeași etnie, dar unii se identifică cu națiunea română și vorbesc românește, o altă categorie se consideră moldoveni care vorbesc limba română, iar un al treilea grup de conaționali de-ai noștri își spun „moldoveni” și vorbesc „limba moldovenească”. Este o lucrare, un ghid pentru ce ar trebui să facem sau pentru ce ar trebui să *nu* mai facem, învățând din istorie, pentru a nu mai ajunge în asemenea situații jenante.”

* * *

Maria Pilchin: Cel mai mult m-a uimit curajul lui Octavian Țîcu de a scrie această carte. Pentru că, din 1989 încoace, au apărut multe studii, articole pe tema identității, dar o carte-monografie, foarte bine pusă la punct, nu. Noi, literații, de multe ori, când participăm la diverse conferințe, simpozioane, simțim nevoia să citățm, să facem trimitere la acest fenomen, numit *Homo Moldovanus*. Pentru că există un corpus întreg de cărți docte despre „Omul grec”, „Omul medieval” sau despre „Omul recent”, dacă vreți, dar un studiu care să pună sub lupă această creatură ciudată, personajul generic al „Mesopotamiei” noastre dintre Prut și Nistru, ne-a lipsit. Ni-l oferă acum domnul Octavian Țîcu.

Virgil Pâslariuc: Acum nouă ani, Octavian a avut o comunicare pe tema viziunilor moderniste despre identitate, ținută chiar în această sală, și m-a surprins atunci reacția destul de reticentă, ostilă chiar, a *mainstream*-ului istoriografic moldovenesc față de noile viziuni asupra problemei apariției națiunilor. M-am convins atunci că tema identitară la noi a fost și rămâne o temă tabu. Dacă te atingi de ea, dacă spui lucruri care nu convin, riști să fii stigmatizat... Cartea lui Octavian Țîcu nu este doar despre *homo sovieticus,* putem vedea în paralel cum s-a construit și imaginea românității moldoveanului dintre Prut și Nistru.

Octavian descrie foarte bine anumite percepții, lucrează la nivelul memoriei culturale, la nivelul memoriei istorice, la nivelul memoriei instituționale, explică modul în care se plămădesc niște stereotipuri de care cu greu ne descotorosim. Nu vreau să spun că autorul ne-ar propune un fel de purgatoriu, dar unele pasaje sună prea îndrăzneț, nu suntem încă pregătiți pentru asemenea lucruri. Sinceritatea, onestitatea autorului îl lasă cumva neacoperit, îl vulnerabilizează, pentru că teza care se desprinde din această carte este că identitatea noastră de fapt reprezintă o alegere, nu este un dat, nu este ceva imuabil. Identitatea noastră sunt deciziile noastre, inclusiv identitatea românească – o idee care trece ca un fir roșu prin carte. Identitatea noastră românească este una foarte puternică, pentru că nu a fost impusă, nu a fost un rod al propagandei, ci a fost asumată și resimțită ca autentică de foarte mulți oameni, chiar dacă destui dintre noi ne-am născut în datele acelui *homo moldovanus*, analizat de Octavian Țîcu. Îndoctrinarea începea din școală: eu, bunăoară, în clasa a 4-a, la o compunere, găsisem într-o carte că prima gazetă românească s-a numit *Albina românească*. Și cum am citit acolo, așa am și scris. Ei bine, cuvântul „românească” mi-a fost tăiat cu roșu, lăsat doar *Albina* și scăzută nota... Am fost educați în acest spirit. Însă ceea ce s-a întâmplat în anii ´80-´90 a fost o asumare, și despre aceasta scrie Octavian Țîcu. E o carte incomodă, grea, cu multă teorie, provoacă disconfort la lectură, dar anatomia naționalismului, inclusiv a naționalismului nostru românesc, trebuia făcută.

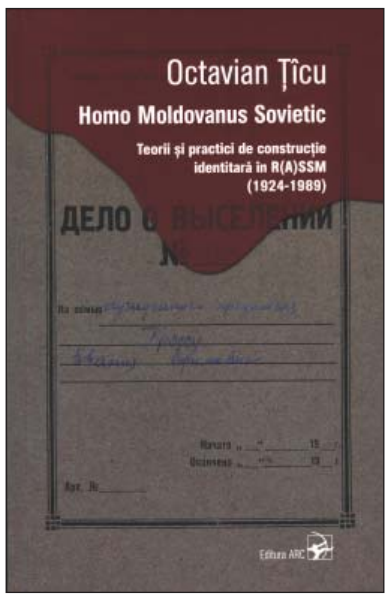

Mihai Ștefan Poiată: Eu am stat și m-am întrebat în ce ipostază ar trebui să vorbesc despre cartea domnului Țîcu. Mai curând o să-mi împărtășesc niște impresii, niște gânduri care s-au născut în urma lecturii acestei cărți. Este un studiu fundamental, foarte necesar, dar aș spune și foarte întârziat: efectele acestei cărți ar putea fi altele decât cele așteptate sau dorite de autor. Deducțiile la care vor ajunge mulți cititori, de exemplu, nu vor plăcea unor „patrioți de serviciu”. Octavian Țîcu este primul autor de la care am aflat că moldovenismul nu este o invenție a lui Stalin, ci are rădăcini mult mai profunde, încât orice tentativă de a rezolva cu procedee simple această problemă va avea efecte complexe, poate mai complexe decât neplăcerile de dinainte.

Cea mai gravă povară a acestui fenomen *homo moldovanus*, *homo sovieticus*, a fost viața dublă pe care am dus-o. Una acasă, una în societate, una gândeam, alta făceam. Am scris cândva o piesă, numită *În lipsa celor prezenți,* care a fost montată în 1986 la Teatrul Național din Chișinău. Cred că am reușit în acel text să găsesc formula existenței noastre în regimul sovietic. Fiind prezenți eram absenți și fiind absenți eram prezenți, chiar și atunci când nu participam. M-am întrebat adeseori: tinerii scriitori talentați care n-au vrut să colaboreze sub nicio formă și nici măcar să ia contact cu acel regim ce s-a ales din ei? Răspunsul a fost: i-a înghițit anonimatul. Igor Crețu, de pildă, putea fi un poet bun, dar a refuzat sau nu a avut curajul să scrie poezie, a făcut traduceri în limba „moldovenească” cu grafie chirilică și tot s-a compromis! N-a reușit să-și păstreze identitatea neștirbită. Regulile jocului erau foarte simple și aș vrea să găsesc pe cineva de vârsta mea care să-mi spună: „Mihai, eu n-am respectat aceste reguli!”

La microfon, Octavian Țîcu

Să vă mai dau un exemplu, e poate o legendă, dar a avut o intensă circulație. Eduard Șevardnadze, pe când era prim-secretar al organizației de partid din Georgia, i-a făcut odată o ofertă lui Otar Iosseliani – un foarte bun regizor, cum poate știți. „Otar, i-a spus el, noi apreciem talentul tău, ești un regizor de valoare și am vrea să ai posibilitatea să-ți manifești acest talent, dar ar fi bine să ne înțelegi și pe noi. Îți propun o învoială: într-un an faci un film pentru tine și-n anul următor faci un film pentru noi.” La care Otar i-ar fi răspuns: „Dar aș putea să filmez o dată la doi ani?” A spus asta, după care a fost nevoit să emigreze în Franța... Dacă am fi putut și noi, artiștii, intelectualii basarabeni, să evadăm din acest țarc, poate am fi avut o altă soluție. Din păcate, n-am avut-o. Unica soluție pentru noi a fost acest mod de viață dublu. Simțire dublă, gândire dublă, scriitură dublă.

Voi face și eu, cred, o confesiune despre acele timpuri, am să public un manuscris cu titlul *Prima carte a fost a doua*. E vorba de manuscrisul meu care a fost discutat și lăudat la Uniunea Scriitorilor, însă a fost suficient ca Vera Lvovna Malev, secretarul de partid al Uniunii Scriitorilor, prezentă la ședință, să zică: „Mihai, dragă, m-a impresionat scriitura ta, dar personajele tale emană un fel de pustiire sufletească. Ia seama, cu asemenea personaje departe n-ai să ajungi”, ca totul să se blocheze. Procedura era următoarea: secția de proză, care organiza discuția manuscrisului, redacta proiectul unei scrisori către editură, semnată de șefii Uniunii Scriitorilor, și astfel manuscrisul ajungea la editură. În cazul meu nimeni n-a mai încercat să scrie o asemenea scrisoare. Și chiar mi-e interesant să știu cum s-ar citi azi un manuscris discutat în 1977...

Ce facem noi cu consecințele procesului de fabricare a *Homo Moldovanus* sovietic, fiindcă nu există o unitate de măsură care să ne spună cât de grave sunt efectele acestei operațiuni săvârșite asupra noastră? Unii ar putea declara: noi am mimat o viață pe care și-ar fi dorit-o *ei* de la noi, dar de fapt am rămas neviciați. Nu cred că putem spune asta. Eu cred că operația de fabricare a „națiunii moldovenești” a reușit, s-a făcut un fel de lobotomie cu populația din aceste teritorii, prin faptul că au fost extirpate și excluse din circuit elementele purtătoare de morală, de profesionalism, de conștiință istorică, un strat foarte subțire de altfel... Taică-meu spunea: erau cinci gospodari la noi, în Cojușna. Toată lumea știa când să înceapă aratul, când să înceapă semănatul, fiindcă ei, acei gospodari, adunau reviste agricole, comunicau, aveau utilaje... Când au fost deportați, când au fost lichidați, noi am rămas fără acest strat de protecție salvator... Or, azi, când concetățenii noștri stabiliți la București votează pentru Dodon, asta este o dovadă că „națiunea moldovenească” există!...

Așadar, ce facem noi cu moștenirea sovietică? Sper, frați istorici, să demonstrați întregului neam românesc că avem dreptul și noi, basarabenii, la câteva pagini în marea Istorie Națională.

Ion Șișcanu: Octavian Țîcu abordează paradigme, noțiuni și definiții academice – ce este o națiune, ce este naționalitatea, ce este un popor etc. –, expune teorii și practici din istoria universală. În același timp, veți întâlni pentru prima dată în istoriografia noastră fizionomia a ceea ce domnul Țîcu a numit și numesc și alții *homo sovieticus* moldovean.

Mi-a plăcut foarte mult metoda domnului Țîcu. El a plasat problema apariției sau mai degrabă a formării acestui tip de om, omul nou sovietic moldovean, pe un fundal general, universal. Republica Autonomă Moldovenească și „națiunea moldovenească” n-au fost o noutate pentru spațiul sovietic. Noi am avut o replică, o copie a ceea ce s-a întâmplat în partea de nord-vest a URSS, lângă Finlanda. Acolo încă în 1920 a apărut o entitate numită „Republica Autonomă Karelă” – Karelia, un mic teritoriu, smuls din Finlanda, așa cum a fost ruptă Basarabia de România. Finlandezii au fost numiți „kareli”, după denumirea teritoriului, adică făcuți o „națiune teritorială”,

cum spune și Octavian Țîcu în cartea sa. Limba finlandeză a fost numită „limbă karelă” și trecută la scrisul rusesc. Încet-încet, a început formarea unui *homo sovieticus* finlandez... Mai mult, în 1922 a fost creată o republică autonomă finlandeză, tot la propunerea unor finlandezi (la noi au făcut-o, „firește”, niște moldoveni), cu același scop: de a sovietiza, de a ocupa niște teritorii, pentru că aceste republici au fost create în primul rând ca bază pentru lansarea armatei sovietice în nord, în sud, în vest și așa mai departe. Însă pentru că din ´24 – și Octavian Țîcu menționează asta – comuniștii sovietici și-au reconsiderat tactica și strategia în ceea ce privește revoluția mondială, s-au ocupat de formarea omului sovietic.

Aș propune editurii și domnului Țîcu să scoată un rezumat al acestei lucrări, o versiune mai puțin teoretizantă, ca să înțeleagă și marele public ce este *homo sovieticus* în general și *homo moldovanus* în particular. Mai ales că și astăzi avem factori, premise care întreține acest moldovenism românofob foarte agresiv.

Octavian Țîcu: În lumea boxului este o noțiune: „a te trezi din pumni în ring”, ceea ce înseamnă că, atunci când intri în ring și încă nu ești dat cu adversarul, ajunge să primești una la moacă și te dezmeticești imediat. Cartea aceasta, la care am lucrat doisprezece ani, este un fel de „a ne trezi din pumni” pentru noi toți. Am început-o în 2006, fiind la Universitatea Illinois din Statele Unite, unde l-am avut în calitate de conducător de teză pe Keith Hitchins, care este din punctul meu de vedere cel mai mare profesor, specialist american pe probleme românești... Destinul unui istoric în Republica Moldova nu este deloc ușor, pentru că orice încercare de a modela un discurs istoric sincer și onest te atrage în bătălia argumentelor – multe lucruri din această carte pot fi extrase și folosite altfel, prin urmare orice sinceritate din start este vulnerabilă, este atacată de cei care se situează de cealaltă parte a baricadei, dar eu mă bucur că există deja o generație de istorici în Republica Moldova care nu se mai lasă prinși în plasa vechilor poncife și știu să evite capcanele politice.

Cartea mea are trei categorii de cititori. Primii îi vor citi doar titlul și-l vor considera jignitor și ofensator, cum au încercat unii să insinueze. Or, termenul *Homo Moldovanus* nu este nici ofensator, nici jignitor, este amprenta acestui centaur etno-social, cum l-am numit eu, dintr-o perioadă istorică foarte concretă. Nu-i poate ofensa pe cei care se regăsesc în el, pentru că este o carte despre noi toți, o carte pentru cunoașterea de sine. Dacă vreți, este o fișă medicală, un diagnostic. Încerc, de altfel, să ofer și anumite soluții de asanare, pe care mi le-am asumat mai mult în ipostază de politolog decât de istoric... A doua categorie de public va fi cea care va prelua anumite argumente din carte pentru a le instrumenta în folos propriu sau împotriva mea sau a celor care consideră că avem o altă istorie. O a treia categorie de cititori sunteți Dvs., cei care veți citi această carte cu bună-credință. N-am să-i dau dreptate domnului Mihai Ștefan Poiată că s-a construit o „națiune moldovenească”, ea este în cumpănă, poate fi deopotrivă și românească, și moldovenească, așa cum scriu și în carte. De multe ori sunt întrebat: dacă s-a făurit atât de asiduu moldovenismul, de ce am avut totuși în ´89 vigoarea de a ne declara români, de a reveni la reperele identității românești? S-a întâmplat tocmai pentru că modelarea lui *Homo Moldovanus* a avut multe disfuncționalități. Imaginați-vă doar că absența acestui fundament cultural pentru „identitatea moldovenească” i-a obligat pe arhitecții ei să preia scriitorii români, poeții români, domnitorii români născuți în Moldova de peste Prut și care erau văzuți de unii drept moldoveni, iar de alții drept români. Prin urmare, în această complicitate am crescut și continuăm să ne zbatem...

Eu am avut o bunică, Mărioara, purtătoarea unui „discurs istoric alternativ”. Ea nu mi-a permis să devin un *Homo Moldovanus*. De aceea pot să spun că este o carte despre trăirile mele de-a lungul timpului, trecute prin prisma unor experiențe personale. Veți mai găsi în carte și documente absolut inedite. De exemplu, dosarele unor oameni care au contribuit la crearea lui *Homo Moldovanus*. Unul dintre ei, Artiom Lazarev, un cunoscut istoric, era de fapt un bun român, dar care în perioada ´44-´45, fiind în Comisia aliată de control, făcea trafic cu valută și multe alte lucruri. Sovieticii l-au prins și acest dosar a atârnat ca o ghiulea de piciorul lui, l-a transformat într-un colaboraționist al regimului. Au pățit-o și alți istorici și scriitori. Bogdan Istru de asemenea a avut o febrilă activitate în interbelic, care, fiindu-i imputată, l-a obligat să fie un fervent moldovenist și făuritor al literaturii „moldovenești”.

Vorbește istoricul Virgil Pâslariuc

La celălalt pol s-a situat Nicolae Testimițanu – modelul tipic al basarabeanului de la țară care a încercat cumva să-și facă o carieră în viața academică și politică din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, dar care, dorind să promoveze în funcții de conducere sau medicale moldoveni ca și el, a fost învinuit de naționalism, împotriva lui s-a construit un dosar întreg pe baza unui denunț anonim, pe care l-am publicat în cartea mea. Acel caz a dus, până la urmă, la decimarea intelectualității basarabene, pentru că noi, cu regret o spun, în perioada sovietică n-am avut elite care să ne ofere dovada că această republică ne aparține, spre deosebire de baltici, armeni sau georgieni... Desigur, a fost și este important să ne vedem prin proiecția diferitor alternative de acest gen, construite în alte spații. Asta ne scoate un pic din ipostaza de victime și ne arată că răul a lovit în mod egal, peste tot, doar că unii au reușit să învingă această moștenire, iar alții mai puțin.

Reperele cronologice ale cărții nu sunt doar 1924 și 1989, așa cum intuiți, am elaborat o metodologie a lui *Homo Moldovanus* pentru a deconstrui încercările de a contrapune identitatea moldovenească celei românești în perioada medievală, țaristă sau mai recentă.

În final, vreau să deslușesc câteva aspecte legate de coperta cărții, și aici mulțumesc echipei de redactori tehnici în frunte cu pictorul Mihai Bacinschi. Coperta are trei elemente. Primul îl reprezintă un dosar sovietic, dosarul străbunicii mele, Grosu Evghenia sau Iftimia, cum o mai numeau. Și care spune foarte clar că este un dosar de deportare a unui condamnat pentru trădare. Asta suna foarte bizar în 1940: ce a trădat, pe cine a trădat, în condițiile în care fusese cetățeanca unui stat european și peste câteva zile s-a pomenit încorporată în alt stat? Al doilea element sunt petele de sânge – *Homo Moldovanus* s-a construit pe asasinarea identității românești. Și un al treilea element, de pe coperta a patra a volumului: un document întocmit de Ion Ceban, care a fost directorul Institutului de Filologie. Acest Ion Ceban, venit din Transnistria, era supărat pe faptul că limba română din Basarabia are prea multe neologisme împrumutate din „vocabularul unor limbi vest-europene” (limbile capitaliste!). Așa încât într-un raport de patru sau cinci pagini Ceban îi sugera lui Serdiuk, primul-secretar de la Chișinău, înlocuirea cuvintelor „străine”, periculoase, cu termeni pe înțelesul „norodului”, cum ar fi: accesibil – „dostupnîi”, antrenament – „trenirovkă” și așa mai departe. Această încrucișare miciurinistă a produs monștri.

Am inclus în cartea mea și un articol despre satul Mereni, un sat în care unii oameni au susținut administrația românească, ridicându-se împotriva celor care erau de partea puterii sovietice. Au fost primari, oameni din acest sat împușcați prin decizia tribunalului militar din Chișinău. Asemenea cazuri tragice ne arată felul în care a fost inventat, construit *Homo Moldovanus,* dincolo de ironia pe care azi ne-o trezește.

Chișinău, iunie 2018

Pagini îngrijite de **Aleutina SARAGIA**

■

Raft „Contrafort”

Ion Druță, ***Căsuța de la Răscruce*** (Cartier, proză memorialistică). Legată, 320 pag.

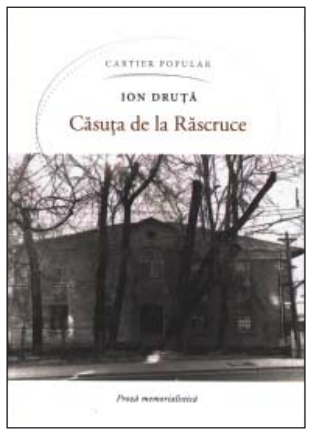

Autor canonic în Basarabia, Ion Druță a ales prin publicistica și aparițiile sale publice, mai ales din 1995 încoace, să servească ideologia moldovenismului. Acum apare în ipostază de martor al unei epoci de privațiuni politice sub regimul sovietic. Rămâne să-i descoperim tonul scriiturii și iscusința de a-și confecționa o imagine convenabilă. Cum fac, în general, cam toți memorialiștii.

* * *

„Fiecare trăiește în două sate. În cel pe care îl are și în cel pe care ar fi vrut să-l aibă. Eu unul locuiam deja în cel de-al doilea sat al meu. Acolo eram absolut liber. Scriam ce-mi venea în vârful peniței, nu-mi era frică de nimeni și de nimic. Tocmai asta și deranja autoritățile. Încolonarea era doar începutul operației. Principalul lor scop era să fiu scos din satul visurilor mele. Mi se cerea, mi se sugera, mi se făceau aluzii. Și editura, care nu-mi mai dădea traduceri, și revista *Nistru*, care nu-mi publica nuvelele, și radioul, care se făcea a uita că mi-a cerut două povestioare scurte, toți îmi sugerau, oarecum, că situația se va normaliza îndată ce voi părăsi cel de-al doilea sat al meu...” (*Ion Druță*)

Călin Hentea, ***Mereu nerostita istorie a luptelor românilor din Antichitate până în zilele noastre*** (Cartier istoric). Legată, 732 pag.

Istoria națională a fost și a rămas un teritoriu disputat, o zonă de confruntare între diferite opinii și interpretări, nu toate inocente. Călin Hentea știe să discearnă între adevărul faptelor și propagandă, și ne oferă un ghid util de orientare și înțelegere a unor momente dramatice din trecutul marțial al românilor, în efortul lor de păstrare a ființei naționale.

* * *

„Ceea ce face Călin Hentea în impresionantul volum al *Mereu nerostitei istorii*... este o necesară despărțire între imaginea comună facilă și înșelătoare și realitatea care nu este niciodată prea comodă. Pentru cine a studiat propaganda și efectele ei, așa cum a făcut-o Călin Hentea, istoria nu este o narațiune asupra trecutului, ci un efort continuu în a înțelege cine profită și cum prin manipularea istoriei. A trăi într-o istorie falsă înseamnă a avea un prezent precar și un viitor incert. Cu toate că pleacă de la Burebista, scopul real al lui Călin Hentea este istoria zilelor pe care le trăim acum. Un obiectiv pe care îl atinge realizând cea mai completă istorie de până în prezent a României pe care o vedem în direct în fiecare zi.” (*Ion M. Ioniță*, redactor-șef al revistei *Historia)*

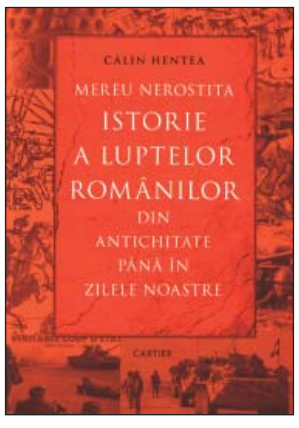

Ana DRUȚĂ

■

Noile istorii ale literatu(rii)rilor române în epoca globalizării

Retardul metodologic, forma predominant cronicărească, lipsa traducerilor şi a marketingului cultural sunt principalele probleme care împiedică circulaţia studiilor literaturii şi, implicit, a literaturii române în străinătate. Acestea şi alte obstacole în calea depăşirii

de **Aliona Grati**

frontierelor naţionale ale metacriticii sunt invocate şi analizate pe larg de criticul şi istoricul literar Andrei Terian în colecţia sa de studii şi articole intitulată **Critica de export** (Bucureşti: Editura Muzeul Literaturii Române, 2013). Cartea este o pledoarie pentru critica ce „ar putea interesa pe străini”, iar titlul ei impune o nouă noţiune, desemnând „acel tip de discurs care îşi păstrează o anumită relevanţă dincolo de contextul strict local, regional sau naţional în care a luat naştere” (p. 5). Analizând tabloul occidental al traducerilor şi al răspândirii criticii literare din ultimul secol, Andrei Terian ajunge la concluzia că cele mai mari şanse de export le au studiile academice cu un aparat metodologic riguros. Printre genurile „exportabile” au prioritate nu culegerile de cronici (critica jurnalistică „la zi”), ci studiile, monografiile, eseurile (critica academică). Dacă se ţinteşte relevanţa internaţională, miza trebuie să se pună pe articolele publicabile în revistele ISI, de exemplu, în defavoarea recenziilor din presa culturală.

Valoarea de export a unui discurs critic este direct proporţională cu gradul său de generalitate, adică cu capacitatea sa de a emite idei teoretice. Lipsa de popularitate a literaturii române în Occident se explică prin incapacitatea de raliere a criticilor români la dialogul teoriilor, la spectrul de discipline noi: poetica cognitivă, studiile postcoloniale, world-systems analysis, ecocritica, etnocritica, geografia literară, istoria literar cantitativă, critica testimonială etc., care, la momentul actual, constituie *mainstreamul* occidental. Accentul pe judecăţile de valoare estetică proscrie critica literară românească la condiţia de produs de „uz intern”, căci „pe criticii şi pe cititorii din afară nu-i interesează neapărat dacă Rebreanu a fost sau nu «mare», ci mai degrabă modul specific mitteleuropean în care problematica socială şi cea etnică se întrepătrund în structura romanului *Ion*” (p. 19-20). Prin urmare, dacă se vrea citită în afară, critica literară ar trebui să vizeze, pe lângă aspectul estetic, şi alte probleme de ordin social, politic, etnic, economic, religios etc., pe care le tematizează discursul literar şi care îl situează pe acesta într-un context extins la spaţiul european sau mondial.

După părerea profesorului sibian, istoria literaturii române este „profund defazată” (p. 272-313) în comparaţie cu cele occidentale şi suferă, în mare parte, de aceleaşi handicapuri ca şi critica literară. Decalajul este cauzat de faptul că istoria literaturii române nu a trecut pe deplin în mâinile criticii academice şi, mai ales, pentru că aceasta rămâne, „ca proiect teoretic”, cu mult în urma celor occidentale. Analizând domeniul, Andrei Terian ajunge la concluzia că lucrările canonice ale genului aparţin unor critici cu o îndelungată experienţă de cronicar şi care, atunci când ajung să alcătuiască o istorie a literaturii, nu pot depăşi această condiţie: „prototipul criticului român pare să fie acela al Demiurgului sau al *nomothetului*, capabil să legifereze în domeniul criticii literare cu aceeaşi lejeritate cu care o face în recenziile de carte şi care vede astfel în acest gen academic forma supremă de consacrare sau de verificare a autorităţii pe care şi-a dobândit-o în timp.” (p. 283) Pe când în Occident lucrările de acest gen sunt realizate în colaborare de către colective de autori, cele româneşti rămân apanajul unei singure persoane. Consecinţele acestei stări de lucruri sunt caracterul pronunţat subiectiv al viziunii de ansamblu şi accentul pus pe (re)construirea „canonului” propriu.

Pentru a supravieţui în contextul ofertelor seducătoare ale postmodernităţii (televiziunea, computerul etc.), istoriografia şi în general studiul literaturii trebuie să-şi înnoiască şi să-şi adapteze încontinuu conceptele teoretice

Istoriile literaturii române privilegiază „stilul” în detrimentul documentării şi „judecata de valoare” în defavoarea analizei conceptuale elaborate. De la G. Călinescu încoace, modelul „organicist”, al „sintezelor epice” este preluat de mai toţi autorii de referinţă, astfel că istoria literaturii ni se prezintă, la ora actuală, ca o colecţie de scrieri frumoase, literare mai degrabă, decât ca nişte monografii factuale riguroase. Formulările rafinate, insolite, cu pretenţii de inedit sunt preferate documentării şi demonstraţiilor laborioase. Or, în viziunea lui Andrei Terian, un istoric literar trebuie să evite judecăţile de valoare tranşante, de vreme ce el are drept scop alcătuirea unui document de orientare pentru generaţiile viitoare, cititori care pot avea alt orizont de percepţie. Practicile (neo) pozitiviste mondiale sunt mai preocupate de caracterul sistematic al discursului, decât de prejudecata „gustului”. Cel mai vulnerabil aspect al istoriilor literare române este totuşi „indiferenţa şi chiar aversiunea” faţă de factorii extraliterari, faţă de cadrul instituţional şi social în care se manifestă fenomenul literar. Tendinţa se explică prin faptul că „principiul autonomiei esteticului a rămas mereu un steag de luptă în jurul căruia criticii noştri s-au adunat pentru a împiedica tentativele de aservire a literaturii fie de către diversele doctrine naţionaliste, fie de către puterea comunistă.” (p. 287)

Pentru a depăşi aceste stavile, istoriografia românească trebuie să accepte un „*nou mod de a gândi literatura*” (p. 291), care nu se reduce la o metodologie anume. Un fenomen literar nu se limitează la un repertoriu de opere şi de autori analizaţi dintr-o perspectivă estetică necontingentă, ci reprezintă un sistem dinamic, configurat în urma unor conflicte neîntrerupte între principii, valori, instituţii, discursuri şi structuri sociale, materiale şi culturale ale comunităţii locale în interacţiune cu cele învecinate. Noul mod de a gândi literatura ar genera revizuirea fundamentală a istoriografiei literare româneşti.

Noile istorii literare ar trebui să-şi extindă obiectul cercetării, adică să-şi arate interesul pentru literatura de dincolo de genurile tradiţionale valide estetic: pentru cronici, predici, foiletoane care manifestă valoare literară. În al doilea rând, ele vor ţine cont şi de criteriul „etno-geografic”, care ar pune în evidenţă, de exemplu, faptul că literatura scrisă în limba literară din Republica Moldova se realizează într-un „sistem literar distinct”, din cauza condiţiilor de izolare politică îndelungată. Faptul că literatura din R. Moldova este alta decât cea românească nu ar trebui să sperie, întrucât: „Nu trebuie să uităm că, pentru orice individ, limba este doar unul dintre parametrii identităţii sale etnoculturale, fără a fi neapărat şi factorul determinant. Iar, în acest context, principala consecinţă a recentelor tendinţe multi- şi interculturale mi se pare că ar consta nu în anularea identităţilor culturale (pentru că, în ciuda semnalelor de alarmă trase de profeţii apocalipsei globalizante, întotdeauna ne vom defini ca *parte a ceva* şi *nu a altceva*), ci tocmai în proliferarea şi multiplicarea lor.” (p. 299) După 1990, criticii şi istoricii literari de la noi s-au întrecut în a demonstra că literatura română – din România şi din R. Moldova – a rămas „unică şi indivizibilă” chiar şi în epocile în care acestea s-au dezvoltat la distanţă una de alta. Complexul de inferioritate estetică a făcut multe victime. Dacă *O istorie deschisă a literaturii din Basarabia*, alcătuită de Mihai Cimpoi, ar fi urmărit doar acest criteriu de selecţie, tabloul ar fi arătat jenant şi ar fi făcut nedreptate multor scriitori.

Pentru a supravieţui în contextul ofertelor seducătoare ale postmodernităţii (televiziunea, computerul etc.) ca produs solicitat de public, istoriografia şi în genere studiul literaturii trebuie să-şi înnoiască şi să-şi adapteze încontinuu conceptele teoretice. La momentul actual sunt mai multe moduri de a gândi istoria literaturii române. Perspectivele metodologice elaborate în ultimii ani vor contura vectorii mai multor literaturi române şi vor prilejui noi şi curioase istorii, care ar interesa inclusiv cititorul nespecialist.

Dacă, la Andrei Terian, ipoteza proiecta o „frumoasă utopie” (p. 23) a cercetărilor de viitor, criticul şi istoricul literar de la Oradea Ion Simuţ considera existenţa mai multor literaturi române o realitate, destul de tare ca să valideze un nou concept operaţional în cadrul disciplinei. **Literaturile române postbelice** (Cluj-Napoca: Editura Şcoala Ardeleană, 2017), titlul cărţii, dar şi expresia unei viziuni critice bine fundamentate teoretic şi în alte câteva studii anterioare (*Cele patru literaturi*, în „România literară”, nr. 29, 1993; *Incursiuni în literatura actuală*, Ed. Cogito, 1994), este un studiu construit pe o polemică constructivă şi convingătoare faţă de „mitul” unei literaturi „unice şi indivizibile”, consolidat de la G. Călinescu încoace: „Eu prefer să lucrez cu viziunea critică, flexibilă, a unor literaturi paralele în locul unei viziuni didactice, rigide, de literaturi succesive.” (p. 10) În cinematografie, de exemplu, tehnicile de filmare s-au diversificat de mult timp, perspectivele panoramice şi reprezentările plane au fost înlocuite de mult de imaginile multidimensionale. Privită din patru perspective, literatura română îşi configurează, în opinia lui Ion Simuţ, patru dimensiuni. Unor „serii” – *geografică, istorică, tipologică* şi *politică* – ale literaturii române le corespund diferite perspective de alcătuire a istoriilor „paralele” ale literaturii române. Perspectivele se pot multiplica, totul depinde de imaginaţia şi capacitatea de flexibilitate a istoricului literar.

„Geografia literaturii române” are ca obiect de studiu literatura provinciilor româneşti tradiţionale: Muntenia, Moldova şi Transilvania (Ardealul, mai exact), cu istorii majore, sau spaţii geografice mai mici, precum Banatul, Crişana, Maramureşul, Bucovina, Basarabia, Dobrogea şi Oltenia, sau literatura exilului. În perioada postbelică, literatura exilului şi cea a provinciilor înstrăinate se desprind de literatura din România socialistă şi evoluează diferit. Având

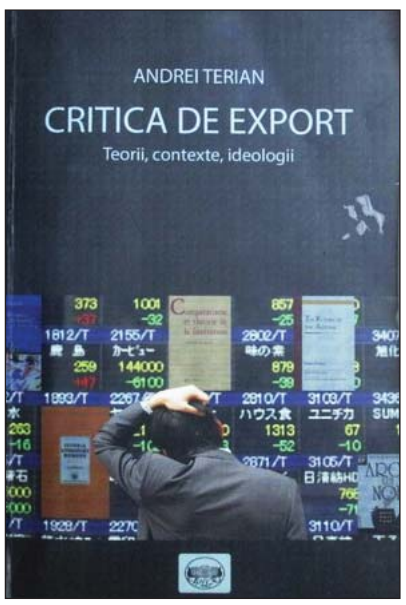

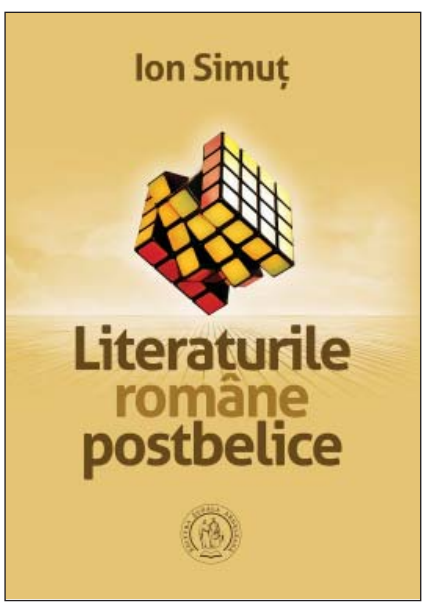

aceeaşi limbă de comunicare, acestea sunt fenomene culturale complet diferite. „Literatura în limba «moldovenească», afirmă Ion Simuţ, literatura din RSSM va fi constrânsă să devină o altă literatură decât cea din România, cu care nu mai are până în anii 1980 decât contacte sporadice.” (p. 7) O istorie *istorică* a literaturii va ţine cont de faptul că fiecare epocă îşi are propria înţelegere a conceptului de literatură, propria sensibilitate şi univers cultural (p. 9). *Seria tipologică* a literaturilor române cere istoriei literare studiul evoluţiei formelor literaturii în conformitate cu metodologia structuralistă. Configurarea *seriei politice* impune analiza raportului tensionant dintre literatură şi politică. Acest din urmă mod de a gândi, de a evalua, de a citi şi de a interpreta literatura este obligatoriu mai ales când este vizată perioada postbelică. Ideea critică funcţionează perfect pentru a releva „condiţia literaturii prinsă în mecanismele unei dictaturi şi soarta scriitorului fără libertate de exprimare” (p. 16). O istorie a literaturii cu o astfel de viziune critică va configura literatura „ca o confruntare a unor câmpuri de forţe sau tendinţe estetice şi politice, nu ca pe o alăturare de scriitori dintr-un fel de dicţionar cronologic sau ca pe o înşiruire de analize literare ce pot sta foarte bine într-un dicţionar de opere” (p. 19).

Intenţionând a alcătui o istorie a literaturii, cercetătorii actuali ar trebui să-şi decidă mai întâi criteriul: estetic, cultural, sociologic, politic sau de altă natură. Oferta teoretică a profesorului orădean constituie un model de orientare şi de aplicare a criteriului politic. A aplica criteriul politic înseamnă a analiza reacţiile scriitorului, captiv al unei dictaturi, faţă de regim. Nicio prezentare a literaturii române postbelice nu mai poate face abstracţie de acest criteriu decât cu riscul fraudării. În funcţie de gradul de participare a scriitorului în sistemul puterii, criticul distinge concepte şi categorii care pun în evidenţă „Cele patru literaturi”: *oportunistă* (literatura propagandistică, dictată, solicitată imperios şi promovată de regimul politic, triumfalistă, entuziastă, făcând omagii lui Stalin şi partidului), *evazionistă* (literatura limbajului deviat, apolitică, descriptivă, mitică, fantastică, suprarealistă, absurdă, livrescă), *subversivă* (literatura parabolică, cifrată, ascunsă, întortocheată) şi *disidentă* (polemică, directă, contestatară, pamfletară) (p. 44-52).

Pentru a descrie adecvat şi veridic literatura perioadei 1945-1989 ca fenomen dinamic, aceasta necesită a fi cercetată şi definită în raport cu puterea politică, dar nu numai cu ea, căci aplicarea exclusivistă a acestui criteriu ar putea duce, scrie Ion Simuţ, la o „nedorită politizare a istoriei literare”. O istorie a literaturii române postbelice ar trebui să adopte în continuu echilibru cele două criterii, *estetic* şi *politic,* atunci când evaluează opera unui scriitor, adică să examineze deopotrivă contextul politic şi aplicarea criteriului estetic. Fără a fi o istorie literară propriu-zisă, **Literaturile române postbelice** este o carte necesară oricui pune la îndoială relevanţa contextului politic în analiza operei literare şi a fenomenului literar în ansamblu. Mai ales că istoriografia numără câteva lucrări de anvergură care dau importanţă aspectului politic, semnate de Eugen Negrici (*Literatura română sub comunism*), Dan C. Mihăilescu (*Literatura română în postceauşism*) şi Alex Ştefănescu (*Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000*).

O istorie secretă a literaturii române (Ediţia a doua, revăzută şi adăugită. Braşov: AULA, 2016), de Cornel Ungureanu, anunţă o nouă perspectivă şi un nou mod de a scrie istoria literaturii române pe criteriul *geopolitic*. În 1999, criticul şi istoricul literar de la Timişoara edita primul volum de *Geografii literare* (Timişoara: Editura Universităţii de Vest), care pornea de la ideea că operele literare au forţa şi capacitatea (în virtutea faptului că scriitorii sunt şi „cei mai valoroşi propagandişti”) de a topografia teritorii şi de a trasa hărţi culturale ale lumii. Perspectiva geografiei literare viza atunci literatura marginilor: a scriitorilor bucovineni, basarabeni, ardeleni, bănăţeni. Noua istorie „secretă” păstrează criteriul geografic asociindu-l celui politic, având drept scop reconstituirea operelor tabuizate de regimurile politice, pe motiv că literatura marginilor trăieşte încă „minimalizări sau chiar interdicţii explicabile”: „Istoria… pe care o propunem se vrea o alternativă a istoriilor imediate. Iar istoriile literaturii române au fost mereu propuse de o actualitate imediată în care existau urgenţe, constrângeri, (de)solidarizări.” (p. 7-8).

Tabuizări pe criterii politice au existat în toate epocile. De exemplu, desele schimbări ale regilor şi ale guvernelor din România modernă aveau drept consecinţă interdicţia operelor scriitorilor din tabăra rivală. Ocultările din perioada postbelică au încărcat arhivele Securităţii. Prin recuperarea excluderilor solicitate de momentele istorice se poate alcătui o istorie interesantă şi în acelaşi timp necesară pentru configurarea autentică a evoluţiei fenomenului literar. Criticul îşi propune să configureze spaţiile date în funcţie de documentele disponibile în anul 2006, pornindu-şi istoria de la începuturi, de la balada *Meşterul Manole* şi *Scrisoarea lui Neacşu* până la Anişoara Odeanu şi Savatie Baştovoi.

Proiectul de geografie literară a profesorului timişorean recuperează Mitteleuropa (sau Europa Centrală), Balcanii, Banatul, Moldova, Ardealul, Basarabia „migraţiilor”, criteriul politic pune în evidenţă „istoria regiunilor care, învecinate, îşi transmit mesaje, somaţii, idei subversive”. (p. 397-398) Toate regiunile au o istorie a sa paralelă a literaturii, care însă trebuie rescrisă în permanenţă şi în funcţie de documentele disponibile. Deschiderea dosarelor politice va contribui la configurarea unei noi geografii literare, care „îşi cere, astfel, dreptul la existenţă: cea care are drept reper diversele servicii de propagandă şi informaţii, cele care decid, într-un moment sau altul, notorietatea unui autor sau a unei opere.” (p. 15).

Dosarele ascunse de Securitate conţin o adevărată istorie a vieţii literare postbelice: convorbiri înregistrate, scrisori citite, informatori divulgând intenţiile scriitorilor etc., care se cere a fi recuperată. Mai întâi, pentru a completa lucrările deja existente şi, nu în ultimul rând, pentru a înviora interesul cititorilor răsfăţaţi de ştirile TV şi de performanţele Internetului.

Chiar dacă nu au trecut pragul lumii virtuale a Internetului, aşa cum au făcut-o lucrările americane în domeniu (vezi articolul Aliona Grati, *Istoria literaturii ca dialog al vocilor, părerilor, asociaţiilor, ideilor şi stilurilor* în https://bit.ly/2POaPVa), contribuţiile criticilor şi istoricilor literari Andrei Terian, Ion Simuţ şi Cornel Ungureanu sunt foarte provocatoare. Aceste moduri substanţiale de a gândi şi de a scrie noile istorii ale literaturii române se înscriu lesne în dialogul istoriografiei postmoderne. Fără doar şi poate, de acum înainte, domeniul va solicita alcătuitorilor de istorii literare viziune, creativitate, curaj, simţ detectivistic şi capacitate de adaptare la spiritul timpului.

▣

Vitralii

Emilian Galaicu-Păun

Quartett vienez

Eminescu
& Veronica/
Paul Celan
& Ingeborg
Bachmann –
la Viena
iubirile
izbucnesc
năprasnic
şi duc fie
la casa de
nebuni, fie
la mănăstire.
Cine scapă
să-şi lege,
cravată la
gât, Sena/
să-şi pună,
cenuşă pe
cap, Roma.

Evenimente ICR Chişinău

Expoziţia „Scriitori români în şi despre război”

În cadrul programului rezervat Centenarului Marii Uniri, Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” la Chişinău, în colaborare cu Muzeul Naţional al Literaturii Române, a organizat pe data de 30 august, la Galeria La Rond din spatele statuii lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, vernisajul expoziţiei „Scriitori români în şi despre război”. O expoziţie impresionantă, formată din 24 de panouri cu fotografii, pagini de corespondenţă, memorii, jurnale, obiecte de colecţie ale scriitorilor români participanţi la Primul Război Mondial.

La inaugurarea expoziţiei au vorbit personalităţi culturale şi istorici din Basarabia şi România. Acad. Valeriu Matei, scriitor, director al ICR „Mihai Eminescu” la Chişinău, a făcut o amplă prezentare a expoziţiei, amintind câteva nume de scriitori care au participat la marea conflagraţie, cu arma în mâini sau ca reporteri de front, între care şi câţiva basarabeni. O figură aparte în această galerie de nume este Regina Maria, „regina-soldat”, „regina-soră de caritate”. Jurnalele sale reprezintă o mărturie emoţionantă despre faptele de arme ale ostaşilor români, dar şi despre marea suferinţă din spatele lor.

Andrei Novac, directorul Centrului Cărţii – departament al Institutului Cultural Român de la Bucureşti –, a vorbit despre nevoia de a spori prezenţa cărţii româneşti în Basarabia, ca factor de coagulare a spiritului naţional.

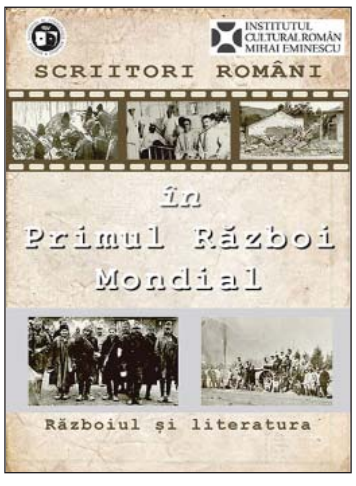

Acad. Mihai Cimpoi s-a referit la basarabenii participanţi la cel de-al Doilea Război Mondial, între ei şi câţiva scriitori care au luptat pe ambele fronturi, în armata română, în timpul campaniei din Est, şi în armata sovietică. Se cunosc cazuri când, aflaţi faţă în faţă, basarabenii de-o parte şi alta a liniei frontului au tras în aer, pentru a nu-şi răni sau omorî fraţii. Au fost evocaţi Alexei Marinat, Dionisie Tanasoglu, Pavel Starostin, Vladimir Belistov.

Au mai luat cuvântul Nicolae Brînzea, director general al Institutului „Eudoxiu Hurmuzachi” pentru românii de pretutindeni, şi Ioan Cristescu, directorul Muzeului Literaturii Române din Bucureşti. Acesta din urmă a amintit o cifră care spune multe despre patriotismul înaintaşilor noştri: 143 de scriitori şi jurnalişti români participanţi la Primul Război Mondial, între ei şi Emil Rebreanu, fratele lui Liviu Rebreanu, el însuşi cu har literar, aşa cum o denotă corespondenţa pe care a purtat-o cu rudele şi prietenii săi.

* * *

Scriitori basarabeni, participanţi la Marele Război, 1914-1918, prezentaţi în expoziţie.

Ion Buzdugan (1887-1967). Mobilizat ca ofiţer în armata rusă, în 1915, ajunge în 1916 pe frontul din Moldova, unde cunoaşte pe mulţi dintre intelectualii de seamă ai României: Alexandru Vlahuţă, Nicolae Iorga, Barbu Delavrancea, Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic ş.a. În 1916, pe front, îl salvează de la moarte pe tânărul Camil Petrescu, scoţându-l de sub o moviliă de pământ iscată de explozia unui obuz, şi îl ajută pe Perpessicius, rănit grav la mâna dreaptă, ambii devenindu-i, din aceste momente, buni prieteni. În 1917 deconspiră planul sinistru urzit de grupările bolşevice care controlau Sovietul corpului de armată rusă de la Socola – asasinarea regelui Ferdinand şi a membrilor Guvernului României şi instaurarea unei republici bolşevice la Iaşi.

Alexei Mateevici (1888-1917). Este înrolat în 1915 ca preot militar pe frontul din Galiţia, iar în 1916 trece pe cel românesc, în Moldova, unde se îmbolnăveşte de tifos exantematic. Moare la Chişinău în august 1917, la o lună după ce scrisese şi publicase poezia-manifest *Limba noastră*.

Simion Murafa (1887-1917). Participă la război ca şef de echipă sanitară pe frontul românesc. Tot atunci îi cunoaşte, la Fălticeni, pe Mihail Sadoveanu şi, la Bucureşti, pe Octavian Goga şi Onisifor Ghibu. În 1917 publică broşura *Cine-s moldovenii. Din istoria neamului*.

* * *

Expoziţia va putea fi vizitată până pe data de 30 septembrie 2018.

Vitalie STELEA

▣

Trenule, maşină grea

Ion Guzunu

Ca nişte fantome s-au apropiat şi au bătut la uşă după miezul nopţii, când totul amorţeşte. În acea seară ai casei se culcaseră mai devreme, însă au adormit mai greu, iar auzind bătăile puternice, s-au trezit. După ce îşi făcu semnul crucii, tânăra nevastă se sculă în cămaşă (de atunci nu s-a mai culcat dezbrăcată noaptea niciodată cât a mai trăit) şi le deschise. Au înspăimântat-o nu vorbele de neînţeles, ci ura simţită din partea celor care i-au trecut pragul. Între timp, un camion fu dat înapoi până lângă scara căsuţei. Miliţienii prinseră a-i îmbrânci câte pe unul în caroserie. Tânăra femeie apucă să-şi ia doar un cufăraş cu-n război, un covor şi nişte prosoape în el – amintire de la maică-sa. În curtea casei erau de faţă şi „nacealnicii locului”, adică vânzătorii – Nicolai Konik, secretarul sovietului sătesc, şi Vanea Rusu, preşedintele. Din cele cinci persoane urcate în caroseria camionului, trei erau copii, al căror plânset răsună prin beznă.

În acea dimineaţă a anului 1949, ţăranii din cătunul Fundul-Galbenei, raionul Kotovski (actualmente Hânceşti), prăşeau pe ogoarele din marginea satului, mulţi lucrau la vii, alţii pe lângă case sau prin ogrăzi, când au tresărit... Doamne, cât de tare plângeau cele trei fete ale Vetei şi ale lui Andrei Erhan! Mulţi dintre martorii acelui „spectacol de osândă” au început să plângă şi ei, iar fetele mari de prin mahală, care veniseră la fântâna lui moş Harton să vadă întâmplarea, au început a boci în urma lor. Câinii urlau încă din ajunul primejdiei, iar boii şi oile răgeau şi zbierau în zorii zilei, ei simţiseră mai înainte nenorocirea care venea asupra gălbinenilor. În ziua aceea aproape nimeni dintre cei care văzuseră toate acestea n-a mai lucrat. Copiii au alergat din urma afurisitei maşini până la marginea de răsărit a satului, la locul numit Bordei, aproape de Podul Mârzei. Acolo maşina a fost oprită de un mare grup de bărbaţi, era deportată de acum a cincea familie din localitate. Înainte mai fuseseră luate în Siberia familiile Lupu, Căpiţă, Dolină – peste 12 persoane. S-au grămădit mai mulţi oameni. Erau şi neamuri de-ale Vetei. David, un bărbat tinerel, care nu demult se însurase cu fiica mai mare a celor deportaţi, Anica, ceru învoirea cătanelor să le dea părinţilor câte un păhăruţ de vin. I-au dat voie numai după ce-l puse să guste el primul din vinul adus. În această vreme nevasta scoase din cufăraş covorul şi-i zise printre lacrimi ginerelui:

– Davizele, măiculiţii, ia covorul ista şi-l du în păpuşoi la Breahnă, iar când vei auzi c-am murit să-l aşterni la pământ, să pui un colăcel pe el şi să-l dai de pomană!

Apoi cel mai mare din escortă dădu ordin de plecare şi când camionul porni îi dădură şi lui Andrei lacrimile. Rămăsese în urmă cotitura şoselei cu părul bătrân. Femeia privi cu jale la copiliţele plânse şi zgribulite de lângă ea, îşi scutură straiele pe care cineva dintre mahalagii i le aruncase noaptea în maşină.

Ajuns în drept cu cantonul de lângă pădurea Zânii (până la 1970 aproape toate cantoanele de pe marginile de drum fusese făcute una cu pământul), şoferul oprise nu se ştie de ce. Veta înghiţi în sec icnitul de plâns şi începu să-şi mângâie odraslele. Şi dacă au trecut de acele locuri scumpe lor, tânăra nevăstuică dădu voce prin noapte unui tânguitor cântec, nici cu gândul că cerurile îl vor auzi. Era un cântec-bocet.

Se numea „Trenişor, maşină grea”.

Până a trecut noaptea au ajuns la staţia de cale ferată Ghidighici, cale de vreo 30 km de Chişinău. Au venit acolo şi camioanele cu oameni (aşa-zişii culaci) de prin alte sate. I-au adunat pe bieţii „culaci” ca pe nişte câini, coborându-i cum ai deşerta undeva nişte cărbuni. La Ghidighici au început să-i grămădească la tren. Au fost încărcaţi într-un tren pentru transportul animalelor. Familia Vetei şi a lui Andrei a încăput tot într-un vagon de vite, nu aveau măcar o crăpătură mai largă să răsufle. Şedeau clădiţi ca într-o sobă enormă, nici lumină n-aveau, nici de mâncat nu puteau. Li se aducea un fel de borş că l-ar fi vărsat chiar şi cei înfometaţi de-a binelea, un fel de leoarcă pentru porci. Oamenii mureau de foame şi de sete, căci mai mult de jumătate aveau sănătatea şubredă.

Cei morţi erau aruncaţi din mersul trenului. O mamă tânără din satul Bozieni, de vreo 40 de ani, a murit în braţele Vetei. Avea un băieţel, Ionel îl chema, a rămas acolo, în Siberia, a crescut, s-a însurat şi, uitându-şi limba, nu s-a mai întors în Basarabia. Aşa au mers până la Kiev, unde au fost daţi jos să li se mai dezmorţească

oasele. Grămădindu-i în gară, le-au făcut „sobranie”, un fel de adunare.

Li se traducea ceea ce trebuiau să audă. În timpul acelei vorbării, un român din cei condamnaţi, care ştia puţin mai bine ruseşte, n-a mai putut răbda, şi-a luat inima în dinţi şi i-a întrebat:

– De ce ne-aţi adus aici, ce vreţi să faceţi cu noi?

Şi nu l-au mai văzut apoi, se auzea că a fost omorât în aceeaşi zi.

Dar atunci a ieşit înaintea mulţimii un rus mic de statură şi a răspuns la întrebare:

– Statul v-a luat, statul ştie ce o să facă cu voi!

Erau şi oameni învăţaţi printre condamnaţi, dar ce puteau să zică, căci şi aşa cine nu şi-a putut ascunde inteligenţa a fost omorât. Atunci, dintre deportaţi s-a desprins înspre stepa ucraineană un muget parcă. Mulţimea a început să se frământe, dar şi-a înăbuşit sentimentele, mulţi intuiau că sforţările le sunt inutile, că păsurile lor nu mai aveau nicio importanţă. Se auzeau doar vaietele femeilor. Acelaşi bărbat mititel continuă:

– Nu plângeţi, că statul v-a luat la muncă, nu v-a luat să vă ucidă, cum vă gândiţi voi, proştilor!

După ce spuse şi aceste vorbe, care au fost repede tălmăcite, lumea a prins a vui. Peste vreme, a rămas în memoria multora vocea unei femei frumoase, care a strigat cel mai tare, acoperind alte glasuri:

– De ce ne-aţi luat din locurile părinţilor noştri cu pielea goală, antihriştilor, de ce nu ne-aţi omorât acolo? N-aţi avut dreptul să ne luaţi, trebuia să ne lăsaţi să luăm măcar ceva din ce-am muncit!

Trecuse ziua, iar noaptea au fost urcaţi din nou în vagoane şi peste vreo două-trei zile au ajuns în Siberia, într-un sat, „Otdelenie” se numea. Toate casele aveau obloane puse la ferestre. Când i-au dat jos în cătunul acela, oamenii de acolo erau înspăimântaţi. Dar văzându-i frumoşi la chip pe cei veniţi, le trecu groaza. Doar copiii deportaţilor au început din nou să plângă tare.

I-au adunat pe toţi într-un club pentru a-i repartiza pe la locuinţele din sat. Familia Vetei Erhan a fost dusă la o casă care fusese golită cu totul, iar în sobă se vedea puţin jăratic nestins, semn că cei ce stătuseră înainte acolo plecaseră de puţin timp. Femeia a început să plângă şi să-l roage pe şeful care-i luase în primire să-i dea pace până dimineaţă, măcar prima noapte să doarmă la clubul satului cu familia. S-a învoit „nacealnicul”, căci oricum nu putea să-i facă stăpâni cu forţa în casă străină. A doua zi dimineaţă, veni şi îi spuse nevestei:

– *Davai, Erhan Liza, zahodite v dom*! Adică, intră în casă nouă, femeie. Andrei, capul necăjitei familii, parcă nu avea putere, atât de multă frică intrase în el.

Începu o nouă vieţuire pentru basarabenii deportaţi. Era un fel de trai în permanenţă pândit de moarte. Iernile aveau un frig nemaipomenit. Ningea de la începutul lui brumărel până la sfârşitul iernii europene. Se termina iarna în luna mai, dar ferestrele erau încă cu gheaţă de-un lat de mână pe ele, că nu se vedea afară nimic. Mureau aproape în fiecare zi de frig, mai ales bărbaţii, fiindcă plecau departe la lucru, iar la întoarcerea din pădure, îi aduceau cu maşina, posmagi îngheţaţi. Atunci iar răsunau plânsetele deasupra pădurii Siberiei. Nu erau îmbrăcaţi bine, totuşi aveau haine, dar cine dintre ei mai văzuse aşa geruri? Erau deportaţi şi din alte republici, însă mureau mai mulţi cei din Basarabia.

Verile erau scurte, nu ca cele din ţara Mioriţei, şi pentru majoritatea lor – cu chinuri şi greutăţi. Prin acele păduri erau un fel de ţânţari cât degetul de mari şi înţepătura lor era ca acul.

Astfel îşi munceau traiul. S-au spetit acolo precum robii din antichitate. Tânăra nevastă lucra de dimineaţă până se întuneca la treieratul grâului adus din altă parte. Soţul Vetei, Andrei, lucra ca lemnar. Peste o vreme au fost aduşi la ajutor şi copiii de prin orfelinate. Muncind acolo şapte ani, într-o bună zi a anului 1957, Veta fu chemată la kantoră (un fel de primărie). Şeful îi zise: Vrei să pleci acasă? După aceste vorbe nevasta a stat puţin în cumpănă, apoi a răspuns:

– Dacă ne eliberaţi, bine, dar dacă nu, nu plecăm, îi bine şi aici!

Crezuse că-i ispitită pentru a i se găsi vreun motiv. Căci de la simple motive multora li s-a luat viaţa. Acel şef continuă:

– Iată, pregătiţi-vă, mâine vă duceţi acasă!

Înaintea lor din Siberia se întorseseră deja Ileana lui Vasile Lupu, Alisandra şi Sâica lui Iacob Căpiţă, Vasile Erhan, Anica lui Ion al Aniţei, dar majoritatea celor surghiuniţi departe nu s-au întors. Au rămas să îngraşe pământul cel deprins cu îngheţul, aşa cum a rămas să înduioşeze acele locuri sălbatice şi bocetul:

Trenişor, maşină grea

Trenişor, maşină grea,
Ce mă duci din ţara mea?
Să mă laşi tu mai aproape,
Mai aproape de casa mea
Şi de fraţi, şi de surori,
Şi de măiculiţa mea.
Hai, maică, de mă petrece!
Dar măicuţa nu mai merge.
Petrecutu-m-au străinii,
M-au petrecut de la tine,
Dusu-m-au în ţări străine,
Unde nu cunosc pe nimeni,
Numai maica* de pe mine
Şi baticul de la tine!
Să şterg ochii de lăcrimioare
Şi căluţul de sudoare, mamă!
Mamă, mamă, maica mea,
Am umblat ţări împrejur,
Peste ea nu am mai dat,
Înapoi de am venit, măi,
Pe nimeni nu am găsit, mamă!

Pagină îngrijită de **Vitalie STELEA**

*Maică – astfel numesc maioul unii români basarabeni.

Ion Guzunu s-a născut în 1953. Este profesor de limba şi literatura română în localitatea Fundul-Galbenei, raionul Hânceşti. Membru al Asociaţiei Basarabia şi Bucovina. A lucrat în calitate de redactor la Radio Chişinău, programul „Luceafărul”. A publicat proză de inspiraţie folclorică în presa literară din Moldova şi România.

Thomas Pynchon, un prozator ludic

Celebrul romancier Thomas Pynchon (n. 1937) rămâne unul dintre pilonii de rezistenţă ai literaturii americane contemporane. După ce a surprins critica şi publicul deopotrivă încă de la debutul său în anii ’60, autorul continuă şi astăzi să producă volume de proză de o certă valoare, racordate la realitatea bizară a Lumii Noi. Scrierile sale de o înaltă originalitate îmbină virtuţile de profesionist al literelor cu o ironie care sfidează orice convenţii. Deşi are statutul unei vedete, este faimos pentru discreţia apariţiilor sale în public şi mai ales a relaţiilor cu presa. În mod paradoxal, nu şi-a câştigat celebritatea prin promovarea în exces a propriei imagini, aşa cum procedează mulţi artişti atinşi de vanitate, ci tocmai printr-o absenţă totală din spaţiul public, compensând această lipsă prin consistenţa creaţiei sale propriu-zise. Până şi fotografiile cu Thomas Pynchon sunt rarisime.

de

Marcel Gherman

De fapt, este un model de conduită valabil pentru orice ins care îşi cunoaşte valoarea. Avem şi exemplul lui J.D. Salinger, cel care, după succesul romanului *De veghe în lanul de secară*, a rupt orice legătură cu jurnaliştii, dar a continuat să scrie cărţi, lăsând indicaţii ca acestea să fie publicate abia după dispariţia sa fizică. Totuşi, caracterul rezervat al lui Thomas Pynchon nu se apropie de cel al unor scriitori care produc romane fără nicio intenţie de a le edita vreodată sau de a-şi împărtăşi cu semenii lor preţioasele creaţii, procesul propriu-zis de a le scrie fiindu-le deja suficient.

Originar din New York, Thomas Pynchon a servit pentru o perioadă scurtă în Forţele Navale Americane, iar apoi şi-a făcut studiile în domeniul umanist la Universitatea Cornell. Experienţa sa militară l-a inspirat să-şi aleagă şi subiectul debutului literar, romanul *V* (1963), care ar putea fi caracterizat mai în glumă ca o digresiune prozaică cu marinari beţivi scăpaţi la libertate după sfârşitul războiului.

În 1964 îi apare romanul *The Crying of Lot 49 (Strigarea lotului 49)*, o ficţiune experimentală ce abundă în referinţe intertextualiste, atât la cultura elevată, cât şi la cea de consum. Protagonista Oedipa Maas, responsabilă de executarea unui testament, se apucă să cerceteze imensa proprietate a defunctului. În încercarea de a distinge semnificaţia şi utilitatea multora dintre obiectele ce alcătuiesc moştenirea, ea descoperă urmele unei societăţi secrete ce are ambiţia de a cuceri lumea prin mutaţii globale la nivel de simboluri şi limbaje, precum şi un serviciu poştal clandestin ce prefigurează apariţia reţelei Internet.

Cel de-al treilea roman, *Gravity’s Rainbow (Curcubeul gravitaţiei),* este o intrigă cu spioni din perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Cartea abordează o serie de aspecte oneroase, precum atacurile săvârşite de nazişti cu ajutorul rachetelor V2 şi modul în care serviciile secrete germane au obţinut informaţii despre ţintele acestor atacuri, activitatea unor agenţi dubli, conspiraţii la nivelul comandamentului Aliaţilor şi protejarea unor criminali de război în timpul proceselor de la Nürnberg. *Curcubeul gravitaţiei* este considerat cel mai reuşit roman al lui Thomas Pynchon. A fost votat unanim de juriul Premiului Pulitzer, dar decizia a fost anulată de board-ul Fundaţiei Pulitzer, care a calificat volumul ca fiind „ilizibil” şi „obscur”. În pofida acestui fapt, unii critici sunt de părere că acesta ar fi cel mai important roman american postbelic şi îl compară uneori cu *Ulise* de James Joyce, prin abundenţa de tehnici şi procedee postmoderniste pe care le aplică.

În anii ‘80 s-a manifestat ca publicist şi autor de recenzii. Un exemplu este eseul *Oare este bine să fii luddit?,* care face aluzie la adepţii unei mişcări antiindustriale din Anglia secolului XIX şi al căror nume provine de la miticul rege Ludd din folclorul galez. De asemenea, a semnat o recenzie la romanul lui Gabriel Garcia Marquez *Dragostea pe timp de ciumă*. A mai publicat culegerea de proză scurtă *Slow Learner (Cel care învaţă lent)* (1984), romanul *Vineland (Ţinutul viţei de vie)* (1990) şi romanul *Mason and Dixon* (1997).

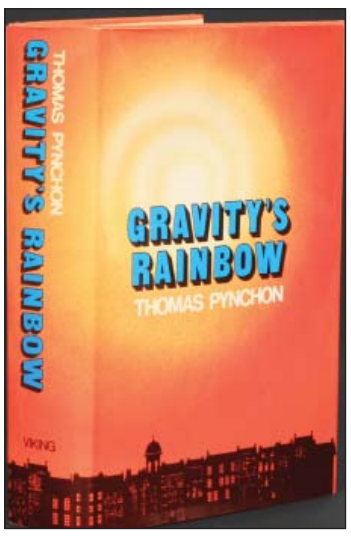

Un moment special din biografia lui Thomas Pynchon este romanul *Against the Day (Împotriva zilei)* (2006), un tur de forţă de o mie de pagini, cu zeci de personaje şi linii de subiect intercalate, plasate în diverse epoci şi zone geografice, dintre care unele imaginare. Acţiunea se desfăşoară în intervalul dintre Expoziţia Mondială din Chicago, din 1893, şi perioada Primului Război Mondial.

În 2013 a fost lansat cel mai recent roman al autorului, *Bleeding Edge (Tăişul care sângerează),* asupra căruia mă voi opri mai în detaliu. Acesta este, de fapt, o pastişă postmodernistă a noilor thrillere tehnologice şi a romanelor cyberpunk, de tipul celor scrise de William Gibson. *Tăişul care sângerează* se apropie mai curând de ficţiunile lui Gibson din cariera sa târzie, în care acesta a abandonat subiectele plasate în reţeaua de realitate virtuală Matrix şi în viitoruri îndepărtate, preferând subiecte din lumea reală, care au toate calităţile unor ficţiuni SF, dar nu conţin niciun fel de elemente fantastice.

Este evidentă paralela dintre romanul lui Pynchon şi romanul *Cosmopolis* al lui Don DeLillo, deşi dacă *Cosmopolis* este scris într-o tonalitate dramatică, atunci *The Bleeding Edge* este conceput mai curând într-o cheie ludică, hilară şi grotescă.

Umberto Eco a remarcat că proza lui William Gibson şi cea a lui Thomas Pynchon oferă nivele de interpretare multiple. De fapt, în creaţia ambilor se manifestă o înclinaţie pentru semiotică, iar William Gibson vorbeşte despre *valoarea de manifeste sociale a obiectelor de design.*

Titlul cărţii ar putea fi o aluzie la filmul *Blade Runner (Fugar pe muchia sabiei),* care a devenit un simbol al esteticii cyberpunk. Intriga romanului se desfăşoară în New York, în perioada care precede evenimentele din 11 septembrie 2001, având ca protagonistă o angajată a unei agenţii guvernamentale de combatere a fraudelor financiare. Este o eroină plină de temperament, cu un umor sarcastic şi care nu cedează în faţa niciunui obstacol. Activitatea sa o face să înfrunte situaţii şi personaje de-a dreptul suprarealiste, care relevă caracterul grotesc şi absurd al lumii contemporane. Printre cazurile investigate se numără, de exemplu, cel al unui centru de psihanaliză, iniţiat de un pretins discipol al lui Freud, în care pacienţii susţin examene şi primesc note pentru progresele lor, un „azil cu temă pentru acasă”, care nu e altceva decât o escrocherie. Probabil autorul s-a amuzat foarte mult, documentându-se pentru scrierea acestui roman, care abundă în referinţe la cultura de consum a tinerilor. Este absolut hilară scena cu jocul de computer care parodiază acţiunile organelor responsabile de menţinerea ordinii publice, aşa cum sunt văzute de un scriitor trecut de 80 de ani. Sunt prezente referinţe la Pokemon, Dragon Ball Z şi la hituri muzicale de ultimă oră. Eroina cărţii pătrunde în cele mai obscure zone ale underground-ului Oraşului care nu doarme niciodată, întâlnind hackeri, anarhişti şi criminali de tot soiul, iar în momentul revelaţiei finale, descoperă chiar urmele unor extratereştri evadaţi din mitica Zonă 51. În final, protagonista are ocazia să-l înfrunte în câmp deschis pe cel mai mare răufăcător, un om de afaceri asemănător personajului Bigend din ficţiunea lui William Gibson *Spook Country (Ţara nălucilor).* Scena are loc într-un restaurant şi se încheie cu o replică pipărată adresată celor prezenţi de neobosita justiţiară.

Această carte pasionantă este scrisă cu mult umor, demonstrând spiritul optimist al autorului şi încrederea sa că viitorul lumii, şi implicit cel al artei literare, este asigurat. ■

Aldous Huxley: Ameninţările la adresa civilizaţiei

Un literat ale cărui previziuni sunt cu atât mai îngrijorătoare, cu cât provin de la o personalitate de o înaltă distincţie şi integritate. Născut în Anglia şi stabilit în California, domnul Huxley a semnat câteva dintre cele mai intens discutate romane de critică socială ale secolului. Recent a publicat o culegere de eseuri intitulată *Duşmanii libertăţii*, în care identifică şi defineşte o serie de ameninţări la adresa libertăţii în Statele Unite.

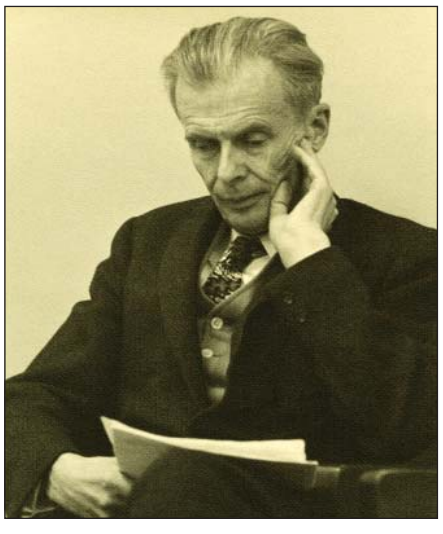

– Domnule Huxley, permiteţi-mi să vă întreb, cine sau ce ne ameninţă libertatea?

– Ei bine, nu cred că am putea să vorbim despre indivizi concreţi, despre inşi sinistri care încearcă să ne lipsească de libertate. Dar în schimb mi se pare că există anumite forţe impersonale care exercită presiuni în direcţia diminuării libertăţii, precum şi o serie de mijloace tehnologice, pe care oricine ar dori să le aplice, o poate face pentru a accelera acest proces de eludare a principiilor democratice şi pentru a-şi impune controlul.

– Care sunt aceşti factori?

– Aş zice că există două forţe impersonale dominante. Prima dintre ele nu se manifestă atât de pregnant în Statele Unite, deşi are o influenţă considerabilă în alte zone ale lumii. Este vorba de forţa suprapopulării. Creşterea continuă a populaţiei exercită presiuni asupra resurselor existente. Este, bineînţeles, un fenomen ieşit din comun, fără precedent în istorie. Să luăm în consideraţie doar faptul că între momentul naşterii lui Hristos şi sosirea navei Mayflower cu primii colonişti englezi pe continentul nord-american populaţia planetei s-a dublat, a crescut de la 250 de milioane la 500 de milioane. Astăzi populaţia de pe glob se măreşte atât de rapid încât se va dubla într-o jumătate de secol.

– Dar cum poate suprapopularea să determine reducerea libertăţilor?

– Există o serie de modalităţi în care se manifestă acest fenomen. Unii experţi din domeniu, precum Harrison Brown, au remarcat că în ţările în curs de dezvoltare nivelul de viaţă se află în continuă scădere. Populaţia dispune de mai puţină hrană şi mai puţine bunuri pe cap de locuitor decât cu cincizeci de ani în urmă. Şi pe măsură ce situaţia economică a acestor state devine tot mai precară, este evident că guvernul central urmează să-şi asume tot mai multă responsabilitate pentru a menţine statul pe linia de plutire. În asemenea condiţii este firesc să apară mişcări de revoltă socială, asupra cărora autorităţile încearcă să recapete controlul. Cred că aici se distinge un model care ne orientează foarte mult spre un regim totalitar. Din nefericire, în toate aceste state subdezvoltate unicul partid politic cu un înalt grad de organizare este partidul comunist. Se pare că mai curând ei vor fi moştenitorii acestei stări de fapt şi ei vor fi cei care vor prelua iniţiativa pentru a câştiga puterea în stat.

– În acest caz, în mod paradoxal, conform opiniei dumneavoastră, una dintre cele mai mari forţe anticomuniste din lume, Biserica Catolică, ne abandonează în mâinile comuniştilor, fiindcă se opune controlului natalităţii.

– Mi se pare că acest paradox ciudat este adevărat. S-a creat o situaţie excepţională. Trebuie să o privim dintr-o perspectivă biologică. Esenţa vieţii pe Pământ este echilibrul. Astăzi se fac eforturi considerabile în privinţa controlului mortalităţii, fără nicio preocupare în direcţia controlului natalităţii.

– Am conturat deja tema suprapopulării. Ce altă forţă ne ameninţă libertatea?

– Un alt factor care se manifestă pregnant în Statele Unite este ceea ce s-ar pu-

→

Despre funcția consolatoare a eseului

În volumul *Essayism* (*Eseismul*), publicat în 2017 la Fitzcarraldo Editions, eseistul de origine irlandeză Brian Dillon – coordonator al programului de scriere de la prestigiosul Royal College of Art – combină, într-o culegere de piese de lungimi diferite, dar toate exemple perfecte ale „formelor scurte", câteva registre.

Primul ar fi unul al „reflecției teoretice" – *Essayism* este, în parte, genul de „meta-eseu" sau eseu despre eseu, pe care ajunge să-l scrie, la un moment dat, orice

de
Alex Cosmescu

eseist reflexiv. Ceea ce surprinde aici este evitarea clișeelor tipice: în loc să repete, cum se face în atâtea texte, că etimologia cuvântului „eseu" este franțuzescul *essayer*, a încerca, ceea ce face ca eseul să poată fi caracterizat el însuși, în mod vag, ca o încercare conștientă de propriile limite de a trata o anumită temă, Dillon preferă să meargă pe mâna lui Jean Starobinski și să-l derive dintr-o formă mai veche: latinescul *exagiare*, a cântări. Mișcarea pe care o sugerează acest *exagiare* este, respectiv, una diferită de cea pe care o aduce în minte verbul *a încerca*. Încercarea, desigur, poate eșua; a-ți califica propria acțiune drept „o încercare" implică o distanțare nesigură de eventualele ei rezultate; însă cântărirea a ceva e o mișcare mult mai certă în însăși incertitudinea ei, orientată în mod clar spre un „obiect" ce urmează a fi cântărit – o temă sau un fenomen. Termenul de „eseism", pe care Dillon îl preia din titlul unui capitol din *Omul fără însușiri* al lui Robert Musil, ar însemna, afirmă autorul, „nu pur și simplu practica formei, ci și o atitudine față de formă – față de spiritul ei de aventură și natura ei neterminată – și față de multe altele". O atitudine de chestionare și atenție, pe care eseistul o cultivă în viața cotidiană – și anume datorită acestui fapt ea transpare și în scrisul său. Câteva dintre momentele punctate în acest registru sunt scepticismul eseului față de rigoarea unei metode, relația sa cu forme precum aforismul sau fragmentul, diferite reticențe posibile față de eseul însuși ca formă sau tipul de subiectivitate care e pus în operă în eseu.

Al doilea registru este cel al „declarațiilor de dragoste" sau al „exercițiilor de admirație". Aici Dillon citează abundent – și citește atent – din câțiva eseiști favoriți: Cyril Connolly,

Virginia Woolf, Roland Barthes, Georges Perec, Joan Didion, Emil Cioran etc. Ceea ce surprinde este atât canonul personal și idiosincratic pe care ni-l procurând, vizează atitudinile puse în operă de eseiștii care scriu într-un anume mod: „Cred că eseurile pe care le admir cel mai tare sunt cele care acordă cea mai detaliată sau cea mai susținută atenție unui singur lucru, unui loc sau timp, unei forme a existenței sau unui fir al ei". Capacitatea lui Dillon de a citi atent – și lent – o frază sau un alineat, minunându-se de fiecare întorsătură, e un extraordinar exemplu de generozitate critică.

Cel de-al treilea registru este cel mai întunecat, servind drept contrapunct pentru entuziasmul fragmentelor consacrate autorilor favoriți. Cu toate că întregul volum este extrem de personal – Dillon scrie la persoana I singular, apanajul dintotdeauna al eseiștilor, și nu se teme să-și implice subiectivitatea chiar și atunci când discursul său se apropie cel mai mult de forma criticii literare –, caracterul personal este cel mai accentuat în seria de fragmente intitulate *Despre consolare*, răspândite printre cele cu un caracter teoretic sau de glosă pe marginea altor autori. Aici, Dillon pune în operă toate tehnicile pe care le admiră la alții pentru a ne împărtăși propria lui poveste – de la adolescența marcată de boala, depresia și moartea mamei sale la primii ani de universitate, sub impactul fascinației pentru amestecul de filosofie și teorie literară numit simplu „Theory" în mediile anglo-saxone, până la propria sa luptă împotriva depresiei, pe parcursul anilor, inclusiv în perioada scrierii volumului *Essayism*. „Consolarea" scoasă în titlul acestor fragmente este, de fapt, una dublă: cea a lecturii și cea a scrierii. Treptat, din micile narațiuni și glose, putem construi un argument implicit cu privire la *valoarea* eseului: pentru tânărul îndoliat, lectura articolelor din revistele de muzică funcționează ca o detașare de situația sa imediată; pentru studentul care citește pentru prima oară *Camera lucida* a lui Barthes, ca o întoarcere la sine, o conștientizare a sinelui și a ceea ce, de fapt, l-a format; pentru doctorandul care luptă cu propria depresie, lectura volumelor care iau depresia ca temă sau a celor care se nasc din ea funcționează ca un colac de salvare – singurul fir pe care îl poate urmări și de care se poate ține. Tot funcție consolatoare – sau terapeutică – are, pentru Dillon, și scriitura însăși: „De fapt, ani în șir m-am așezat să lucrez convins că trebuie să mă sinucid în curând. Scrierea, orice tip de scriere, a devenit o formă de a mă distrage, zilnic, de la impulsul de a mă distruge".

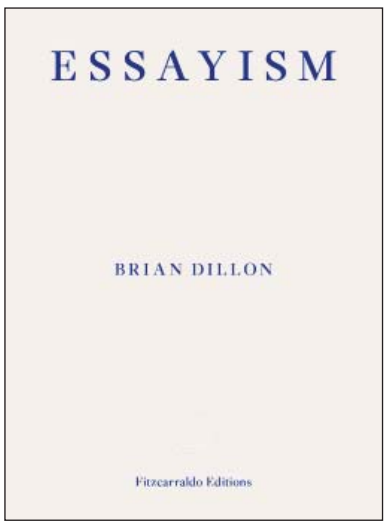

Volumul lui Dillon funcționează atât ca apologie a eseului ca formă, cât și ca o trecere în revistă a trăsăturilor ce-i conferă posibilitatea de a afecta persoana care îl citește sau îl scrie

Operând în toate aceste registre, volumul lui Dillon funcționează atât ca apologie a eseului ca formă, cât și ca o trecere în revistă a trăsăturilor care îi dau eseului, scris sau citit, posibilitatea de a *afecta* persoana care îl citește sau îl scrie – de a consola sau de a uimi, de a fi o oglindă sau un microscop ce permite descoperirea a altceva decât tu însuți – ceva ce te face să observi cu atenție firele de praf, cioburile de sticlă de pe stradă, digurile sau pădurile despre care a scris, la un moment dat, cineva sau despre care începi să scrii tu. ■

Aldous Huxley...

→

tea numi supraorganizare. Pe măsură ce tehnologiile devin tot mai complexe, apare necesitatea unor structuri cu un înalt grad de organizare și ierarhizare care urmează să le gestioneze. Progresul tehnologic a coincis cu dezvoltarea științei organizatorice, astfel încât astăzi pot fi formate organizații mult mai mari decât în trecut. Tot mai mulți oameni își duc viața în calitate de subordonați ai acestor ierarhii, fie că sunt birocrațiile marilor corporații sau birocrațiile guvernamentale.

– Vorbiți-ne acum despre mijloacele mediatice pe care le-ați menționat. Există anumite tehnologii de comunicare care au astfel de consecințe, pe lângă factorii suprapopulării și supraorganizării?

– Într-adevăr, anumite mijloace de comunicare pot fi utilizate în această direcție. Să ne amintim de istoria dureroasă a propagandei lui Hitler, care a fost incredibil de influentă. Care au fost metodele lui Hitler? Pe de o parte, teroarea, pe de altă parte, o formă foarte puternică de propagandă, bazată pe toate mijloacele de comunicare disponibile în acea perioadă. Nu avea la dispoziție televiziunea, în schimb exploata la capacitate maximă potențialul radioului, pentru a-și impune voința asupra unor mase imense de oameni, în contextul în care germanii erau un popor cu un nivel înalt de educație.

– Dar am putea să facem o comparație între modul în care Hitler își aplica propaganda și cel în care aceasta este utilizată în Statele Unite?

– Evident, aici propaganda nu este aplicată în mod similar, dar important este că anumite mijloace disponibile în prezent sunt mult mai influente decât cele ale lui Hitler și ar putea fi folosite în scopuri malefice. Convingerea mea este că nu ar trebui să ne lăsăm surprinși de potențialul noilor tehnologii. Dezvoltarea lor schimbă condițiile sociale și oamenii se pomenesc pe neașteptate în situații pe care nu le prevăzuseră sau se văd nevoiți să acționeze contrar voinței lor.

– Vreți să spuneți că dezvoltăm televiziunea, dar nu știm să o folosim corect?

– Astăzi televiziunea occidentală este folosită într-o manieră destul de inofensivă, pentru a distrage publicul. Dar imaginați-vă o situație similară celei din statele comuniste, în care televiziunea prezintă unul și același subiect la nesfârșit și nu creează un front larg de dispersare, ci reia ca un tam-tam aceeași idee la nesfârșit. Evident, este un instrument de o putere imensă.

– Deci ne avertizați asupra abuzului tehnologiilor.

– Orice tehnologie este neutră. Sunt doar niște puteri care pot fi folosite spre bine sau spre rău.

*– În volumul **Dușmanii libertății** ați lansat această întrebare, la care vă rog să încercați chiar dumneavoastră să ne oferiți un răspuns: cum am putea să păstrăm integritatea și să reafirmăm valoarea individului într-o epocă a suprapopulării și supraorganizării în continuă accelerare și a mijloacelor de comunicare în masă tot mai influente? Ați pus această întrebare, iar acum aveți prilejul să ne răspundeți la ea, domnule Huxley.*

– În mod evident, este o chestiune ce ține în primul rând de educație. Este extrem de important să insistăm asupra valorilor individuale. Există o anumită tendință ce se opune individualismului. Probabil că ați citit cartea lui White, în care acesta vorbește despre un nou tip de morală și etică de grup și afirmă că grupul prevalează asupra individului. Dar această opinie mi se pare a fi în contradicție cu ceea ce cunoaștem despre alcătuirea genetică a omului, care demonstrează că fiecare individ este unic în felul său. Pe această idee se bazează principiul libertății individuale. Este crucial să accentuăm acest aspect în educație.

(Fragment dintr-un interviu realizat în 1958, păstrat în arhiva Companiei Americane de Teleradiodifuziune - ABC)

Traducere din limba engleză
de **Marcel GHERMAN**

■

„Odessa în flăcări”: Basarabia în zorii cinematografiei

Poate prima apariţie importantă a Basarabiei în cinematografia mondială are loc într-un film de propagandă. O potrivire ironică, tristă, în definitiv implacabilă, dacă ne gândim la criza identitară ce acaparează istoria ţinutului dintre Prut şi Nistru de la 1812 şi până în zilele noastre. Astăzi însă, datorită nu doar *poveştii din film*, ci şi *poveştii filmului*, **Odessa în flăcări** (sau, în versiunea românească a titlului, ***Cătuşe roşii***), în regia lui Carmine Gallone, după scenariul lui Nicolae

de
Vasile Gribincea

Kiriţescu şi al lui Gherardo Gherardi, merită o revizitare nuanţată, rezonabilă faţă de toate reacţiile – pe cât de diferite, pe-atât de întemeiate – pe care ni le poate provoca pelicula.

Pe de o parte, nu am greşi considerându-ne privilegiaţi. Avem şansa de a o admira pe Maria Cebotari: şi în rolul protagonistei, şi în ipostaza de soprană (să ne amintim cel puţin că artista de operă născută la Chişinău a debutat la 21 de ani în Germania cu un rol în *Boema* lui Giacomo Puccini, mai apoi marele compozitor Richard Strauss i-a dedicat partituri, iar eminentul dirijor al Filarmonicii din Berlin, Herbert von Karajan, a apreciat-o drept *cea mai bună soprană cu care a lucrat vreodată*). De asemenea, filmul oferă o reprezentare trepidantă, fără echivalent, a Basarabiei în al Doilea Război Mondial; **Odessa în flăcări** problematizează atât intrarea trupelor sovietice în 1940, cât şi revenirea Basarabiei în componenţa României, în 1941.

Însă principalul motiv de recunoştinţă în acest context nu e altul decât *happy end*-ul nesperat al *poveştii filmului*. Se ştie că pelicula, distinsă în 1942 cu marele premiu al Festivalului de Film de la Veneţia (cel mai vechi festival internaţional de film din lume), fusese interzisă şi distrusă de autorităţile comuniste; doar că în 2004 – după 6 decenii în care filmul a fost considerat pierdut pentru totdeauna – o copie a ***Odessei în flăcări*** este descoperită în arhiva studiourilor *Cinecitta* din capitala Italiei.

Pe de altă parte, nu putem neglija – şi nici cosmetiza – raportul dintre miza ideologică a producţiei şi limitele estetice şi de viziune ale ***Cătuşelor roşii***. Liniile de forţă ale naraţiunii sunt uşor de prevăzut, şi asta în niciun caz doar din grija faţă de adevărul istoric. Se înţelege că acest film – apărut în plină conflagraţie, cu girul Ministerului Propagandei de la Roma – trebuia să aibă forţa unui triumf asupra duşmanului, care atunci, în 1942, era Uniunea Sovietică. Din această perspectivă ar putea fi explicate unele „simptome” precum construcţia transparent-schematică – dar nu întotdeauna lipsită de complexitate – a personajelor (separate în ultimă instanţă după o logică maniheistă), apelul aproape exclusiv la emoţii intense şi inechivoce, sincronizări „miraculoase” care orientează acţiunea spre deznodământul *necesar*. Însă pe lângă patosul militantist şi disproporţiile aferente, **Odessa în flăcări** conţine mostre de autentic dramatism, având o remarcabilă valoare documentară şi o egală acuitate în exprimarea profundă a general-umanului (dar şi a *inumanului*). Iar arhitecturii narative nu îi lipsesc unele detalii de fineţe, care pun în lumină inteligenţa şi atenţia tandemului dintre scenarişti şi regizor. Aşa că tributul politic adus de această producţie (în treacăt fie spus, contemporană cu George Orwell, căruia îi datorăm şi afirmaţia „Toată arta este propagandă”) nu ne îndreptăţeşte să tratăm expeditiv **Odessa în flăcări**.

Filmul „Odessa în flăcări” merită o revizitare nuanţată, rezonabilă faţă de toate reacţiile pe care ni le poate provoca. Suntem şi privilegiaţi. Avem şansa de a o admira pe Maria Cebotari: şi în rolul protagonistei, şi în ipostaza de soprană

Cum prestaţia Mariei Cebotari (în rolul sopranei Maria Teodorescu) reprezintă un motiv de bază al interesului faţă de film, urmărind pauzele muzicale care o au în primplan pe legendara artistă – şi care sunt integrate organic în economia diegezei –, avem toate şansele să observăm una dintre subtilităţile structurante ale ***Cătuşelor***. Şi anume, *cântecul* are de fiecare dată o valenţă negativă: el fie anticipează, fie amplifică simbolic un eveniment devastator. Prima dată, Maria Teodorescu susţine un concert în faţa unui conac, în port naţional, acompaniată de o generoasă orchestră de muzică populară şi de un neobosit grup de dansatori. Momentul e deturnat de vestea intrării armatei sovietice în Basarabia. Apoi, protagonista cântă, în trenul calvarului, o doină pentru românii basarabeni. A treia oară, copii „luaţi în grija statului” de către sovietici o ascultă pe soprană interpretând o piesă ideologizată, după indicaţiile ultimative date de partid. Eleganta cântăreaţă se pomeneşte, în al patrulea caz, într-o cârciumă plină de soldaţi care beau, fumează şi vorbesc despre înaintarea românilor către Odessa. Finalmente, bombardarea Odessei întrerupe spectacolul de operă în care evoluează personajul Mariei Cebotari.

Un personaj prin excelenţă hibrid. Fiindcă Maria Teodorescu e – dintre toţi participanţii la acţiune – cea mai eficientă armă propagandistică şi, în acelaşi timp, cea care emană o energie omenească genuină, pe care niciun alt personaj al ***Cătuşelor...*** nu o egalează. Maria îi oferă lecţii de patriotism fiului ei înainte de culcare, suferă puseuri de vulnerabilitate (izbucneşte în plâns când soţul o anunţă că va pleca la Bucureşti *în interes de afaceri*; mai târziu, în căutarea fiului răpit de sovietici, ajunge să bea din disperare); însă, la fel de firesc, artista reuşeşte să fie la înălţime în dialogul tensionant cu Sergio Smirnof (Filipo Sclezio), comisarul sovietic, pentru ca raportul de forţe să se inverseze atunci când călăul ajunge să-şi lege ultimele speranţe de un plan pe care i-l propune Maria. Altminteri, dualitatea Mariei Teodorescu îşi află punctul de vârf în decizia protagonistei de a accepta compromisul cu autorităţile sovietice;

acesta e singurul mod în care Maria mai poate spera să-şi recupereze fiul, pe Nico (Maurizio Romitelli). Totodată, (dez)acordându-şi vocea artistică în funcţie de *rumoarea timpului* (şi e cât se poate de fidelă paralela pe care am face-o cu excelentul roman al lui Julien Barnes despre tribulaţiile lui Dmitri Şostakovici în timpul regimului stalinist), artista îşi asumă un parcurs care – *obiectiv esenţial pentru film* – va devoala, dintr-un nou unghi de atac, atrocitatea comuniştilor.

Atrocitate întruchipată memorabil de cuplul militarilor Sergio şi Liuba (Olga Solbelli). Pe fondul cauzei lor comune, cele două personaje, funcţionari ai regimului, se dovedesc imposibil de reconciliat. Crimele arbitrare, extrem de numeroase, zguduie conştiinţa lui Sergio, în timp ce gândirea Liubei rămâne incurabil subjugată spiritului totalitar.

Există în **Odessa în flăcări** cel puţin o scenă pe care, în virtutea sintezei unice de simplitate şi noblеţe, am putea-o considera *monumentală*. Este scena în care într-un adăpost situat aproape de tabăra militară, la rugămintea unei bătrâne vorbitoare de rusă, căpitanul Michele Teodorescu (Carlo Ninchi) îl botează în numele Domnului pe un băiat muribund. La o nouă rugăminte, imediat după aceea, toţi copiii de faţă vor primi, prin mijlocirea căpitanului, Taina Sfântului Botez. O secvenţă-omagiu pentru cei care şi-au (re)descoperit latura spirituală în restrişte, la o intensitate aparte, în nişte împrejurări dramatice.

Am scris cu precauţie prima frază a acestui text, fără a-l uita pe regizorul american Lewis Milestone (născut Lev Milştein, în 1895, la Chişinău), *„basarabeanul care a obţinut două Premii Oscar”*, după cum aminteşte Iurie Colesnic în volumul al şaptelea al *Basarabiei necunoscute* (Museum, 2007, p.356). Milestone a câştigat două trofee ale Academiei Americane de Film pentru comedia *Doi cavaleri arabi* (1927) şi, respectiv, pentru *Pe frontul de Vest nimic nou* (1930, ecranizare realizată la un an după apariţia cărţii-cult a lui Erich Maria Remarque). Or, prin *poate prima apariţie importantă a Basarabiei în cinematografia mondială* am avut în vedere *prezenţa spaţiului respectiv ca reper tematic* şi, important!, *imaginile de la faţa locului*. „Nu cunoaştem ce simt alte popoare în materie de cinematografie, noi însă avem certitudinea că basarabenii au stat la leagănul apariţiei acestei arte, obţinând chiar primul Premiu Oscar”, spune tot Iurie Colesnic (p. 359).

Aşadar, dacă neîmplinirile şi obstacolele sunt – din păcate, şi din motive obiective – subiecte la ordinea zilei în discuţiile despre cinematografia autohtonă, să nu uităm lecţia convingătoare a Basarabiei în zorii artei filmului, lecţie în care ar trebui să vedem nu un pretext comod pentru paseism, ci un punct de referinţă de la care ar putea porni – firesc, cu discernământ şi cu inventivitate – unele realizări noi.

▣

„Vreau să fiu femeie, nu pictor!”

„Sufletul îngheaţă...
Dar devine înfricoşător când sufletul
e cuprins de febră. ”
Vasili Rozanov

Nu am văzut **The Danish Girl** (2015) când făcea furori pe ecrane, în presă, în discuţiile publice! M-am ferit să mi se ceară o părere, mai ales că e vorba acolo despre pictori, pictură, galerişti şi piaţa de artă. Dar ăsta e doar un fundal.

de
Vladimir Bulat

L-am văzut în ultimele zile ale Postului Mare, şi mi-am dat seama câte tabuuri încă persistă în societăţile noastre îndestulate şi igienizate, iar dacă unele reuşesc să defuleze în spaţiul public, imediat se vulgarizează sau devin un obiect al cotropirii acestora de către fenomenul modei sau al „minorităţilor”. Tabuurile însă impun cu precădere analize, nu judecăţi, răbdare şi nu pripă.

Filmul turnat după romanul omonim al lui David Ebershoff (2000), în regia lui Tom Hooper (un regizor britanic de mare talent, un rafinat), a urmărit cu acribie şi tact tribulaţiile unui personaj real: Lili Elba, care s-a născut bărbat şi a murit – după o nereuşită operaţiune de schimbare de sex – femeie, într-un suflet dintotdeauna feminin. Acţiunea filmului debutează la Copenhaga, în 1926, şi se încheie la Vejle, în Danemarca, după moartea celui care s-a născut acolo, Einar Magnus Andreas Wegener, devenit Lili Elba (1882-1931). Fosta lui soţie, Gerda Wegener, a ţinut să ajungă la Vejle, să vadă locurile pe care Einar le picta adesea; după 26 de ani de convieţuire alături de persoana iubită, Gerda a mers acolo, a dorit să vadă atmosfera copilăriei şi adolescenţei lui Einar.

Naraţiunea cinematică – impecabil filmată şi jucată – ne arată atelierul a doi tineri plasticieni, destul de realişti, tradiţionalişti (dacă le comparăm opera prin optica febrei care se *consuma* la Paris sau la Moscova în aceeaşi perioadă, ba chiar şi la Bucureşti: avangarda istorică deja părăsise zenitul...). Fiecare dintre ei îşi urmează traseul, Gerda însă e cea care suferă de pe urma prejudecăţilor faţă de femeile pictoriţe şi este respinsă sistematic de către dealerul de artă, pe motiv că nu şi-a găsit „tema”. În căutarea acestei teme, Gerda reuşeşte să schimbe întregul destin al soţului său, accentuându-i şi trezindu-i ceva ce se afla de mult sub aparenţa veşmintelor, a comportamentului, a formalităţilor sociale. Sufletul lui Einar era de natură feminină.

Apariţia în 1933 a cărţii biografice semnate de Lili Elba, *Man into Woman*, nu a făcut decât să se aşeze în galeria unor profunde şi febrile căutări în acest domeniu: *Sex şi caracter* (1903), a lui Otto Weininger, tradusă la noi de-abia în 2002, scrierile unor Sigmund Freud, Alfred Adler, Wilhelm Steckel etc.

Din perspectiva celei care a devenit Lili Elba, înţelegem mai bine de ce atunci când era bărbat picta cu precădere peisaje din Vejle, copacii şi turbăria, cerul fiordurilor, câmpiile întinse. Acela era locul nostalgiei, al memoriei care se năştea, era atmosfera descoperirii de sine juvenile, locul în care i s-a dat libertatea de a picta, locul unde sinele şi-a dat frâu liber imaginaţiei. Acolo Einar a fost sărutat de Hans, pentru că era frumuşel ca o fetiţă!

Filmul „The Danish Girl” nu este exclusiv despre transsexualitate, declarată în România încă „o boală”, ci despre acea pojghiţă fină dintre ce suntem şi ce credem noi că suntem

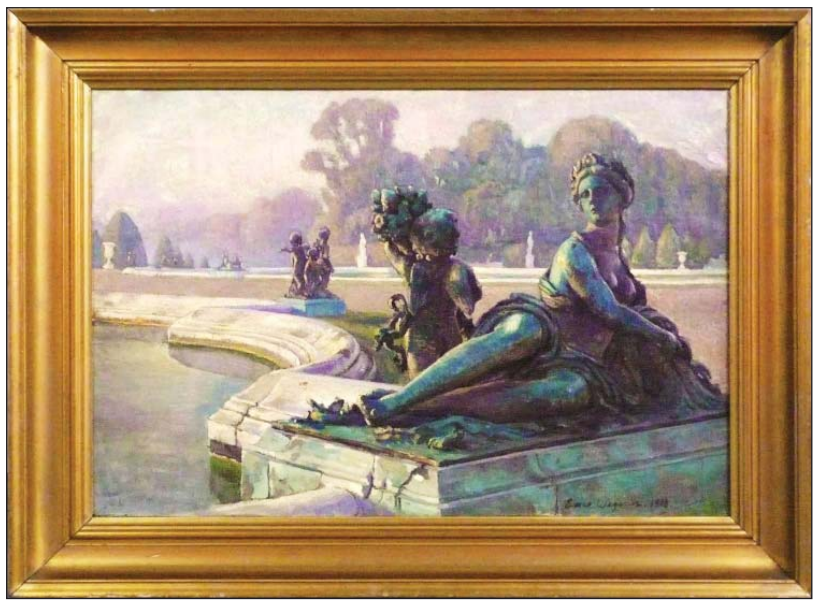

După plecarea de acasă, la Copenhaga, a parcurs calea convenţiei sociale: maturizarea, căsătoria, cuplul tradiţional, zeflemeaua subtilă pe seama lui că nu era tată după mai mulţi ani de căsnicie... La un moment dat însă anume Gerda îl roagă să-i pozeze cu ciorapi fini de damă, văzându-l ca femeie atunci când dormea, îl desenează şi apoi îl şi pictează sub chipul celei care devenea de pe atunci Lili. Gerda nu face decât să deschidă încetişor uşa spre o realitate care o va înspăimânta la început, dar cu care se va obişnui să trăiască, din iubire, vinovăţie, compasiune, simpatie, dar şi din cutezanţa de a crede că lucrurile sunt reversibile.

Medicii l-au declarat pe Einar schizofrenic şi nebun, starea lui fiind considerată o anomalie şi o pervertire a fiinţei masculine. Când se lasă de pictat, devine limpede că Lili şi-a propus o descotorosire fermă de natura sa masculină, şi declară în film: *„Vreau să fiu femeie, nu pictor!”*. Gerda îi replică: *„Ai în faţa ta pe cineva care le îmbină pe amândouă”*. Ştim, din istoria artei, că artele plastice erau, de regulă, practicate de bărbaţi. Era cumva un teritoriu privilegiat al lor, izolat în ghilde, societăţi, comunităţi închise. Femeia era bună doar să fie pictată, nu să şi picteze ea însăşi. De-abia Renaşterea, prin figura impunătoare a Artemisiei Gentileschi (1593-1653), a deschis cumva egalitatea sexelor în faţa artei, dar destinul Artemisiei a fost multă vreme considerat o curiozitate mai degrabă, o ciudăţenie a epocii, decât un argument pentru a declara victoria asupra unui teren definitiv cucerit. Tot Artemisia a fost cea care şi-a pictat prima autoportretul cântând la lăută, între anii 1615-1617 – un manifest artistic în toată regula!

Lili Elba s-a născut la aproape trei secole după Artemisia, dar înţelegem că foarte multe în privinţa statutului femeii nu s-au schimbat; societatea falusocratică deţine monopolul deciziilor: banii, politica, războaiele, geografia şi demografia... Nu există nuanţări, aprofundări sau relaxări ale sistemului, el aparţine bărbaţilor! Einar Magnus Andreas Wegener a făcut pasul decisiv, a fost un veritabil pionier, un deschizător de drumuri, a făcut pasul dinspre organismul său masculin spre natura sa feminină, dar biologia l-a doborât; uneori, convenţiile sociale sunt mai puternice chiar decât organismul nostru, care cedează mai uşor decât prejudecăţile şi logica inerţială şi previzibilă a maselor...

L-am pomenit în motto pe filosoful şi gânditorul rus Rozanov şi nu este o alegere întâmplătoare; spre finalul vieţii el şi-a adunat gândurile, aforismele şi îndoielile în două volume cu titlul *Frunze căzute* («*Опавшие листья*», 1913 şi 1915). Rozanov aduce în discuţie în aceste scrieri figura lui Otto Weininger, care nu se mulţumea, se pare, cu natura sa de bărbat, căci privea lumea ca „femeie”, printr-o optică de femeie, şi pentru că nu se împăca cu această stare a schizoidiei sale s-a convertit la protestantism. Considera că natura evreilor, cărora le aparţinea prin naştere, este esenţialmente feminină. Şi-a renegat, prin urmare, *evreitatea*. Apoi şi-a pus capăt zilelor, la doar 23 de ani. Dar a lăsat poate cea mai problematică scriere a secolului XX, *Sex şi caracter*. Cartea *Man into Woman* de Lili Elba urma să apară exact peste trei decenii, cimentând şi stipulând bazele unei spectaculoase revoluţii sexuale şi nu doar.

În final, consider că filmul *The Danish Girl* nu este exclusiv despre transsexualitate, declarată în România încă „o boală”, ci despre acea pojghiţă fină dintre *ce* suntem şi *ce credem noi* că suntem. *The Danish Girl* propune o analiză asupra căutării sinelui, şi o face mai în profunzime decât ne-o îngăduie convenţiile sociale, semenii, tradiţia, religia, parlamentul, securitatea şi medicina, globalizată şi ea.

▣

Fragmente de jurnal

Nuvela ideală şi nuvela genială

O discuţie cu M.C., la Bookfestul bucureştean, din iunie, despre nuvela ideală/exemplară/genială. Ideală/exem-

de
Vasile Gârneţ

plară e nuvela scrisă frumos, perfect construită, armonios articulată, una după care să înveţi să scrii (şi chiar se învaţă la cursurile de creative writing). Cea genială are ceva în plus: crezi că e scrisă pentru tine, pentru sufletul tău.

Lista mea e mai lungă, pentru că îl citesc pe Cehov în original, dar avem, inevitabil, titluri în care „ne întâlnim”. *Vioara lui Rotschild*, *Călugărul negru*, *Un bărbat cunoscut*, *Corista* (*Хорист*ка)... Pe unele nu le-am citit niciodată în română, aşa că nu ştiu dacă titlurile pe care le scriu aici sunt chiar cele cu care au fost traduse. Şi încă, tot din Anton Pavlovici Cehov, *Viaţa mea*.

Nu pot lipsi din această listă *Bijuteria* lui Maupassant, ca şi *Dejunul*, *Omul cu cicatricea* de Somerset Maugham. Ultima intrată pe lista mea de nuvele ideale e *Întâlnirea* lui Borges din volumul *Relatarea lui Brodie* (1970). Are doar trei pagini de carte, însă Borges reuşeşte să ofere un standard al compoziţiei, perfecţiune de la prima la ultima frază, cum rar am mai întâlnit. Iar „praful nobil”, „patina intelectuală/culturală”, uneori în exces, deranjantă, obscurizantă chiar la argentinian, cade perfect peste poveste. Nu încerc să rezum subiectul, pentru că nu vreau să vă fur din plăcerea lecturii.

La Iowa, 1998, am asistat pentru prima dată la o discuţie/dezbatere despre nuvela ideală. S-a întâmplat la seminarul lui Torrevilass, indianul elegant, ochelarist, cu eşarfe frumoase pe care le schimba foarte des, un tip care vorbea rar, clar, meditativ, un ritm tocmai potrivit pentru engleza mea rudimentară. Asta mă făcea să nu lipsesc de la seminarele lui. O oră am analizat construcţia şi splendoarea nuvelei lui Ambrose Bierce *An Occurrence at Owl Creek Bridge* (*O întâmplare la podul Owl Creek*). O istorie cumplită, scrisă frumos, dinamic, ca explozia unui blitz fotografic. Toată povestea nu este decât visul de o secundă al protagonistului, până când laţul spânzurătorii îi frânge grumazul, îi curmă viaţa. Aici fac un spoiler: un sudist este spânzurat de un pod de către yankei. Cititorului i se sugerează că frânghia condamnatului se rupe, acesta cade în apa râului şi reuşeşte să-şi elibereze mâinile. Soldaţii trag de pe pod asupra lui, însă bărbatul ajunge la mal şi fuge. O goană teribilă, epuizantă pe cărări dosite. Sete, delir, fugarul e aproape să cadă, răpus de oboseală şi somn, când până la casa lui a rămas atât de puţin. Se ridică greu şi intră în curtea casei, întâmpinat de frumoasa sa soţie. În finalul nuvelei, în „timpul real” al naraţiunii, omul atârnă mort pe podul de la Owl Creek. N-a fost decât o iluzie, o „vrăjeală de lectură”.

A. P. Cehov

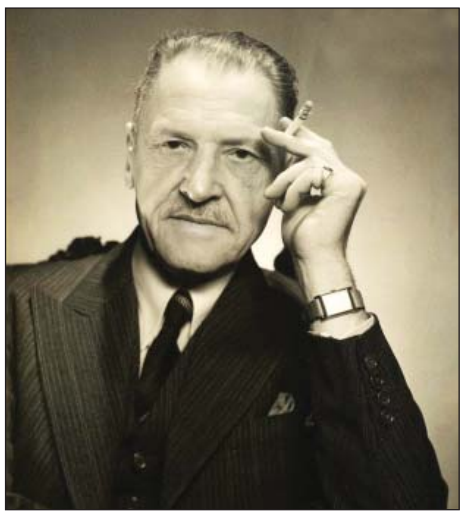

S. Maugham

Ziua Limbii Române

Mult entuziasm pe Facebook în această zi de 31 august: dedicaţii, „poeme simţite”, urări ipocrite (pline de agramaţii) din partea oficialilor, dar şi destule comentarii realiste, adică triste, conforme cu realitatea. Trec aici însemnarea Mariei Şleahtiţchi ca un semn al timpului. Scrie buna mea colegă şi prietenă: „De Ziua Limbii Române, cu tristeţe. Ca profesoară de limba şi literatura română, ca administrator în şcoala superioară, în ultimii douăzeci şi nouă de ani, mi-a fost dat să trăiesc creşterea luminoasă şi decăderea dramatică a interesului pentru meseria de profesor de limba română. În anii 1990-2000 nu încăpeau studenţii în săli. Seriile pentru prelegeri depăşeau 120 de studenţi. De prin 2010, dar mai cu seamă în ultimii trei ani, când la specialitatea limba şi literatura română + o limbă străină se înscriu 10-5 studenţi, asistăm la o adevărată catastrofă. Nu mai poate fi vorba de un semn de alarmă. Prăbuşirea s-a produs deja. Şi tocmai în miezul care fundamentează profilul identitar al populaţiei majoritare a RM. Ce fel de sărbătoare naţională serbăm astăzi?”

Sărbătorim limba fără nume. Rep. Moldova e un loc unic în lume. De ziua limbii e sărbătoare de stat, zi de odihnă, festivă, lumea nu munceşte. Doar că nu s-a stabilit oficial cum se cheamă limba sărbătorită şi nu există un consens la nivelul populaţiei în ce priveşte denumirea limbii pe care o vorbeşte. Unii îi spun limba română (vai, ce ne bucurăm când un ministru sau un deputat are curajul să spună că vorbeşte limba română), alţii, destui, spun că vorbesc „limba moldovenească” (preşedintele-clovn Dodon e convins că vorbeşte limba moldovenească pe care o vorbea încă Ştefan cel Mare), ezitanţii, pânditorii, profitorii, cei care aşteaptă să vadă cine va câştiga partida, spun că vorbesc „limba noastră” sau „limba de stat”. Un exemplu eclatant al acestei categorii, patriotul transpirat Serafim Urecheanu, care ne-a promis că ne va spune ce limbă vorbeşte după alegeri (candida sau promitea să candideze la primăria Chişinăului). Cum n-a fost ales, n-am mai aflat ce limbă vorbeşte Urecheanu.

Poeme patriotice

Mi s-au cerut poeme pentru diverse Antologii tematice în Anul Centenarului. Poeme patriotice despre Unire, România eternă, Limba română, Eminescu, Basarabia răpită, abandonată, crucificată, Dacia, Valahia... N-am onorat invitaţiile pentru că refuz de mai mulţi ani orice antologare. Nu ştii niciodată cum va arăta cartea (e multă improvizaţie, mult amatorism la editurile mici care „aplică” şi obţin subvenţii pentru volume de acest fel) şi, mai ales, nu ştii în ce vecinătate te vei regăsi. Am avut destule dezamăgiri până să refuz ofertele antologatorilor.

Adevărul e că n-am scris niciodată poezii patriotice, în orice caz nu mi-am propus să scriu aşa ceva. Cred că nici nu pot. Am scris, şi am încercat s-o fac cât mai bine, doar poezie. Cred că o poezie bună e şi „patriotică” prin valoarea sa, dacă o are.

Tangoul cu moartea în Rusia

Un om moare sub privirea neputincioasă a unei lumi întregi. Oleg Senţov, regizorul ucrainean de 41 de ani, originar din Simferopol, din Crimeea ocupată de ruşi, condamnat de regimul Putin la 20 de ani de închisoare pentru acuzaţia falsă de terorism, a intrat azi, când scriu această notă în jurnal, în cea de-a 110-a zi a grevei foamei. A început greva pe 14 mai, cerând să fie eliberaţi din închisorile din Rusia cei 64 de deţinuţi politici ucraineni (Senţov nu şi-a trecut numele în această listă). Regizorul este hotărât să ţină greva foamei până la sfârşit. Moartea poate surveni în orice clipă.

Numeroase personalităţi ale culturii, milioane de oameni simpli din întreaga lume i-au cerut lui Putin să-l elibereze pe Senţov. Preşedintele rus n-a reacţionat deloc. A neglijat şi cererea de graţiere pe care mama regizorului i-a trimis-o.

Nu ştiu dacă preşedintele rus se bucură că Oleg Senţov moare în suferinţe cumplite într-o închisoare rusească din nordul arctic. Poate că nu se bucură. Dar el ştie că trebuie să meargă în agresiunea sa nebunească până la capăt, să demoleze tot ce-i iese în cale. Nu trebuie să arate lumii că e slab, adică ştie ce e omenia, bunul-simţ şi mila. Terorizat de puterea sa, preşedintele rus a mers să danseze în Austria cu ministra de externe.

În acelaşi timp, scriitorul-terorist Zahar Prilepin, care a luptat de partea separatiştilor ruşi în Donbas, a făcut, într-un dialog cu Ksenia Sobceak, o mărturisire. Play: Sobceak: – Zahar, ai omorât oameni? Prilepin: – Da, desigur. Ca unul care a participat la trei războaie, desigur că am ucis oameni. Sobceak: – Şi ce-ai simţit când ai omorât oameni? Prilepin: – N-am simţit nimic. E ca orice altă muncă, ca orice altă activitate. Unii dintre noi îi lecuiesc pe oameni, alţii se împuşcă între ei.

O mărturisire halucinantă, care spune ceva despre atmosfera şi moravurile în anumite medii din Rusia. Îmi amintesc că acum câţiva ani am polemizat cu nişte oameni, la Chişinău şi Bucureşti, care încercau să mă convingă că Prilepin, care participase la două războaie în Cecenia, n-a făcut rău nimănui – „e un tip foarte simpatic”. Că prozatorul – tocmai îi apăruse o carte în româneşte – a fost acolo cu ajutoare umanitare şi... a sădit floricele în piaţa din oraşul Groznîi transformat în ruine.

Aş fi preferat să fi greşit eu, să fi exagerat cu judecăţile mele critice.

Bunin şi Lenin

Ivan Bunin a urât cu aceeaşi intensitate revoluţia bolşevică şi pe conducătorul său. În *Zile blestemate* (*Окаянные дни*) scrie: „Ieri l-am văzut pe Lenin. Doamne, ce animal!”

* * *

Tatăl lui Vladimir Vîsoţki, Semion Vladimirovici, îşi turna fiul la KGB. Multe din cărţile în limbi străine erau sustrase din apartamentul poetului şi predate la Lubeanka.

O întâmplare cu Buñuel şi Dali

Se întâlnesc, după o despărţire mai lungă, Buñuel, revenit pentru scurt timp din emigraţie, şi Salvador Dali, buni prieteni în tinereţe. Buñuel: „Salvador, am citit memoriile tale. O carte interesantă, dar de ce scrii că filmul „Câinele andaluz” a fost gândit de tine? Ştii bine că eu l-am gândit!” Salvador Dali răspunde simplu şi dezarmant: „Luis, am scris aşa pentru că sunt memoriile mele”.

▣

C. S. Lewis...

(Urmare din pag. 24)

apropiate de locurile dintr-o poveste – o poveste pe care n-aţi auzit-o niciodată, dar pe care ţineţi morţiş s-o aflaţi. La fel era deosebirea dintre Narnia veche şi cea nouă. Narnia nouă era un ţinut mai profund: fiecare stâncă, fiecare floare, fiecare fir de iarbă arăta ca şi cum ar însemna mai mult decât la prima vedere.” (p. 178)

Ultima bătălie e poate cartea cea mai puţin adresată copiilor din întreaga serie. Cu siguranţă, cei mici vor fi nedumeriţi atât de felul (aparent haotic) în care izbucnesc conflictele, cât şi de rezolvarea lor neaşteptată şi miraculoasă. E un volum greu, dificil de citit şi înţeles fără o grilă de lectură escatologică. C. S. Lewis reuşeşte totuşi să lege toate firele epice ale volumelor precedente şi să găsească un final potrivit pentru una dintre cele mai îndrăgite serii *fantasy* din istorie şi care cu siguranţă va dobândi tot mai mulţi noi fani în anii ce vor urma. Atâţia câţi vor mai fi.

▣

Un cer și un pământ nou în Narnia

Eseist, teolog de seamă și apologet al creștinismului, romancier, poet, profesor, critic literar – e aproape imposibil să-i rezumi cariera și vocația lui C. S. Lewis în doar câteva rânduri. Etichetele pomenite anterior nu fac decât să scoată la lumină câteva dintre fațetele unei personalități complexe, care încă reușește să fascineze publicul din

de
Răzvan Mihai Năstase

întreaga lume la mai bine de 60 de ani de când a trecut la cele veșnice. Profit de prilejul apariției în iunie 2018 la Editura Arthur a celui din urmă volum din seria *Cronicile din Narnia*, e vorba de **Ultima bătălie**, pentru a face o sumară trecere în revistă a uneia dintre cele mai îndrăgite serii *fantasy* din toate timpurile și pentru a vedea în ce măsură un traducător cu har precum Radu Paraschivescu îi poate da un strop în plus de strălucire.

Prieten bun cu părintele *Stăpânului Inelelor*, J. R. R. Tolkien, C.S. Lewis are ideea acestei serii încă înainte de al Doilea Război Mondial, dar abia în 1949 termină de scris cel dintâi volum, iar **Ultima bătălie** vede lumina tiparului șapte ani mai târziu, în 1956. Așadar, avem de-a face cu șapte volume în șapte ani, scrise într-o ordine ușor diferită de cea cronologică, în care, deși temele și meditațiile creștine ocupă un rol crucial, se împletesc numeroase idei și referințe la mitologii grecești sau romane, aluzii la basme anglo-saxone, referințe culturale medievale, care mai de care mai surprinzătoare. Marele talent al lui Lewis e acela de a ascunde sub haina unei povești simple cu animale vorbitoare, vrăjitoare, ticăloși, o poveste care-i poate captiva oricând pe cei mici, referințe culturale grele și trimiteri biblice rafinate. Un exemplu banal: o serie de personaje (nu spun care, vă las să le descoperiți în volumul *Călătorie cu Zori de Zi*) fac trimiteri directe la... Aristofan și Isidor din Sevilla.

Ediția nouă propusă de Editura Arthur nu doar că-și delectează cititorii cu traducerea rafinată pe care o semnează la patru mâini Radu Paraschivescu și Irina Oprea, ci și beneficiază de condiții grafice excelente – sunt volume cartonate, cu supracopertă, hârtie velină cu densitate ridicată, ilustrații originale. Fizic, volumele sunt un regal. O a doua observație este că această ediție respectă ordinea cronologică a volumelor, și nu pe cea în care au fost ele scrise. Astfel, în volumul I, *Nepotul magicianului,* vedem cum ia naștere ținutul Narniei din cântul unui leu, Aslan. Referința directă aici e la

Marele talent al lui C. S. Lewis e acela de a ascunde sub haina unei narațiuni simple cu animale vorbitoare, vrăjitoare, ticăloși, o poveste care-i poate captiva oricând pe cei mici, referințe culturale grele și trimiteri biblice rafinate

Platon, dar leul Aslan, singurul personaj comun al tuturor volumelor, întruchipează conceptul creștin de divinitate și este un alter ego ficțional al lui Isus Hristos. De asemenea, tot acum vedem cum funcționează trecerea între lumea noastră și tărâmul fabulos al Narniei,

cum aici au acces doar copiii. Aceștia nu vin oricând, ci doar în clipe de cumpănă pe care sunt chemați să le rezolve sau să le deslușească. Acest tipar de basm în care Vladimir Propp ar putea identifica numeroase funcții clare se va repeta în toate celelalte volume, chiar dacă protagoniștii-copii diferă.

Volumul al doilea, *Leul, Vrăjitoarea și Dulapul,* e poate cel mai lesne de decodat, firul narativ fiind foarte apropiat de istoria *Noului Testament*, iar paralelele dintre Aslan și Isus sunt cât se poate de limpezi. Volumul reprezintă însă și intrarea în scenă a fraților Pevensie, Susan, Edmund, Lucy și Peter, care se vor regăsi și-n mijlocul a numeroase aventuri ulterioare. În *Calul și băiatul*, Lewis schimbă complet registrul stilistic, mutând acțiunea ceva mai la sud, în țara arsă de soare a calormenilor – un popor dur și crud care se închină unei misterioase zeități pe nume Tash. Avem acum de-a face cu o istorisire în buna tradiție a Șeherezadei și a celor *O mie și una de nopți*, cu multe arabescuri lingvistice, un grai mai prețios, personaje creionate în tușe groase. *Prințul Caspian* este urmarea directă a volumului al doilea, avându-i în roluri centrale din nou pe cei patru frați Pevensie, doar că acum temele sunt altele, extrem de variate – de la motivul uzurpării și al dublului, la relativitatea lui Einstein și la felul în care spațiul-timp poate fi deformat. Volumul al cincilea, *Călătorie cu Zori de Zi*, reprezintă un soi de roman picaresc, omagiu adus numeroaselor volume pentru copii și tineri închinate mării. Doldora de referințe intertextuale, în acest volum lipsit aproape integral de antagoniști se remarcă apariția unuia dintre cele mai fascinante personaje ale seriei, un văr al fraților Pevensie, Eustace Scrubb. La început extrem de nesuferit, schimbător, înfumurat, bădăran chiar, Eustace traversează o veritabilă metanoia datorită încercărilor la care este supus și se schimbă radical cu ajutorul lui Aslan. Personajul e reprezentativ pentru încrederea creștină că orice om, oricât ar fi de decăzut, sclav al viciilor, lipsit de virtuți, se poate într-un final salva și poate deveni un exemplu pentru cei din jur. Volumul al șaselea, *Jilțul de argint*, îl are din nou în centru pe Eustace, de data aceasta însoțit de o colegă de școală, Jill Pole, iar povestea curge spre explorarea unui soi de tărâm al lui Hades. De asemenea, nu lipsesc paralelele cu anumite basme ale Fraților Grimm, cum ar fi de pildă *Hansel și Gretel*. Și astfel ajungem la cel din urmă volum, al șaptelea, **Ultima bătălie**, în care copiii-protagoniști sunt tot Eustace și Jill, doar că ei sunt chemați acum să salveze Narnia de la distrugere.

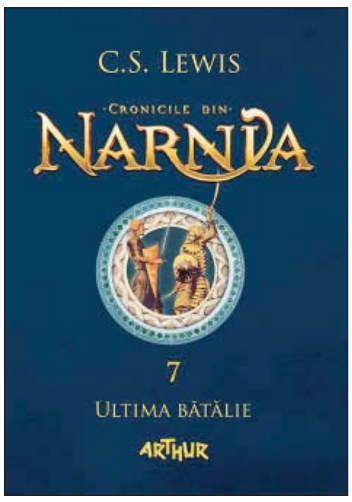

Spre deosebire de toate volumele anterioare, **Ultima bătălie** are o structură narativă diferită și un ton general mai sumbru, tensionat. Nici nu se putea altfel, deoarece cartea reprezintă un soi de interpretare a Apocalipsei, a vremurilor de pe urmă. Față de mai toate volumele anterioare, în care copiii părăsesc Anglia natală într-un mod miraculos și abia apoi află intriga și întâmplările recente din Narnia, de data asta acțiunea începe pe tărâmul închipuit și-l are în centru pe Tirian, cel din urmă rege al locului. În regatul lui, o maimuță îmbracă un măgar în piele de leu, pretinzând că e Aslan, și cere supunerea tuturor, deschizând larg poarta spre tot soiul de nelegiuiri și abuzuri. Intriga o constituie așadar o uzurpare, iar desfășurarea acțiunii include numeroase quid pro quo-uri, un joc de măști în care orice formă de etică și morală se relativizează. Albul devine negru, negrul devine alb, adevărul trece drept minciună. Pe undeva, se pot găsi asemănări uluitoare cu societatea *fake news*-urilor noastre, o epocă a post-adevărului în care e greu să mai discerni ce e bun, adevărat și frumos. **Ultima bătălie** e o cronică a unei lumi întoarse pe dos, în care orânduirea inițială e distrusă din temelii, un univers căzut pradă entropiei și care nu mai poate fi salvat ca atare, ci doar într-o formă superioară, sublimată.

Finalul e însă unul frumos și optimist, C. S. Lewis oferind o interpretare extrem de poetică a celebrei sintagme „un cer și un pământ nou”: „E la fel de greu de explicat prin ce se deosebea ținutul acesta însorit de vechea Narnie cum ar fi să vă spun ce gust aveau fructele de acolo. Poate că o să vă faceți cât de cât o idee dac-o să vedeți lucrurile astfel: să zicem că ați stat într-o cameră cu o fereastră care dădea fie spre o frumusețe de golf al unei mări, fie spre o vale verde, care șerpuia printre munți. Să mai zicem că pe peretele camerei, față în față cu fereastra, se găsea o oglindă. Când v-ați întors de la fereastră, ați dat deodată cu ochii tot de marea sau de valea aceea, dar în oglindă. Marea din oglindă sau valea din oglindă erau, într-un fel, aidoma celor adevărate; în același timp, aveau ceva diferit: erau mai adânci, mai frumoase și mai

(Continuare în pag. 23)

C. S. Lewis, ***Cronicile din Narnia, vol. VII, Ultima bătălie***. Traducere din engleză de Irina Oprea și Radu Paraschivescu. Ilustrații de Pauline Baynes. Editura Arthur, București, 2018, 200 p.

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR;
6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD;
6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR;
6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacție, achitând în valută sau echivalentul în lei moldovenești al abonamentului;
- prin virament la:

FUNDAȚIA CULTURALĂ CONTRAFORT

Cod fiscal 1013620008005
Conturi de decontare:
MDL - 2224710SV64518647100 Lei Moldova;
EUR - 2224710SV64519017100,
cont IBAN – MD64MO2224ASV64519017100
USD – 2224710SV64518807100,
cont IBAN – MD26MO2224ASV64518807100
RON - 2224710SV64519447100,
cont IBAN – MD91MO2224ASV64519447100
la B.C. „MOBIASBANCA - Groupe Société Générale” S.A.,
Cod BIC: MOBBMD22
Adresa: Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 81a, MD-2012, or. Chișinău, Moldova. Tel. + 373 22 25 64 56;
Fax + 373 22 54 19 74

Moldpresa®
Tu alegi, noi difuzăm!

Redacția revistei "Contrafort" trebuie înștiințată asupra plății efectuate, trimițându-se la ***adresa pentru corespondență*** *a redacției o fotocopie după dispoziția de plată bancară, cu indicarea numelui și a adresei poștale complete a abonatului.*